

સાબા તિમિર બાસ્કર.

કવિ.

વીરજ પ્રેમજ પાનધીયા.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૉપીરાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૧૬ વર્ગક

પુસ્તકનું નામ ડાખા તિમિર ભાગ ૨

વિષય પૃ ૨૪ : ૯

કાળ્યા તિમિર ભારુકર

ઉર્ફ

ખોળ ઈલિલાણી વંશનું વૃત્તાંત

અને

* વકીલ (પીર) ધાધુ.

રચનાર તથા પ્રગટ કરનાર

વીરજી પ્રેમજી પારખીયા.

નં. ૪૯૮-૫૦૦ ખોળ મોહોલ્લા.

મુંબઈ, નં. ૩.

ઈ. સ. ૧૯૧૭.

સંવત્ ૧૯૭૩

હી. સ. ૧૩૩૫

કિંમત ૦-૬-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ-સં

૧૯૫૫

સર્વ હક્ક સ્વાધીન.

પ્રીન્ટર--ધોંડીયા નારાયણ વનારસે શ્રી લેડી નોર્થકોટ હિંદુ આરક્કનેજ
કે. એન. સેલર પ્રેસ નં. ૯૩, ચીંગપોકલી, પંરલ રોડ--મુંબઈ.

પબ્લીશર--વીરજી પ્રેમજી પારખીઆ, નં. ૪૯૮-૫૦૦ ખોળ મોહોલલા
મુંબઈ નં. ૩.

અર્પણ પત્રિકા.

મારા પિતા તુલ્ય સસરાજી શેઠ રહીમભાઈ જેનુલઆબેદીન મુખી
રહેમતલા. (રાઈ.) *

આપ ધર્મચુસ્ત અને તનમન ધનથી કૌમની સેવા કરવામાં એક્કા
હતા, તેમજ પોતાના વડીલો-મુખી રહેમતલા (રાઈ) જેઓ દુનિયાની
જાહોજલાલીનો ત્યાગ કરી પોતાના ઈમામોની ખીદમતમાં હાજર થઈ
પોતાની જીંદગી ઇસમાઈલી ઈમામો, ઈમામ શાહ ખલીલ્લાઅલી
અને ઈમામ હસનઅલી શાહને અર્પણ કરનારના પગલે જીંદગી
સુધી આલી પોતાના વડીલોના નામને અમર કરી શાંતિને પામ્યા છે.
આપના હૃદયમાં ધૈર્ય, ઐશ્વર્ય અને ગાંભીર્ય વગેરે સદ્ગુણોની સુગંધ
પ્રસરી રહી હતી. તેથી મારા મોસાળ પક્ષના વૃત્તાંત સાથે આપ
જેવા ભગત જનનું નામ જોડવાથી મજકુર પુસ્તક વિશેષ શોભા પામશે,
એમ સમજી નિસ્વાર્થ વૃત્તિથી આ ગાડું મોસાળ પક્ષનું વૃત્તાંત નામે-
“ઠાળા તિમિર ભાસ્કર ઉર્ફે જોબા ઇલલાણી વંશનો વૃત્તાંત અને
વકીલ (પીર) ધાધુ” નામનું લઘુ પુસ્તક આપ જેવા ભગત પુરૂષના
શાંતિ પામેલા રૂહને માનસહિત અર્પણ કરું છું.

હું છું,

આપનો ફરજંદ

વીરજી પ્રેમજી પારખીયા.

* રાઈ—દેખરેખ રાખવી. હુકમ ચલાવવો. ઈમામ હસનઅલી શાહે, આ એ
માનવંતો ખીતાબ મુખી રહેમતલાને આપ્યો હતો, તેથી તેઓ હિન્દુસ્થાનની જોબા
જમાત ઉપર દેખરેખ રાખતા હતા.

ઉપોદ્ધાત.

ખોજ કોમની ધાર્મિક માન્યતાનું સ્વરૂપ દેખાડવા મારા તરફથી “રીલીજિઅસ હિસ્ટરી ઓફ ખોજ” નામનું પુસ્તક બહાર પાડવાનું હતું; પરંતુ કેટલીક અણુધારી અડચણોને લઈને તે પુસ્તક બહાર પાડી શકાયું નથી. તેના બદલે આ લઘુ પુસ્તક વાંચનારાઓની સેવામાં રજુ કરું છું, કે જે મજકુર તવારીખની એક રૂપરેખા છે. મજકુર પુસ્તકમાં મારા મોસાળ પક્ષનો જે વૃત્તાંત દાખલ કરવામાં આવ્યો છે, તે મારા નાનાની જાહેન જેનાબાઈ પાસે મારા નાનાના પિત્રાઈ ભાઈ કામડીઆ બાફરભાઈ ધાલાણીએ સિંધી અક્ષરોમાં હાથે લખેલો હતો. તેની વિગત અમો આગળ ઉપર પ્રસંગે પ્રસંગે રજુ કરીશું, જેથી વાંચનારાઓને સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે કે, નવા મુરીદોને શીયા ઇમામી ઇસમાઈલી પંથમાં દાખલ કરી તેમને ખવાજ (ખોજ) લકખ આપવામાં આવતો હતો. એ લકખ પીર સદરદીને ઇસમાઈલી મજહબમાં પાકટ થયેલાઓ માટે આપ્યો હતો, જેની પેરવી તે મહાન ગુરૂના વક્ત પછીના પીરો-વકીલો તેજ ધોરણુપર ચાલેલા છે.

વકીલ ધાધુએ “લલાને” કહ્યું હતું કે, “તમે લુહાણામાંથી ખોજ થાવ,” તેમજ “તવારીખે પીર”ના કર્તાએ પણ ખવાજ (ખોજ) લકખ નવા મુરીદોને પીર સદરદીને આપેલો હતો, એમ સાળીત કર્યું છે. તેમજ સરકાર દરબારે-દરેક રીતે સાળીત થયું છે કે, ખોજ લકખ માત્ર પીર સદરદીને ઇસમાઈલી ફિરકામાં દાખલ થનારાઓને આપેલો છે.

ખોળમાંથી કન્વર્ટ થયેલાઓ પોતા માટે જે ખોળ લક્ષ્ય ખોળ-પાઇમાંથી નીકળી જવા છતાં વાપરે છે, તે ટટ્ટીના આડમાં શિકાર રમવા જેવું છે. હવે તેમને લાજમ છે કે, તે લક્ષ્ય ધારણ કરવો જાઇએ નહિ. જેના માટે “અસ્ત્રીયતે ખોળ” નામના પુસ્તકમાં તેનો સ્પષ્ટ ચિતાર આપેલો છે.

“રીલીજીઅસ હીસ્ટરી ઑફ ખોળ” નું લખાણ તૈયાર હોવા છતાં ન છપાણું તેમાં પણ કુદરતનો ભેદ હતો, એમ અમે માનીએ છીએ. જે વૃત્તાંત અમેએ હાલ પબ્લીકના સામે રજુ કર્યો છે, તે કામડીઆ જાફરભાઇ ધાલાણીએ લખી અંગતના સગા સંબંધીઓને આપેલો, પણ તેઓ છપાવી શક્યા ન હતા. મજકુર વૃત્તાંત પબ્લીક સામે રજુ કરવાની તેમની તીવ્રઇચ્છા હતી, તે તેમના બોલો (અમારા વડીલોની થોડી યાદગારી) થી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રખળ ઇચ્છાઓનો કદી પણ નાશ થતો નથી; તે કોઇ પણ રીતે પૂર્ણ થાય છે. કોઇ પોતાના મનમાં સવાલ કરશે કે કામડીઆ જાફર ધાલાણી ગુજરી ગયા ત્યારે તેમની ઇચ્છા કેમ પૂર્ણ થઇ? તેનાં જવાબમાં હાલ એટલુંજ કહીશું કે, સ્થૂલ પંચભૂતના બનેલા પુતળાંનો નાશ થયો છે, પણ તેની ઇચ્છાઓ સંજીવન છે. એ વિષય ઘણો ઠઠણુ છે, તેથી દરેકના ધ્યાનમાં ઉતરી શકે તેમ નથી. આ વિષય વિષે અત્યારે વધુ લખવું એ અસ્થાને છે.

મી૦ એદલજી ધનજી કાબાએ ખોળઓનો અસલ ધર્મ ઇસમાઇલી છે, છતાં તેની વિશેષ ચોખવટની આશા હસદથી કીનો લેવા દેખાડેલી છે. ખોળઓનો અસલ ધર્મ ઇસમાઇલી છે, તે સૂર્યના જેમ રોશન છે. દુનિયાપર સૂર્યની હસ્તી છે, છતાં તેની વિશેષ ચોખવટની આશા રાખવાવાળા વારતે દુનિયા કેવો મત બાંધશે, તે

તેઓએ વિચારવું જોઈએ. મી. કાળાની માંગણી મુજબ મજકુર વૃત્તાંતનું અવલોકન કરી, ઇસમાઈલી પીરો તથા વકીલો એ ખ્વાજા (ખોજા) નામ આપ્યા પહેલાં ઇસમાઈલી ધર્મનું શિક્ષણ આપી પછી મુરીદોને ખ્વાજા (ખોજા) નામ આપેલું છે તેમજ મી. કાળાને ખોજા જમાતે ન્યાત બહાર કાઢ્યા, તેમજ મી. કાળાએ પોતાના પુસ્તકનો રીવ્યુ પબ્લીક પાસેથી માંગ્યો, તે રીવ્યુ ઉપરથી તેમજ મી. કાળા ઇસના અસરીમાં વટલાયા પછી પાછા ઇસમાઈલી પેટા શાખામાં તેમનું જોડાવું વગેરે દલીલો સાથે અમોએ પૂરવાર કરી બતાવ્યું છે કે, ખોજાઓનો અસલ ધર્મ ઇસમાઈલી છે. મેં આ હસ્ત લેખીત વૃત્તાંતને પુસ્તકના આકારમાં રજૂ કર્યો છે; પરંતુ મારે એટલું કહેવું જોઈએ કે, હું પુસ્તક કર્તા નથી. તેવો ડાળ ઘાટી પુસ્તક કર્તાઓમાં અપવાની મારી ઇચ્છા નથી. આ સાથે મેં જે લખાણ રજૂ કરેલ છે, તેમાં કોઈ જગ્યાએ અશુદ્ધ હોય અથવા કંઈ ભૂલચૂક જોવામાં આવે તો તે સુજ વાંચકોએ દરગુજર કરવી એવી મારી વિનંતિ છે.

આ પુસ્તકના લખાણને મજબૂત બનાવવાને નીચેના સદ્ગૃસ્થોએ મદદ આપેલી છે. જુનાગઢના વારસ શેઠ હુખીબલાઈ ઠાસમલાઈ ઇસમાઈલ, અમરેલીના વારસ શેઠ મામદલાઈ જીવા, શેઠ માવજીલાઈ હીરજી ધીવાળા તથા જામનગરના કામડીઆ શેઠ જસાલાઈ સાજી, તેઓનો-તેમજ આ પુસ્તકનું અપક્ષપાત રીતે વાંચન કરી જે જે ગૃહસ્થોએ યોગ્ય સૂચનાઓ કરેલી છે, તેમનો-આ પ્રસંગે હું ઉપકાર માનું છું.

આ પુસ્તકને જાહેરમાં લાવવા સારૂ અબદુલ હુસેન કરીમલાઈ રહીમલાઈ જેનુલઆબેદીન મુખી રહેમતલા (રાઈ) પોતાની તીવ્ર

ધૃષ્ટા મજ્જુર પુસ્તક પ્રગટ કરવા વારંવાર દેખાડતા હતા, જેથી તેમની સત્પથ પ્રત્યેની લાગણી જોઈ ખુદા પાસે દુઆ ગુજરીએ છીએ કે, તેમના દાદાને પગલે ચાલી કોમની સેવા કરવા તેમને ખુદા લાંબી જીંદગી બખશે.

વીરજ પ્રેમજ પારખીઆ.

અસલ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના.

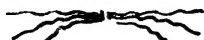
આ એલલાણી વંશની ચોપડી અસલ અમારા દાદા ઇલલે લખી હતી, જેમાં (૧) ભલો, (૨) લાખો, (૩) ખેતસી, (૪) ભાણુ, (૫) જીવો, અને ઇલલો એ મુજબ (૬) પેઢીએ તેમના પોતાના સમેતનું બ્યાન લખેલ તે પોતાના પચાસ વર્ષની વંશ સુધીનો ફારસીમાં એમજ ટુંકામાં લખેલ તેના જે દાદા ભાણુંના સ્વર્ગવાસ થાતાં, શ્રી કચ્છ દરબારે મુંઠા પાવીઆ વગેરનાં લાગા બાળ માફીનો લખત આપેલો. મજ્જુર લખત ગેરવલે જતાં પાવીઆ તે બાળ માંગવા લાગ્યા. તેને માટે આ આખા વંશની દશ પેઢી આ બાકસાર ખોજ જાફર ધાલાણીએ લખી દરબારશ્રીના ખાતામાં હાજર કરી. તે બાળમાં લાગો અસલ મુજબ છોડાવ્યો. આ ચોપડી સંવત ૧૯૩૯ ના સાલનો એજન્સી (પોલીટીકલ એજન્ટ)માં રજુ કરી. વળી બાકી પાછળ વધારીને સંવત ૧૯૪૫ ના કારતક, તારીખ ૧૪ મુખી શ્રી ધાલા માણુકાંણીના સ્વર્ગવાસ થયાં સુધી પુરી કરી છે. આ ફક્ત પોતાના અસલ વડીલોની થોડી ચાદગારી છે તે લખી ભાઈઓને હદીઓ મોકલવા પુરી કરી છે. એમાં લખતાં ભૂલ હોય તો તે મહેરબાનીની રાહે સુધારી વાંચશો.

જાફરભાઈ ધાલાણી.

ખુદાની તારીફ.

ખિસ મિલલાહા અર રહેમાન નીર રહીમ. હજારો તારીફો પર-
વરદીગારની બળવવા બહુ કોશેશથી છે કે, તે ખાલેકે, ધનસાનને
એક મુઠી ખાઠમાંથી બનાવ્યો ને શું શું તે પુતલાની અંદર અઠલ
અને ફ્રામ દાખલ કરેલી છે કે જેણેથી પુરી પેછાણત તેના હાથ આવી
શકે છે; મગર તે મુશ્કિલ રાહે મારફતની કોઈ વીરલા, જેને પૂરી
શોધ મળે છે તેનેજ હાથ લાગે છે. અને જે પૂરી હીદાયત દીનની,
તેમાં દાખલ થયેલ અને કુરાને શરીફની મકસુદને સમજે છે, તે
ખુબીથી હાંસલ કરે છે. તે દોસ્તી, પયગંબર બરહુક હજરત મહમદ
મુસ્તફા સલ્લલાહા અલેવ સલ્લમ અને તેનાં વસી બરહુક હજરત
અમીરૂલ મોમ્મોમેનીન મુરતઝાઅલી અને પંજેતન પાકની થકી,
તરીકો મઆરેફતનો હાથ લાગે છે. જે હાથ આવતાં સર્વે મકસુદ
સમજાય અને ગુનાહનો અંધકાર જીગર થકી બહાર પડે ને નુર
ઇમાનનો દાખલ થાય, ત્યારે આ ફાની દુનિયાનો કયો હમગમ બાકી
રહે છે? આ મતલબ હાંસેલ થાતાં કરોડો શુકરાનાં બળવી, તવહીદ
ખાલેકની તમામ ઠરું છું.

મરહુમ શેઠ રડીમભાઈ જીનુલઆબેદીન મુખી, રહેમતલા (રાધ).

સ્વર્ગવાસી થયા. તા. ૨૬ મી જુલાઈ ૧૯૧૨.

વિજ્ઞપ્તિ.

મજકુર પુસ્તકમાં કુરાને શરીરની આયતો તથા હજરત રસુલ સ. અ. ની હદીસો અરબીમાં ન લખતાં, તેના માત્ર તરજુમોજ લખેલો છે. જે વખત અનુકૂળ હોતે તો ઉપલા લખાણ ઉપરાંત બીજી કેટલીક અગત્યની બાબતો જે સંક્ષેપમાં સમાવવી પડી છે તેને પણ વિસ્તાર-પૂર્વક વર્ણવી શકતે જેની ખાસ અગત્યના હતી. ઇન્શાઅલ્લા વખત અનુકૂળ થતાં જે પોઇન્ટો ટુંકાણમાં વર્ણવ્યા છે તે વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન કરી અમારા સુસ્ત વાંચકોની સેવામાં રજુ કરીશું.

મજકુર લખાણ જે ૮૮ પાનામાં સમાવવામાં આવેલું છે તે બે બોલામાં બોલા ૨૦૦ પાનામાં લખવામાં આવતે તો સમજણ પણ સારી રીતે મળી શકતે પણ આવા મોંઘવારીના વખતમાં અમારાથી તેમ કરવું બની શક્યું નથી. કારણ કે આ પુસ્તકમાં અમોએ ૬૦ રતલી સુપરફાયલ ગ્લેજ કાગળ, સુંદર છપામણી, ફોટો, તથા પાકી બાઇન્ડીંગ કરેલી છે તે પુસ્તકને ધંધો કરનાર આવી જુજ કીંમતમાં કરી શકે નહિં.

સાહિત્યના શોખીન ગૃહસ્થો પોતાનો યત્કિંચિત્ ઉદાર હાથ લંબાવે તો તેમની સાથે અમો પણ સામેલ થઇ અમારો યોગ્ય હીસ્સો તેમજ આત્મભોગ આપી ઉપર મુજબનું ૨૦૦ પાનાનું પુસ્તક પણ માત્ર આઠ આના જેવી નજીવી કીંમતે વેચી લાભ આપી શકીએ.

સુમેશુ કિમ્ બહુના.

વીરજ પ્રેમજ પારખીઆ,

પુસ્તક કર્તા.

અનુક્રમણીકા.

૧. પ્રથમ દર્શન	પૃષ્ઠ. ૮ થી ૨૮
જોબા ઇબલાણી વંશનું વૃતાંત.	
૨. દ્વિતીય દર્શન	૨૯ થી ૪૫
ઇસમાયલી ધર્મના પૂર્ણ દેષી મીં કાબાના લાખાણથી સિદ્ધ થતો જોબાઓનો ઇસમા- ઇલી ધર્મ.	
૩. ત્રતિય દર્શન	૪૫ થી ૬૧
મીં કાબાનો ઇસમાઇલી પેટા સત્પંથ ધર્મ અખત્યાર કરવો.	
૪. ચતુર્થ દર્શન	૬૧ થી ૬૭
મીં કાબાનું કુટુંબ ન્યાત બહાર.	
૫. પંચમ દર્શન.	૬૭ થી ૮૪
જોબામાંથી વટલેલા ઇસનાઅસરીઓ અને તેમના મઝહૂબની ખુબીઓ.	
૬. ગજલ	૯૫ થી ૮૬
૭. વંશાવળી	

કાબા તિમિર ભાસ્કર

ઉર્ફ

ખોળ ઈલલાણી વંશનું વૃત્તાંત

અને

* વકીલ (પીર) ધાધુ.

પ્રથમ દર્શન.

દાદો ભલો નં. ૧.

સંવત્ ૧૬૧૦ ની સાલે સિંધમાં, પીર ધીનુ, જે પીર ધાધ નામે હતા, જે ઘણા હુશિયાર હતા, તે દરખાનેથી વકીલની પાઘડી ખાંધી આવ્યા. તેના ઉપર મુરીદોનો બહુજ ભાવ થયો ને તેમણે કેટલા-એક મુરીદો વધાર્યા, જેના ઉપર દશેાંધ સાથે પેટાંધ ઠેરાવી, જેમાં અમારો દાદો “ભલો” લોહાણામાંથી ખોળ થયા છે. ભલા દાદાને ઘરે ફરજંદ ન હતું, અને ભલો દાદો “ફતેભાગ ગુલામ હૈદરના ટંઢા” પાસે રહેતા, અને પીર ધાધુ પણ ત્યાંજ રહેતા. દાદે ભલે પીર ધાધુ પાસેથી ફરજંદની માંગણી કરી, પીર ધાધુએ ફરમાવ્યું કે, તમે લોહાણામાંથી ખોળ થાવ તો હું હુઆ કરું રળ દરખારમાં અને તમને ફરજંદ આવે. આ વાત દાદે ભલે કબૂલ રાખી.

* વકીલ એટલે પીરનાં તરફથી બોધ કરનાર અધિકારી.

પીરે રખની જનાખમાં એથી દુઆ માંગી, એટલે તેમને ફરજદ થયો. તેનું નામ “લાખો” રાખ્યું, અને દાદો ભલો આપણા ખોજા ધર્મમાં આવ્યા, અને પીરે દાદા લાખાનું ચાલીશ દહાડે અકીકો ધસ્લામી રીતે કરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો, તે મુજબ અકીકો કર્યો અને તેના કાયદા શરીર-યતી મુજબ બળવ્યા, યાને મોવાળા ઉતારી ચાંદી તેના વજને તોલી ખચરાત કરી ને બે ઘેટાની કુરબાની કરી, તે રસમ હજી સુધી ચાલે છે. અમારા ઇલલાહી વંશના છોકરાના માથાના મોવાળા અવલ ભુજમાં પીર ધાધુની દરગાહે ઉતરે છે, અકીકાની રસમો ભૂત્રી ફકત મોવાળા ઉતારે છે, અને તેને મુનાહું કહે છે. તે મુજબ હવે બીજા હજારો ખોજા બીજા પીરોપર બાળકોના મોવાળા ઉતરાવવાની માન-તાઓ કરે છે. ફતેહલાગ માલેક “ મામદ સુમરો ” અને પીર ધાધુ બેઉ જણ વચ્ચે ઘણી અદાવત ચાલવા લાગી જેથી કરીને પીર ધાધુને ત્યાં રહેવું મુશ્કેલ લાગ્યું. આ વખતમાં શ્રી કચ્છ ભુજના મહારાજ “ શ્રી ભારમલજી ” ગાદીવાળા હતા. તે મુલકને આજાદ કરવા માટે ચારે તરફથી રૈયતને બોલાવતા હતા, તેથી દેશાવરોના લોકો ત્યાં આવીને વસતા, તેથી પીર ધાધુએ મહારાવ શ્રી ભારમલજી ભુજમાં આવી રહેવા માટે કાગળ લખી મોકલ્યો. આ કાગળ પહોંચતા દર-બારશ્રીએ પીરને લખ્યું કે તમે આવો, અને તમારા મુરીદોનેથી તેડી આવો, અમે સર્વેને રહેવાની જગા આપીશું. તે કાગળ મહારાવ-શ્રીજીનું પહોંચતાં પીર ધાધુ પોતાનાં ચાળીસ આકાયું (કુટુંબો) મુરીદો સઘળા (બાળ બચ્ચાંઓ સાથે) જેમાં અમારો દાદો ભલો પણ હતા, તે સર્વે ભુજમાં આવ્યા. મહારાજએ તેઓને ઘણું માન આપ્યું અને રહેવાની જગ્યાઓ બક્ષીસ આપી. “ સંવત ૧૬૪૩ ” ના વૈશાખ માસમાં પીર ધાધુ પોતાના ચાલીસ આકાયુ સમેત ભુજમાં આવેલા, અને હાલ જ્યાં તેમની દરગાહ છે, ત્યાં આવી

ઉતારો કરેલો, દરબારશ્રીજી તેઓને માન આપવા તેમના પાસે પધાર્યા તે સમે તે વીતેલા વરસમાં ઠગ્ઠમાં દુષ્ટ ઠાળ હતો. વળી બ્રાહ્મણો (જોશીઓ) ઠહેતા કે સાત વરસ દુષ્ટ ઠાળ થશે. તે વિષે મહારાજશ્રીને ચિન્તા થતી. દરબારશ્રીજીએ પીરના આગળ વરસાદ થવાની અરજ ગુજરી અને હાલ જ્યાં પીરનો રોજ છે, તે જગા પીરને બક્ષીસ આપી. અને અમારો દાદો ભલો હુશીઆર હતો તેથી તેમને દરબારશ્રીજીએ કોટના નીચે જ્યાં ધાવલશાહનો કોઠો ઠહેવાય છે ત્યાં ઘણીક જમીન આપી જે તેના બાદ ઘણાં વરસો “ ઇલલાણી ફત્વીઓ ” ઠહેવાતો અને દાદા ભલાને હજૂર કારોબારની નોકરી આપી, જે તેમના ઉપર વકીલનું નામ રાખ્યું. પછી વેશાખ વદ ૭ ને દિવસે પીર ધાધુ ચાલીસ દહાડાનો વળકે સાધા બેઠા, દીનનો રોજો રાખતા અને રાત બંદગીમાં ગુજરતા એવી ક્રિયા કરવા લાગ્યા. “ સંવત્ ૧૬૪૩ ” ના અશાડ શુદ્ધ બીજના પીરે દરબારશ્રીજીને ખયરાત કરવા ઠહું, પહેલા ચાલીશ દહાડા ઘઉં રાંધેલાની ખયરાત કરતા, અને તેણે દિવસે પીરના હુકમ મુજબ ગોળના પુલાવોની દેગો રાંધી ખયરાત કરી. એવા ચાર દહાડા મોટી ખયરાત કરી, ત્યારે અશાડ શુદ્ધ છઠને દીને ઘણો વરસાદ વરસ્યો. દરબારશ્રીજી ઘણા ખુશી થયા અને પીર ઉપર ઘણું હેત રાખ્યું. હજૂર કોઠા-રથી મોટાં સીધાં ચાલુ કરાવ્યાં. ખોજાઓને દરબારશ્રીજીએ તેડાવીને ફરમાવ્યું કે, તમે શું માગો છો? ત્યારે તેઓમાં દાદો ભલો નામી હતા, તેમણે દરબારશ્રી આગળ અરજ કરી કે સાહેબ, આલા માયાજીને આપે કુલ મુસલમાનોના કબ્રસ્તાન માટે જમીન આપી પણ અમે ખોજ પોતાનું કબ્રસ્તાન જૂઠું કરવા માંગીએ છીએ, તે કૃપા કરીને અપાવશો. આલાની કબ્રસ્તાનની ચુતર્દિશા, ઉગમણો ભણુ તરફનો રસ્તો, આથ-

મણે ખાવણાં વગેરે પાછળનો રસ્તો, ઉત્તરની તરફ પીર ધાધુનું મકાન અને તેનો રસ્તો દક્ષિણે ગામનો છેડો અને રાજગુરૂનું ક્ષણીયું ખોજાઓને ઠપ્પરસ્થાન તરીકે મળ્યું તેની ઉત્તર તરફની જમીન કુલ ખાલી થયેલી તે દરબારશ્રીજીએ ખેતરો સુદ્ધાં બક્ષીસ આપી. “ પીર ધાધુ સંવત્ ૧૬૫૧ ના પોશ તા. ૨૦ મી ના સ્વર્ગવાસ થયા ” અને દાદો લલો સંવત્ ૧૬૬૩ માં સ્વર્ગવાસ થયા.

દાદો લાખો નં. ૨.

દરબારશ્રીજીના હજુરમાં વકીલ થયા. “ દાદો લાખો સંવત્ ૧૬૮૫ ની સાલમાં સ્વર્ગવાસ થયા. ” “ સંવત્ ૧૬૮૮ ના સાલે મહારાવશ્રી પેલા ભારમલજી સ્વર્ગવાસ થયા ”

દાદો ખેતસી નં. ૩.

દાદા ખેતસી દાદા લાખાના ફરજંદ હતા, તેઓ મહારાવશ્રી તમાચીજીની હજુરમાં વકીલાત કરતા હતા. રાયોશ્રી તમાચીજી સંવત્ ૧૭૨૨ ની સાલમાં સ્વર્ગવાસ થયા, અને દાદો ખેતસી સંવત્ ૧૭૪૩ ની સાલે સ્વર્ગવાસ થયા તે વખતે મહારાવશ્રી પહેલા રાધધણુજી તખ્તે આળ્યા અને તે વખતે કિલ્લા બાંધવાની તજવીજ કચ્છમાં થતી હતી, “ ગામગઢ તથા “ ભુખીયાના ગઢ. ”

દાદો લાણો નં. ૪.

દાદા ખેતસીના ફરજંદ દાદો લાણો હતા. તેઓ મહારાજશ્રી પહેલા રાધધણુજીની હજુરમાં વકીલ હતા, એ સમયે રાજનો દેખાવ અને મુલકનો દેખાવ ઘણો સારો હતો. કિલ્લા ગામગઢનો તથા ભુખીયાનો અને દરબારી રહેઠાણનાં સર્વે કામે ચાલુ હતાં અને કિલ્લા સારી રીતે તૈયાર થયા હતા. (વળી મહારાવ પહેલા પરાગમલજીના વખતમાં વધારે સુધારો થયો.) તે વખતે દિલ્લી શહેરના બાદશાહ

જહાંગીર તખ્તે હતા. મહારાવશ્રીં ખેંગારજીએ અમદાવાદના નવાબ મહમદ બેગડા સાથે મળી દિલ્લીના બાદશાહ આગળ તેની છ આની બક્ષીસ ઠરાવી, અને કચ્છના મહારાજને મક્કા શરીફના હાજી હજ જનારને રસ્તા ખરચ આધાનો તથા હજુરી વહાણ, જુદા શરીફ સુધી પહોંચતા ઠરવાનો અથવા એ મુજબ ઠરાવ કરેલ હતો. ન્યારે પાછળથી કોઇ ઉમરાવે સલાહ આપી કે કચ્છ દેશની છ આની લેવી જ્ઞધએ અને તે મુલક હાલ ખુબ સુધરી આવ્યો છે. બાદશાહે મહારાવશ્રીને છ આની આપવાનો હુકમ લખ્યો. ત્યારે દરબારશ્રીજી એ હુકમને તાબે થયાં નહિ. બદલે જવાબ પણ આપ્યો નહિ. તેથી બાદશાહને ગુસ્સો થયો. તેણે પોતાના સેપાહ-સાલાર મોજમબેગ સાથે ચાલીસ હજાર લશ્કર આપીને કચ્છ મુલક ઉપર ચડાઇ મોકલી. આ લશ્કર ભુજથી પાંચ ગાઉ (કોશ) ઉપર પાધરે આવીને ઉતર્યું ને દરબારશ્રીને કહેવરાવી મોકલ્યું કે, દેશની છ આની અને આ લશ્કરનો ખર્ચ આપો, નહિ તો લડાઇ કરવા આવો. તે વખતમાં મહારાવશ્રીની હજુરમાં પીરશાહા ભુરાધ ઉમરાવ હતા અને વકીલ ચાર હતા તેમાં દાદો ભાણુ પણ હતા. પીરશાહા ભુરાધ મોજમબેગ પાસે ગયા ને તેને અસલી ઠરાવ થયેલો સમજાવ્યો કે, કચ્છની રાજ્યને છ આની માફ છે, તેનો પરવાનો ખુદ દિલ્લીનો મળેલો છે તેની નકલ મોજમબેગને બતાવી. પણ તે અમદાવાદના નવાબ મહમદ બેગડે ઠરાવેલી ત્યારે મોજમબેગે બે વાત માંગી. એક તો એ કે, આ લશ્કરનો ખર્ચ આપો. બીજું તમારો એક માણસ મોકલી અમદાવાદના સરકારી દફતરમાંથી સનદ કઢાવી આપો, જે સનદથી દિલ્લીમાંના દફતરથી મળી આવે, તેનો નવો પરવાનો દ્યો. એ બે વાતો કચ્છના વકીલે ઠપ્પુલ રાખી, અને તેને દરબારશ્રીજીએ પણ મંજુર રાખી, ને દરબારશ્રીજીએ મજકુર કામ

કરવા માટે દાદા ભાનુ વકીલને મોજમએગની સાથે આપ્યો અને ખજાનામાં પૈસા ન હોવાનું બતાવી લશ્કરના ખર્ચના પૈસાનાં કાંધાં ઠરાવ્યાં. એ કાંધાં ભર્યા બાદ ભાણુ વકીલને નવો પરવાનો મળે, એ મુજબ ઠરાવ કરી રવાના કર્યો. ભાનું વકીલ અમદાવાદ ગયા ત્યાંથી સનદ કઢાવીને બાદશાહને દીલ્હી પહોંચાડી, પણ ખર્ચના જે કાંધાં ઠરાવેલ તેને મોકલવાની ઘણી ઢીલ થઇ, તેથી દાદો ભાનું વકીલ ત્યાં ઘણું વખત રોકાઇ રહ્યા. ત્યાં તેમની તળીયત ખરાબ થઇ ગઇ અને “સંવત ૧૭૭૧”ની સાલમાં દિલ્લીમાં સ્વર્ગવાસ થયા. તે ખબર ભુજમાં આવતાં “દાદા જીવાએ” તેમના ક્ષત્રીયાખાનીનો પડછો નાંખ્યો, લોકો ક્ષત્રીયા પઢવા આવ્યા, મહારાજશ્રી પહેલા ગોણુજ પણ પડછા ઉપર બેસવા પધાર્યા દાદા જીવાને ઘણી દીલદારીઉ આપી, અને દાદા ભાણુના સુધારેલાં કામ તેની બહુ ખુશી સાથે તારીફ કરતાં, અને તેમના મોતની દિલગીરી દેખાડી અને દાદા જીવાને કહ્યું કે, વકીલ ભાણુનાં દશમે દહાડે આખા ગામનું દુઆબંધ સગરો જમણુ કરો, તેનો ખર્ચ હજુર ત્રીજેરીથી આપીશું, અને તમોને બક્ષીસ આપશું, અને વકીલ ભાણુના નામનો પરવાનો આપીશું, હજુરથી; એમ ફરમાવીને દરબારશ્રીજીએ દાદા જીવાની પીઠ થાપી, અને ત્યાંથી ઉઠ્યા. બીજે દિવસે ઘણા મોટા ખુજરગો ન્યારતમાં આવ્યા, તેમાં આગા સાહેબના વકીલ બાવા ઈસલામદીન જે પીર દાદુના પૌત્ર હતા, તે પણ પધાર્યા, બાવા સાહેબ પાસે દાદા જીવાએ દરબાર શ્રીજીએ જે નવાજસ વિષે સર્વે વાત વકીલ સલામદીન પાસે કહી અને સલાહ લીધી, કે દરબારશ્રીજી પાસે શું માંગવું, ત્યારે બાવા ઈસલામદીને ફરમાવ્યું, કે તમને પૈસા અને જાગીરની કશી પરવા નથી, તેથી આખી ન્યાતને કાયદો આપવો જોઇએ. એક તો પાવીઆ અને મુઠાંઓનો ઠર ન્યાત ઉપરથી ઉતરાવી નાંખવો, અને બીજું નાવારસ

મરનારની મીલકત ન્યાતને અપાવવી. મજકુર મીલકત તેના અગાઉ દરબારની તીજેરીમાં જેરાત ખાતામાં દાખલ થાતી, આ સલાહ બાવા ઇસલામદીનની દાદા જીવાને પસંદ લાગી, દસમાંના દહાડે પરો-જળનું કામ ઉકલાત્રા બાદ અગીઆરમે દહાડે, દાદા જીવા દરબાર-શ્રીજીની સલામે ગયા, અને ગોઠવેલ બે વાતોની માંગણી કરી. ત્યારે દરબારશ્રીજીએ નાવારસની મિલકત ન્યાતને બક્ષીસ આપી, અને તેનો પરવાનો ન્યાતના નામે લખી આપ્યો, અને પાવીઆ તથા મુંઢાનો લાગો ફક્ત દાદા જીવાના વંશને માફી કરવાનો પરવાનો આપ્યો. દાદા જીવાએ પોતાના ચાર માસના ફરજંદ ઇલલાને નામે પરવાનો છાપો હજુરથી લખાવી લીધો અને ઘરે આવ્યા.

દાદા જીવો નં. ૫.

દાદા ભાણુના સ્વર્ગવાસ થયા પછી, દાદા જીવો દરબારશ્રીજીના પાસે વકીલ હતા, તેઓ ઘણો સારો કારોબાર ચલાવતા હતા. મહારાવશ્રી પહેલા ગોરમલજી “સંવત્ ૧૭૭૫ ની સાલમાં સ્વર્ગ-વાસ થયા” ત્યાર પછી મહારાવશ્રી પહેલા ડોસલજી ટીલે બેઠા તે ‘સંવત્ ૧૮૦૮ માં સ્વર્ગવાસ થયા’ ને તેજ સાલમાં દાદા જીવો પણ સ્વર્ગવાસ થયા. દાદા જીવાને એક ફરજંદ ઇલલો નામે હતો.

દાદા ઇલલો નં. ૬.

દાદા ઇલલાએ ફારસીનો તથા ઉર્દુનો ઘણો સારો અભ્યાસ કરેલો હતો તેઓ ઘણાજ હુશિયાર હતા. તેઓ જૂની કીતાબો મૂકી ગયેલા તે હજુ સુધી મોબુદ છે. ઇલમ હાજરાત તથા રમલે જફર સુધ્ધામાં ઘણાજ કાબેલ હતા. ઘણા ખીમારોને દવા આપી સાફ કરતા ઘણાને જીન જૂતનો વળગાડ થતો, તે કાઢતા; તેથી

તેમણે બહુ નામ મેળવ્યું, જે નામ હજી સુધી અમારા વંશનું ઈલલાણી ચાલે છે. આ વખતમાં મહારાજશ્રી લખપતજી ટીલે હતા, તેમની પાસે લોહાણા કારભારી થયા, તેથી દાદે ઇલલે દરબાર શ્રીજીના હજીરમાં રાજીનામું આપ્યું, ને વકીલાત છોડી દીધી. અને ઇલલાણી કુળીયાના અગ્નિ ખૂણે રસ્તો છોડીને પંચાણજી ઠાકોરના જગ્યાના આથમણી ખાલી જમીન દરબારશ્રીજીએ બક્ષીસ આપેલી હતી તેમાં અરધીમાં એક હાટ* ચલાવી અને બાકીની જમીન પીર દાવલશાહને મકાન કરવા દાદે ઇલલે પીરને બક્ષીસ આપી. મજકુર દુકાનમાં દાદો ઇલલો પોતાની બેઠક ઠરી, તેમાં દવાઓની કીતાબો વગેરે રાખી બેઠા. હજારો મરીજોને દવાથી ફાયદો કરતા જીન, ભૂત, લગત, તેને ઇલમથી તેના જીવનો, સેસો† મટાડતા. દાદે ઇલલે વકીલાત છોડવા બાદ દરબારમાં ખટપટ ચાલવા માંડી. લોહાણાઓ બહુ જીર પર ચડી ગયા. “ સંવત ૧૮૧૭ ” માં મહારાવશ્રી લખપતજી સ્વર્ગવાસ થયા પછી મહારાવશ્રી બીજા ગોણજી ટીલે બેઠા. આ વખતમાં લોહાણો પુંજે શેઠ સિંધ ગયા. જે ત્યાંથી ગુલામશાહ કલોણાનું લશ્કર લાવ્યા ત્યારે. જીરાદુગરમાં લડાઈ થઈ, મહારાવશ્રી બીજા ગોણમલજી “ સંવત ૧૮૩૫ ” માં સ્વર્ગવાસી થયા તેની બાદ મહારાવશ્રી બીજા રાઈધણજી ટીલે બેઠા. આ વખતમાં સિંધીઓનું જીર હતું. તે વખતનો રાજ્યનો કારભાર ઘણોજ અંધેર ચાલતો હતો. દાદા ઇલલાના પાંચ ફરજદો હતા. તેઓનાં નામ, (૧) આગલો, (૨) તેજસી, (૩) બીજલ, (૪) હમીર, (૫) પૂંજે. દાદો ઇલલો સંવત ૧૮૪૦ માં સ્વર્ગવાસ થયા.

દાદો ચાગલો નં. ૭

દાદો ચાગલો વૈદક થોડું જાણુતા તોપણ દાદા ઈસલાહીની જમા-
વેલી દુકાન ચલાવતા, તેને તેમના ભાઈ તેજસી ઘણી મદદ આપતા,
તેજસી પોતે દાણા વગેરેનો વેપાર કરતા. બીજલનો છોકરો ડોસુને
દરબારશ્રીજીના સીપાઈની નોકરી મળી, અને બીજલ પોતે કાપડ
વણુવાનો ધંધો કરતા, તેઓને દાદા ચાગલાણી સાથે પ્રીતિ ન હતી,
અને પુંજે મજુરી કરતો. એ બન્ને ભાઈઓ જૂદા રહેતા. દાદો
ચાગલો અને દાદો તેજસી સાથે રહેતા. હમીર પણ કાપડ વણુવાનો
ધંધો કરતો અને વખતો વખત રાજ્યદરબારમાં મુકાદમીનું પણ કામ
કરતા. તે એકલા રહેતા. ઈસલાહી ફળીયામાં પીર ધાવલશાહના કોઠા
હેઠલ હતો, દાદો ચાગલો સંવત ૧૮૭૦ માં સ્વર્ગવાસી થયા.

દાદો માણુક, નં. ૮

દાદા ચાગલાને બે છોકરા હતા. (૧) માણુક, (૨) અલુ. તે
બન્ને સાથે રહેતા. “દાદા તેજસીનો છોકરો અલારખીયા” મુંબઈ
તરફ આવ જાવ કરવા લાગ્યા અને મુંબઈમાં રોજગારમાં લાગ્યા. દાદા
માણુકનો એકજ ફરજંદ હતો, “મુખી ધાલા” તેવણુ રોજગાર તરફ
ધ્યાન ન આપતા, તેથી ઘરમાં પૈસાનો ઘટાડો અને તંગ હાલત થવા
લાગી. તેઓ તાણા, સુતર (કાપડ વણુવાનો) રોજગાર કરતા. દાદો
માણુક બહુ ડાહ્યા હતા, તેથી જમાતે તેઓને કામડીયા બેસાડ્યા અને
ન્યાતના કારભારમાં મુખ્ય હતા. તે વખતમાં ન્યાતના ઉપરી વકીલ
“બાવા ખીદરખાન” હતા. સંવત ૧૮૭૦ ની સાલમાં મહારાવશ્રી
રાઈધણુજી સ્વર્ગવાસ થયા અને સંવત ૧૮૭૪ ની સાલે
“ધરટ ધન્ડિયા” કંપનીએ કચ્છ મુલક ઉપર અમલ ઠર્યો તે વખતે
“મહારાવશ્રી બીજ ભારમલજી” ટીલે હતા. અને દરબારી કારોબાર

ઉપર પહેલી એજન્સી નીમવામાં આવી. “સંવત્ ૧૮૭૫” અને સંવત્ ૧૮૭૬ ના જેઠ વદ ૮ ના દિને સાંજના સાત વાગે કચ્છ મુલકમાં મોટો ધરતીકંપ થયો, જેને હજુ સુધી લોકો ધરોઠ ઠરીને કહે છે. ‘સંવત્ ૧૮૮૧ ની’ સાલે જોબ ન્યાતમાં તકરાર ઉઠી, ને વકીલ બાવા ખીદર-ખાનથી જૂદા પડી ગયા. ઘણા લોકોના જમાવ અને એક બીજાના મતો મેળવીને આખા કચ્છના જોબઓ એક તરફ થયા, બાવા સાથે જૂજ લોકો રહ્યા. દાદા માણુક અસલ વફાદારીથી બાવા સાથે રહ્યા, તેથી આખી ન્યાતના સાથે અદાવત ચાલી, તે વખતે ન્યાતના પ્રખ્યાત લોકો દરબારી કારોબારમાં હતા અને એજન્સીના મોટા મેન્જર મહેતા લખમીદાસ સાથે મીલનસારી રાખતા તેથી તે લોકોએ ઇલલાહી ફગીયું દરબારશ્રીજીના સ્વાધીન કરાવવું, એવો વિચાર મહેતા લખમીદાસને આવ્યો. મહેતાજીને તો એમજ ગમતું. તેણે અમારું ફગીયું જેમાં સોળ ઘર ભાયાતોના પોતાના સમેત દરબારી જ્વરથી છીનવી, તેની કિંમતનાં નાણાં દરબારશ્રીજીના ખાતે માંડી, પોતે પસાર કરી ગયા, આ મોટી ગાસ* દાદા માણુકને લાગી વળી વિરૂદ્ધ થયેલા ન્યાતીલાઓએ પીર ધાધુની જગ્યા માંહેલી કેટલીક જમીન મુસલમાનોના કબ્રસ્થાનમાં દાખલ કરવા ગોઠવણ ચલાવી, મુસલમાનોએ પોતાને કબજે કરવા માંડી, ત્યારે બાવા ઉમેદઅલી બ્રિટિશ સરકારી કાયદા કાંઈક જાણતા હતા, તેણે પોતાના દસ્તાવેજે, એજન્સીમાં ફરીયાદી સાથે દાખલ કર્યા, અને પોતાની હદ કબજે લીધી. પણ ઇલલાહી ફગીયું છીનવીને તેનાં નાણાં પસાર થયાં હતા. તે બાબતમાં, આવે કાંઈપણ પોતાના તરફદાર દાદા માણુક કામડીઆ એજન્સીના કાયદાથી અણુવાકેફ, તેમને મદદ આપી નહિ, જો કે બાવા અમારી વડીલોને આટલી મદદ કરતે

તો તે જગ્યાના નાણાં મહેતા લખમીદાસ પસાર કરી શકતે નહિં પણ
 આવની એવકાઇથી નાણાં પસાર થયાં, “સંવત ૧૮૬૦” ની
 સાલમાં જ્યારે એજન્સી નામદાર ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની ઉઠાવીને
 મહારાવશ્રી દેસલજીને ટીલો સોંપવા ફરમાવ્યું, ત્યારે બાવો ઉમેદઅલી
 દરબારશ્રીજી પાસે ખાસ કારભારી થયા. પોતાના દરબારી જોરથી
 આખા કચ્છની જોબ જમાતોને પોતાને તાબે કરી. બાવા મજકુર
 મુકદ્દમો ન્યાત સંબંધીને જીત્યા. આઠ વરસમાં તેમણે જે જમણ
 કરેલ તેનાં પોતાનાં જમણ હુક સંભાળી લીધા. પોતાના તરફદારોના
 હુકનો નાશ થયો હતો તેના પર કશું ધ્યાન આપ્યું નહિ, તેથી
 દાદા માણુક કામડીઆનું દિલ તેમના તરફથી નારાજ થવા માંડ્યું,
 પણ અક્કલ અને વફાદારીથી કોઇને કાંઇપણ પોતાને નુકસાન
 થયું છે તેવું કશું જણાવા દીધું નહિ. “સંવત ૧૮૬૪” માં ઇમામ
 આગાશાહ હસનઅલી સિંધથી કચ્છ પધાર્યા, પછી સિંધથી પોતાના
 ભત્રીજા આગા મહમદ જાફરખાનને કચ્છ મોકલ્યા, તેમની સાથે બાવાએ
 સલુક ન રાખ્યો, ત્યારે આગા મહમદ જાફરખાને કંપની સરકારમાં દાવો
 માંડ્યો. મજકુર કામમાં બાવાએ આગા મહમદ જાફરખાનને દરબારી
 જોર દેખાડ્યું, પણ આગા સાહેબ શાહ હસનઅલી શાહ દાતારે
 કલકત્તાના લૉડને હુકમ કર્ચના પોલીટીકલ એજન્ટ ઉપર મોકલ્યો, તેના
 હુકમથી વકીલાતી દફતર લેવાણાં ને શીરજોરીના લીધે બાવાને મૂકી
 દેવામાં આવ્યો, અને દાદા માણુક કામડીઆએ બાવાની તરફદારી
 મૂકી દીધી, અને આગાખાન સાહેબનો હુકમ કબૂલ રાખ્યો તે વખતે
 વકીલી કારોબાર જોબજોગે સોંપવામાં આવ્યો. બાવા ઉમેદઅલીને,
 મોલાના ઇમામ આગાખાન સાહેબે બાવાને જે વકીલાત આપી
 હતી તે રદ કરી અને તેઓ (ધણી) આગા સાહેબના મનથી
 ઉતરી ગયા, બાકી તેઓના ભત્રીજા વગેરે હતા, તેઓ આગાશાહ

હસનઅલીની હજુરમાં રહેતા, મગર ખોળખોની પેદાશની વકીલાત કુલ કામડીઆ કરતા, દાદા માણુક કામડીઆ સંવત્ ૧૯૦૬” ના ચૈત્ર શુદ્ધ બીજના દિને સ્વર્ગવાસી થયા. તેઓ ખીમાર ન હતા. રસ્તે ચાલતાં પડી ગયા અને ત્રીજે દિવસે સ્વર્ગવાસી થયા.

“ધાલા શ્રી”

દાદા માણુક કામડીઆના ફરજંદ, પુજ્યશ્રી ધાલા થોડી મુદત કેરા ગામમાં કામડીઆ હતા. પાછળથી તે કારોબાર તેમને પસંદ ન આવવાથી મૂકી દીધો, તે વખતે દાદા અલારખીઆ અને કાકા ભારમલ કામડીઆ મુંબઈમાં હતા, તેઓ લોઢાંની દુકાન ખનાવી બેઠા. મજકુર દુકાન મુંબઈની કાર્ડ્સ મારકેટ નજદીક હજી સુધી પ્યારા બીરાદર મુરખીજી અલાદીનભાઈ ભારમલભાઈ ચલાવે છે, અને લોઢાનો સામાન વેચે છે, પુજ્યશ્રી ધાલાના ત્રણ દીકરા (૧) રહીમ, (૨) હીરજી, (૩) જાફર. મજકુર પુસ્તકના લેખક, તેમાં રહીમભાઈ જંગબારમાં રહે છે. રહીમભાઈ સંવત્ ૧૯૨૨ ના આસો શુદ્ધ ૧૨ ના દિને જંગબારમાં સ્વર્ગવાસી થયા. આ ખાખસાર ભુજમાં રહે છે. કાકા ભારમલ કામડીઆના બે ફરજંદ (૧) નુરમામદભાઈ, (૨) અલાદીનભાઈ, હતા. નુરમામદભાઈની લોઢાની દુકાન પણ તેજ મકાનમાં છે, જે હાલ પ્યાર ફાજલભાઈ ચલાવે છે. કાકા ભારમલ કાપડીઆ અમારા ઉપર ઘણોજ પ્યાર રાખતા. અમારા પુજ્યશ્રીને સગા ભાઈ કરતાં વધારે ચહાતા. હમેશાં કાગળો લખતા ને સારસંભાળ રાખતા, ને પત્રો મુરખીજી અલાદીનભાઈ પોતાના હાથે ચાહેનાથી લખતા. તેઓ મુરખીજી અલાદીનભાઈએ હજી સુધી એવીજ પ્રીત રાખી છે. સગા ભાઈથી વધુ પ્યાર રાખે છે, તેવોજ પ્યાર ફાજલભાઈ રાખે છે. અલા તાલા બેઉના દીલોની મક્કસદ હાંસલ કરે, એવી આત્માની ચાહના

રાખું છું. આ દુનિયા ફાની બેવફા અને બેબકા છે. જેમ સ્વપ્ન
 જોઈ પુરું કરવાનું છે, બલકે અધૂરું પણ રહે. અફસોસ! આ રસ્તે
 કાઠા ભારમલ કામડીયા આ ફાની દુનિયા છોડીને સધાવ્યા. સંવત
 ૧૯૪૪ના કારતક શુદ્ધ ૫ ના દિને શ્રી મુંબઈમાં સ્વર્ગવાસ થયા.
 તેઓની તુરબત પીર મામદશાહની દરગાવાળા કબ્રસ્થાનમાં ચણેલી*
 છે. તેઓના બાદ ફાતીયા, વાયજ, મજલસ વગેરે અને આખી ન્યાતનું
 જમણુ અને તેઓની લાયકી અને અમો ઈલલાહીની રીત મુજબ મોટી
 કેશોષ સાથે મુરબ્બીજી, અલાદીનભાઈ ભારમલે ઠરું અને બારે
 માસની કીયા પૂરેપૂરી બજાવી. ભારમલ કાકાના ગુજરા બાદ નવમે
 માસે “સંવત ૧૯૪૪” ના અને કચ્છી “સંવત ૧૯૪૫” ના શ્રાવણ
 શુદ્ધ ૧૩ ને રવિવાર સવારના કલાક (૧૧ા) વાગે ભારમલ કાકાના
 મોટા ફરજંદ તુરમામદભાઈ સ્વર્ગવાસ થયા. તેઓ હાફીજ કુરાને
 મજીદના હતા. પુજ્યશ્રી ધાલા માંણુકાણીની ઉંમર વરસ ૮૦ ની
 હતી. તેઓ પોતાના કાકાઈ ભાઈ કામડીયા ભારમલ કાકાને ઘણાજ
 ચાહ કરતા. તેઓ સંવત ૧૯૪૫ના કારતક શુદ્ધ ૭ ના દિવસે સીક
 થયા અને શુદ્ધ ૧૫ ને સોમવારના રાત્રે ૧૧ કલાકે આ ફાની દુનિયા
 મૂકી સ્વર્ગવાસી થયા. તેઓના જનાજ સાથે જમાતની મોટી સંખ્યા
 હતી. તેઓને પીર ધાધુની જગ્યાની ઉત્તરાધી ડેલી આગળ દાદા માણુક
 તથા દાદી વીરબાઈની તુરબતના સેરાધીએ અને પાત્રી સકીનાબાઈની
 તુરબતના જોડે દફન કર્યા. તેઓના ફાતીયા પઢવા ઘણા બુજરગો,
 આલમો આવેલા, રીજમીટના ડાકટર કાજી અબદુલ હમીદની સાથે
 તેઓના મામા સૈયદ નીઝમુદ્દીન વલદ ઇમામુદ્દીન, ગોધરા ગામવાળા
 આવેલા હતા. તેઓએ દિલગીરી બતાવી અને આ નીચેની અખીઆત
 ફરમાવી. (આ અખીઆતો ફરસીમાં હોવાથી અહિં આપી નથી.)

આએ ખાખ સારે પોતાના વાલીદ બુજરગવારનાં રૂહના સવાબમાં કુરાને મજીદ ખતમ કરી ફારસી જળાનમાં અખીઆત કહેલી છે. આએ ફાની દુનિયામાં આવી કોઈ કાયમ રહેતો નથી. એક જાત ખારેતાલાની કાયમ છે; ખંદાને નેકી કરવી અને ખાલેકની ઇબાહત કરવી. આએ ચોપડી તમામ કરી છે.

બફર ધાલાણી.

મરહુમ કામડીઆ બફરભાઈ ધાલાણી.

મરહુમ બફરભાઈ મારા નાનાના પિત્રાઈ ભાઈ થતા હતા. મરહુમે મજકુર વૃત્તાંત પોતાના હૈયાતી દરમ્યાન સંવત્ ૧૯૩૯ ની સાલમાં કચ્છ રાજ્ય તથા કચ્છ પોલીટીકલ એજન્ટની ઑફીસમાં રજુ કર્યો હતો, તેનું કારણ તેમના લખાણમાં આવી ગયું છે. વળી મરહુમે સંવત્ ૧૯૪૫ની સાલમાં મજકુર વૃત્તાંત સિંધી લીપીમાં લખી, પોતાના કુટુંબીઓને તેમજ સગા સંબંધીઓને આપી ગયા હતા. તેનું કારણ એ હોવું જોઈએ કે પાછલાનાઓને કોઈ દિવસે પણ ઉપયોગી થઈ પડશે. મજકુર હસ્તલખીત લખાણ મારા વાંચવામાં આવતાં મને લાગ્યું કે જો છાપી બહિરમાં મૂકવામાં આવે તો સાડ જોથી જોબા કોમ જાણવા પામે તો તેનો ઉપયોગ પોતાની માન્યતાના ટેકામાં કરી લાભ મેળવે. પણ એમજ જો અધારામાં અમુક વ્યક્તિઓ પાસે પડી રહે તો તેનો ઉપયોગ થઈ શકે નહિ.

સ્વાર્થ સાથનો ધર્મ એ ધર્મ નથી, કર્મ છે. અને કર્મનો બદલો જરૂર ભોગવવો પડશે તેમાં છૂટકો નથી. પછી તે કર્મો રજો, તમો અથવા સત્વગુણથી હોય. જેવાં ગુણોથી કર્મોનો સંચિત થયો હોય તેવાં કર્મો ભોગવવાં પડે માટે ધર્મ સ્વાર્થ રહિત હોવો

જેઠાએ. તેથી મેં મજકુર કામમાં કોઈપણ જાતનો લેશ માત્રપણ સ્વાર્થ રાખ્યા વગર માત્ર કોમને ઉપયોગી થઈ પડે, તે માટે આરંભ્યું છે.

ઠરેક બુદ્ધિશાળી જીવના ઉપર ફરજ છે કે, પોતાની જાંઠગીનો કોઈ નવ નવો બનાવ બન્યો હોય તો તેણે ટાંકી પોતાના પાછળ આવનાર કોમ માટે રાખી જવો જોઈએ. કારણ કે પાછળનાઓને તે ઘણોજ ઉપયોગી થઈ પડે છે. કેટલાંક ઉપયોગી કામો જૂના જમાનાનાં માણસોએ ઠરેલાં હોય છે, તેનાથી નવા જમાનાનાં માણસો અજાણ હોવાના લીધે અંધારામાં કુટાય છે. અને નવા જમાનાનાં માણસો જૂના જમાનાનું અનુમાન કરી કોઈપણ કામ કરવા જાય છે, તે તદ્દન નિર્થક નીવડે છે. જેના વાસ્તે કુરાને શરીફમાં ફરમાવેલું છે કે, “પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન સરખાં નથી.” તેથી તેઓ દુનિયામાં પોતાની હાંસી કરાવે છે, તે મજકુર વૃત્તાંતથી સિદ્ધ થાય છે.

પહેલું:—મજકુર વૃત્તાંતમાં વાંચનારે જોઈ લીધું છે કે, “મુનાલું” * જેને આ જમાનાના લોકો માનતાના રૂપમાં નકામું લેઈ બેઠા છે. વકીલ દાદુએ “ભલા” લોહાણાને ખોજ તરીકે દાખલ કરવા બાદ તેની જીની માન્યતાઓનો ફેરફાર કરવા “મુનાલું” સૂચવ્યું કે નવા જન્મેલા છોકરાના માથાના મોવાળા ઉતારવા અને સુનત કરાવવી. જેના વાસ્તે સમજી માણસ સહેજ વિચાર કરે તો તે ખીના સમજી શકાય તેમ છે. પણ તેના પર વિચાર નહિ કરતાં લોકોએ પોતાના માથે નકામી પીડા ચોઢી લઈ તેને માનતા કરાવી દીધી.

* મુનાલું—એ એક જાતની માનતા છે. છોકરાઓના માથાના વાળ અમુક કાંઈ પીરની દરગાહ પર ઉતારવા તેને “મુનાલું” કહે છે.

ખોળું :--પ્રત્યક્ષ—નજરેનજર આપણે જોઈ રહ્યા છીએ કે કેટલાક હઠ ધર્મિઓ પોતાના અસલ ઇસમાઇલી ધર્મ કે જેમાં તે લોકોને દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા, તેને ખોટું ઠરાવવાનો પ્રયત્ન તેમની બુદ્ધિની કોતાઈ અને હસદના પરિણામે કરે છે. વકીલ દાદુ દરખાને † જઈ વકીલાતની પાઘડી ખાંધી આવ્યા પણ આટલું ધ્યાનમાં રહે કે તે વખતના ઇસમાઇલી ઇમામે “દાદુ” ને “પીર” નો ખીલાખ આપ્યો ન હતો. વકીલ અને પીરની પદવીમાં ફેર છે. તેવણ ખોળ લોકોને બાધતા, તેમજ નવા મુરીદો ઇસમાઇલી ઇમામના હુકમથી વધારતા તે વકીલ દાદુના બોલોથી સિદ્ધ થાય છે. “ભલા” લોકોના કહ્યું કે ‘તમે ખોળ થાવ,’ પણ ધૂવડને સૂરજનો પ્રકાશ ગમતો નથી અને તે (ધૂવડ) સૂરજને શ્રાપ આપે છે, તેમ ખોળમાંથી નીકળી ગયેલાઓમાંથી કેટલાકે ખોળઓના અસલ ધર્મ ઇસમાઇલી વિરુદ્ધ લોકોને ભમાવવાની તજવીજ કરે છે, અને તેનું વાંકું ચુંકું બોલે છે પણ તે સંખંધી સરકાર દરખાસ્તદ્વારા પણ પૂરવાર થઈ ચૂક્યું છે કે, ખોળઓનો અસલ ધર્મ શીયા ઇમામી ઇસમાઇલી છે, અને તેજ ખરી વાત છે.

મારા મોસાળ પક્ષના મેમ્બર નાના ભાણે તથા નાના ઇલલાહીએ પોતાના વડીલોનો વૃત્તાંત લખી રાખી ગયા હતા, તેને કા. જાફર-ભાઈએ પુનર્જન્મ આપી પોતાના સંખંધીઓને જાગૃતીમાં રહેવા સારૂ કોશેશ કરેલી છે, તે ખરાબર સ્તુતિપાત્ર છે. તેનો દૃષ્ટાંત લઈ ત્રણ વરસ ઉપર હજારો લોકોએ ખવાજ (ખોળ) લઘ્વ જાહેરમાં ધારણ કર્યો છે તેઓએ મારા મોસાળ પક્ષનું અનુકરણ કરવું જોઈએ. જેથી પાછળનાઓ ખુદા ન કરે અને તેઓમાંથી કોઈનો ઇમાન ડામા-ડાળ-જેમ તેમના આગલા થયેલા ખોળઓમાંથી કેટલાકોનું થયું છે—

તેમ થાય અને ધર્મમાં વાંકું ચુંકું શોધવા મંડે, ત્યારે તે લખાણ વૃત્તાંત સત્યપર રહેલાઓને એક મજબૂત શસ્ત્રરૂપ થઈ પડે. જેમાં જે જાતના કાયદા સમાયેલા છે. દુનિયા અને દીન એટલે એકજ શસ્ત્રથી ધર્મનું રક્ષણ તેમજ અસૂરોનો સંહાર તે વૃત્તાંતરૂપી શસ્ત્ર કરી શકે.

મરહુમ કામડીઆ જાફરભાઈ ધાલાણી પોતાની પાછળ ત્રણ દીકરીઓ મૂકી સ્વર્ગવાસી થયા છે. મરહુમની દીકરીઓ પૈકી એક બાઈ મોંઘીબાઈ જેઓ હાલમાં મુંબઈમાં રહે છે અને તેઓ પોતાના પીતાના પગલે ચાલી પુત્રના જેમ પોતાના પુજ્યના નામને શોભા આપે તેમ ચાલે છે. તે સ્ત્રીઓને ધર્મબોધ આપે છે, તેમજ જમાતની નીશાળમાં છોકરીઓને ધાર્મિક શિક્ષણ પણ આપે છે. તેમજ દેશ દેશાવરોમાં મુસાફરી કરી ધર્મનો બોધ કરતાં રહે છે. તેમને એક ફરજંદ નામે ગુલામહુસેન છે, તે હાલમાં બોબા જમાતખાના સામે રેશમની દુકાન ચલાવે છે.

મરહુમ કામડીઆ જાફરભાઈ ધાલાણી માટે એવું કહેવામાં આવે છે કે, મૌલાના ઈમામ અલીશાહા તેમજ મૌલાના ઈમામ સુલતાન મહમદ શાહાએ કેટલાક ફરમાનોના પત્રો મરહુમ પર મોકલેલા હતા. તેમજ બીજા મરહુમની જીંદગી દરમિયાન જમાત સંબંધીના અગત્યના બનાવો બનેલા હતા. પણ તે સર્વે લેખીત દસ્તાવેજો મારા જોવામાં નહિ આવવાથી મજકુર વૃત્તાંતમાં દાખલ કરી શક્યો નથી. કારણ સનદ વગર દાખલ કરવું એ મને ઠીક લાગતું નથી. પણ આશા રાખું છું કે, મરહુમના પુત્રી બાઈ મોંઘીબાઈ તેને પાઠા સાધનોથી અનુકૂળ પ્રસંગે શોધ કરી જાહેરમાં મુકશે, જેથી મરહુમના કામોના દૃષ્ટાંત બીજાઓ લઈ તેના પગલે ચાલવાની કોશિશ કરે.

ખુદા પાસે દુવા ગુજારું છું કે, મરહુમ કામડીઆ જાફરભાઈ ધાલાણીના રૂહને શાંતિ આપે.

મરહુમ મુરખીજી નાના અલાદીનભાઈ કામડીઆ ભારમલ.

મરહુમ નાના અલાદીનભાઈ, ઘણા ધર્મચુસ્ત હતા. પોતાના બાપ કામડીઆ ભારમલભાઈ અભારખીઆ કે જેમણે એક વખત ખોળ ન્યાતના કામડીઆનો હોદ્દો ભોગવ્યો હતો, તેમણે પોતાના ઇમામની તથા જમાતની પોતાની જીંદગી સુધી સેવા બજાવી હતી. તેમના પગલે અલાદીનભાઈ પણ પોતાની જીંદગી સુધી ચાલી હરહમેશાં જમાતની સેવામાં હાજર રહેતા. તેમનો વૃત્તાંત મરહુમ પિત્રાઈ ભાઈ કામડીઆ બાકરભાઈ ધાલાણીએ સંક્ષેપમાં ઉપર લખેલો છે. અલાદીનભાઈને બે ઘરવાળીઓ હતી, (૧) પેલીનું નામ કાજબાઈ, (૨) સકીનાબાઈ. મરહુમ નાની કાજબાઈના પેટે ૧૪ ફરજાંદ થયાં હતાં, તેમાંથી બે છોકરીઓ મોટી ઉમ્મરની થઈ, બાકીના ૧૨ ફરજાંદો નાની વયમાં ગુજરી ગયાં. એક છોકરો મરીયમબાઈ આ પુસ્તક લખનાર સેવકની માતૃશ્રી થતાં હતાં. માતૃશ્રી બાઈ મરીયમબાઈ મને છ માસનો મૂકી સ્વર્ગવાસી થયાં. અને બીજી છોકરી સકીનાબાઈ હુયાત છે. મરહુમ નાના અલાદીનભાઈ સંવત ૧૬૭૦ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ ને શુક્રવારે દિવસના ૧ વાગે મુંબઈમાં સ્વર્ગવાસી થયા હતા. ખુદા તેમના રૂહને શાંતિ બક્ષે.

બાઈ જેનાબાઈ, મરહુમ કામડીઆ ભારમલબાઈના દીકરી.

બાઈ જેનાબાઈના લગ્ન, કન્હ કપાહીઆવાળા મરહુમ અલીભાઈ આસર સાથે થયાં હતાં. અલીભાઈ આસર પોતે બી. બી. એન્ડ મી. આઈ. રેલ્વેનો કોલ એસીસનો કૉન્ટ્રેક્ટનો ધંધો કરતા હતા. તેઓએ પોતાની હુયાતીમાં મજકુર રેલ્વેનો કૉન્ટ્રેક્ટ ૨૫ વરસ સુધી એક હાથે ચલાવ્યો હતો. તેઓ ઇ. સ. ૧૮૯૫ માં મુંબઈથી નવસારી રહેવા ગયા. તેમનો કૉન્ટ્રેક્ટ મુંબઈથી વઢવાણ તથા આણંદથી

ઉજ્જૈન સુધીનો હતો, જેથી દરેક જગ્યા પર તેમને જવા આવવાની સગવડતા થાય, માટે મધ્ય સ્થળ પસંદ કરી નવસારી રહ્યા હતા. અને પાછળથી નવસારી સ્ટેશન પાસે બ્રિટિશ તાબેના સૂરત, જીલ્લાના ગામ જલાલપુરમાં જમીન વેચાણ લઈ કાયમ રહેવા માટે બંગલો બાંધ્યો. તેમને ૯ ફરજંદો થયાં હતાં, પણ સર્વે નાની ઉમ્મરમાં ગુજરી ગયાં. તેમનો માત્ર એકજ છોકરો મોટો થવા પામ્યો, જે નવસારીમાં સાથે હતો, અને તે પણ ખુદાની ઇચ્છાથી ૧૬ વરસની વયે નવસારીમાં ઇ. સ. ૧૮૯૮ માં આ ક્ષાની દુનિયા છોડી ચાલ્યો ગયો. મજકુર કાસમની તુરબત નવસારીમાં પીર સફુર નુરવાળી દરગાના કુવા પાસેની જમીનમાં દફન કરી તેના પર એક પાકી ઠગર બાંધી છે. શેઠ અલીલાઈ સ્વભાવના ઘણા સારા અને લોળા હતા. તેઓ ઇ. સ. ૧૯૦૨ માં ખુદાની રહેમતે પહોંચ્યા. તેઓ પોતાની પાછળ એક ઘણીઆણી બાઈ જેનાબાઈ તથા એક માસના ફરજંદને મૂકી આ ક્ષાની દુનિયા છોડી ગયા, પણ ખુદાની ઇચ્છાથી એક માસ બાદ તે ફરજંદ પણ સુરતમાં ગુજરી ગયો. શેઠ અલીલાઈ આસર તથા તેમના નાના છોકરાને સુરતમાં ખોળખોના કબ્રસ્થાનમાં દફનાવવામાં આવ્યા છે. બાપ દીકરાની તુરબત એક અખુતરા ઉપર પાછળથી બાઈ જેનાબાઈએ બંધાવી છે. બાઈ જેનાબાઈ પોતાના ઘણીના ગુજરવા બાદ રેલ્વેનો કોલ ઍસીસનો કૉન્ટ્રેક્ટ ચલાવે છે. તે કૉન્ટ્રેક્ટના ઠારભારની દેખરેખ તેમના ભાઈ અલાદીનભાઈ કામડીઆ ભારમલ અભારખીઆ ચલાવતા હતા. નાના અલાદીનભાઈ ભારમલ ઇ. સ. ૧૯૧૪ ના માર્ચની ૨૭ મી તારીખે ખુદાની રહેમતે પહોંચ્યા. બાઈ જેનાબાઈએ પોતાના ઘણીના પાછળ સારામાં સારી ધર્મ ક્રિયા તથા મુંબઈ, સુરત, વગેરે જમાતમાં ન્યાતનાં જમણા વારંવાર કરેલાં છે. તેમજ હાલમાં મુંબઈ ખાતે નવું જમાતખાતું

અંધાય છે તેમાં રૂ. ૨૦,૦૦૦) ની બાદશાહી સખાવત કરેલી છે, તેમજ સુરત જીલ્લાના જલાલપુર ગામમાં અંગ્રેજી સ્કુલ પોતાના ફરજાંદ કાસમભાઈના નામથી ચલાવવા માટે રૂ. ૨,૦૦૦) એ હજારની રકમ આપી છે. મજકુર સ્કુલનું નામ “ જોબ કાસમભાઈ અલીભાઈ આસર અંગ્લો વર્નાક્યુલર સ્કુલ ” રાખેલું છે. તે શિવાય કચ્છ અંજારમાં જોબાઓ માટે એક ધર્મનું મકાન રૂ. ૫,૦૦૦ પાંચ હજાર ખરચી બંધાવેલું છે, તેમજ નવસારીના મુસલમાનોના મદરેસામાં અવર નવર છોકરાઓને કુરાને શરીફના જીલ્લો તેમજ કુરાને શરીફના છુટા છુટા સીપારા લણવા માટે ભેટ આપતાં રહ્યાં છે. તેમના સારા સ્વભાવને લીધે સુરત જીલ્લામાં બ્રિટિશ અમલદારો તથા ગાયકવાડી રાજ્યના અમલદારોનો સારો આહ મેળવેલો છે. તેમજ સદગુરુ નુરની દરગાવાળા મીર ખ્યારે સાહેબ તથા તેમના ભાઈ સદરૂદ્દીન સાહેબ તથા તેમનાં માતાજીની આહિના એ બાઈ ઉપર ઘણી સારી છે. બાઈ જેનાબાઈના હાથે ખુદાની ઇચ્છા છે તે બીજાં ઘણાં સારાં ધર્મનાં કામો થવા સંભવ છે. ખુદાની દરગામાં અમો દુવા ગુજરીશું કે, ખુદા તેમને તંદુરસ્તી સાથે લાંબી આયુષ્ય આપે અને તેઓ પોતાની દૈવલત ખુદાના રસ્તાપર ખર્ચી પોતાની જીંદગીનું સાર્થક કરે.

મરહુમ ફાજલભાઈ નુરમામદ કામડીઆ ભારમલ.

મરહુમ પોતા પાછળ એ છોકરા એક નવરોજઅલી તથા બીજા કાદરઅલી મુકી આએ ફાની દુનિયા ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં છોડી ગયા છે, તેવણના છોકરાઓએ પોતાના પીતાના ધંધામાં વધારો કરી સારી આબરૂ મેળવી છે. મરહુમ ફાજલભાઈ વીશેનું લખાણ બકરભાઈ આલાણીએ સંક્ષેપમાં લખ્યું છે. ખુદા મરહુમના રૂહને શાંતિ આપે.

દ્વિતિય દર્શન.

મી. કાળાના લખાણથી સિદ્ધ થતો ખોળખોનો
ઇસમાઇલી ધર્મ.

મજકુર વૃત્તાંત મારા નાનાના પિત્રાઇ ભાઇ કામડીઆ જાફરભાઇ
ધાલાણીએ સિંધી લીપીમાં પોતાના હાથે લખી મારા નાના અલાદીન-
ભાઇ ભારમલને આપેલો. મારા નાના ગુજરાવા પછી મજકુર હસ્તલેખીત
પુસ્તક તેમની બેન બાઇ જેનાબાઇના તાબામાં આવ્યું, અને હાલ અસલ
લખાણ તેમના કબજામાં છે. મજકુર વૃત્તાંતનો મેં ગુજરાતી લીપીમાં
તરજુમો નવસારી ગામે કર્યો હતો, તે ૩૫૦ વર્ષના હસ્તલેખને
છપાવી પ્રગટ કરવાની મને ઇચ્છા થઇ કારણ કે મજકુર વૃત્તાંત ખોળ
કોમની પૂરાતન ધાર્મિક માન્યતાપર ઘણું સાફ અજવાળું પાડે છે,
તેમજ ખોળ કોમની ઉત્પત્તિ કઇ કોમમાંથી થઇ છે, તેની છાયા મજ-
કુર વૃત્તાંતથી દેખાય છે. વળી ખોળખોને ઉપદેશ કરનાર મહાત્મા
પીરો અને વકીલો કયા ફીરકાના પાળંદ હતા તેનું પણ ચોખ્ખી રીતે
સ્મરણ થાય છે. મજકુર વૃત્તાંત વાંચવાથી વાંચનાર ઉપર સૂર્યની
મિસાલ રોશન થઇ ગયું છે કે, ખોળખોને અસલ શીયા ઇમામી
ઇસમાઇલી મજહબમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. નવા મુરીદો
એટલે ખોળ ગુમ્હાઓ, મોમના, સતપંથીઓને ધર્મનો બોધ
આપનાર પીરો અને વકીલો ઇસલામના મહાન ફીરકા ઇસ-
માઇલી મજહબ (ધર્મ)ના હતા, અને તેમણે તેજ મજહબનો
લોકોને બોધ આપી ઇસલામમાં પાવન કરેલા હતા. ઇસમાઇલી
મહાત્માઓના હાથે બોધ પામી એક વખતે ખુલ્લી રીતે ઇસલા-

મના મહાન શ્રીરકા ઇસમાઈલી મજહબમાં દાખલ થયા પછી સમજુતીની ગેરહાજરીમાં તેમાંના ઘણા લોકો ઇસલામના બીજા શ્રીરકામાં જે જેમને પ્રસન્ન પડ્યો તેમાં પાછળથી દાખલ થયા તે એક જુદીજ વાત છે. એક માણસ પોતાને પ્રસન્ન પડે તે શ્રીરકામાં દાખલ થાય તેના વાસ્તે કાંઈ પણ બોલવાનું છેજ નહિ, પણ કેટલાક લોકો જે મહાન નરોના હાથે ઇસલામથી પાવન થયા છતાં, તે મહાન નરોના એહસાન જે તેમની ગરદન પર છે તેને ભૂલી જઈ તેમને આડું અવળું બોલી પોતાનું મુનકરપણું જાહેર કરે છે, અને પોતાની શ્રેષ્ઠતા દેખાડવાની જગતને કોશીશ કરી રહ્યા છે, તેટલેથીજ તે લોકો પતાવી બેસતા નથી, પણ તેનાથી એક પગલું આગળ ચાલી રસુલ સં ના દીનમાં લોકોને આવતા અટકાવ્યા છે. તેમજ કેટલાક આવેલાઓને આડકતરી રીતે ખસેડવાની કોશીશ કરેલી છે. અને કેટલાકોને ઇસલામથી વિમૂખ પણ કર્યા છે. ઇસલામથી વિમૂખ કરવાને મીંઝ એદલત ધનત કામાનાં “ હસન બીન સખ્ખા ” તથા “ ખોબ્બ કોમની તવારીખ ” નામે પુસ્તકોએ કેવો ટેકો આપેલો છે, તે પુસ્તકો વાંચનારથી અજાણ્યું નથી.

“ હસન બીન સખ્ખાની ” બીજી આવૃત્તીના મથાળા હેઠળ કાબા “ લખે છે કે “ આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ કે જે લેશ માત્ર “ ઉત્તેજનની આશા રાખ્યા સિવાય થોડીજ કોપીઓમાં બહાર “ પાડવામાં આવી હતી અને મને સ્વપ્ને પણ જ્યાલ નહિ હતો કે “ તેને ઉત્તેજન આપી વધાવી લેવામાં આપશે પરંતુ હું મારી “ અસાધારણ આશ્ચર્ય વચે જાણુવા પામ્યો કે હું મારી ઠલ્પનાને “ યોગ્યસ્થાને મુકવાને ચુક્યો હતો. કેટલાક કદરવાન બીરાદરોએ “ તેને ઉત્તેજન આપવા તથા અપાવવામાં ઉલટભેર દીલશેજી “ બતાવી.”

જે લોકો આડકતરી રીતે લોકોને ઇસલામથી વિમુખ કરવાની કોશીશ કરે છે તેઓ કુરાન રસુલ સં તથા કયામતના રોજને માનતા હોય તો તેઓ કેવી શિક્ષાને પાત્ર થઈ ચૂક્યા છે તેનો તોલ વાંચનારાઓ કરશે.

વળી તેમના એ પુસ્તકોથી વાંચનારાઓ પણ બાણી ચુક્યા છે કે, ઇસમાઇલી પીરોએ હિન્દુસ્તાનના લોકોને ઇસ્લામમાં લાવવા કેવી હેરત અને સંકટો ભરેલાં પ્રયાસો કરેલા છે; તેનું આ જગ્યાએ લંબાણથી વિવેચન કરવાની જરૂર નથી. જેના તુફેલથી આજે લાખો માણસો “લા ઇલાહ ઇલ લલાહ” નો કલમો વગર આંચકે પઢી રહ્યા છે, જે સૂર્યના મિસાલ રોશન છે.

મી. એદલજી ધનજી કાખાએ ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં “જોન્ન કોમની તવારીખ” નામે પુસ્તક પ્રગટ કરેલું હતું તેના ૩૦૫ મે પાને જોન્ન-ઓનો અસલ ધર્મ કયો તેની ચોખવટ કરવાની ખાસ જરૂર છે તેવી માંગણી કરી હતી. તેના ઉપરથી મારા વિદ્યારુઝ મરહુમ માસ્તર હાસમલાઇ બોઘાએ “અસલીયતે જોન્ન” નામનું પુસ્તક ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં તેના રહીયામાં લખ્યું હતું, જે મારા તરફથી પ્રગટ થયેલું છે. તે પુસ્તકમાં મી. એદલજી ધનજી કાખાની માંગણી પ્રમાણે ખુલ્લા શબ્દોમાં જોન્નઓનો અસલ ધર્મ ઇમામી ઇસમાઇલી છે તે દાખલા દલીલો સાથે ચોખવટ કરી બતાવી છે. છતાં અજ્ઞાની લોકોને ભોળાવવા મી. કાખાએ મરહુમ હાસમલાઇ બોઘા માસ્તરના ગુજરી જવા પછી “જોન્ન પંથ દર્પણ” નામનું પુસ્તક ઇ. સ. ૧૯૧૫ માં છાપી પ્રગટ કરેલું છે, અને તેમાં મરહુમ માસ્તર હાસમલાઇ બોઘા હૈયાત હોય એવી રીતે તેમને સંબોધી સવાલ કર્યા છે. તેઓ “જોન્ન પંથ દર્પણ” ભાગ ૫ માંના પાને ચોથે લખે છે કે, “અરે મી. હાસમલાઇ, તમો જ્યા

“ ન્યાયને નજદીક રાખો અને ખોળ વૃત્તાંતને વાંચી જુઓ તો તમને “માહુમ પડશે કે તે પેરેઆફ તો ખોળ વૃત્તાંતનો જેવો ને તેવો ઉતારીજ લેવામાં આવ્યો છે.”

મી. કાળા ઘણી સારી રીતે જાણતા હતા કે, માસ્તર હાસમલાઈ બોધા આ ફાની દુનિયા તેમના સવાલના ત્રણ વર્ષ અગાઉ છોડી ગયા છે. મરહુમના ગુજરવા પછી તેમની કારકીર્દિ જાળવવા સારૂ ઇસમાઇલી ધાર્મિક લાયબ્રેરીના મેમ્બરોએ એક જનરલ સભા બોલાવી હતી અને તેમાં નીચલા ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા:—

(૧) મરહુમ માસ્તર હાસમલાઈ બોધાના શોકજનક મરણ માટે દિલગીરી જાહેર કરવી.

(૨) મરહુમના કુટુંબ પ્રત્યે દિલસોજીનો પત્ર લખી મોકલવો.

(૩) મરહુમનો ફોટો એન્લાજ કરી તેમની યાદગીરી દાખલ લાયબ્રેરીમાં ખુલ્લો મૂકવો.

(૪) આ સભાની નોંધ આપણા હાજર ઇમામ મૌલાના સર સુલતાન મહમદશાહ આગાખાન જી. સી. એસ. આઇ. ને લખી મોકલવા પ્રમુખને સત્તા આપવી. તે સાથે મરહુમના હકમાં દુવા ગુજરવા વિનંતી કરવી.

તે પ્રમાણે સભાના પ્રેસીડન્ટ ડૉક્ટર રજબઅલી રામજી લખ-ધીરને સત્તા આપવામાં આવી હતી. તેનો રીપોર્ટ વર્તમાનપત્રોમાં તેમજ ‘ઇસમાઇલી સીતારા’માં પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમજ મરહુમનું જીવનચરિત્ર પણ ‘ઇસમાઇલી સીતારા’માં પ્રગટ કરવામાં આવ્યું હતું.

મૌલાના હાજર ઇમામ જ્યારે વિલાયતથી પધાર્યા ત્યારે નીચેના જોલો જોલી તેમના મુખારક હાથે મરહુમનો ફ્રાટો ખુલ્લો મૂકવામાં આવ્યો હતો. મૌલાના હાજર ઇમામે ફરમાવ્યું કે, “તે ઘણુંજ સારો માણસ હતો. તેણે ધાર્મિક સાહસ માટે ખરેખરી લાગણીથી કૌશીશ કરી છે.”

મી. કાળા કેવી રીતે જીઠાણું કરે છે તે હવે સર્વેને રૌશન થઈ ચુક્યું છે. એક તરફ મી. કાળા એમ સિદ્ધ કરવા માંગે છે કે તેઓ જે જોલો છે અને લખે છે તે સર્વે સત્ય છે. જીહું કહી તેઓ જોલતા યા લખતા નથી તેના વાસ્તે પોતાના પુસ્તક નામે “જેન્ઝ પંથ દર્પણ” લાગ પડેલાની પ્રસ્તાવનાના પાના ખારમે લખે છે કે “મી. “જે. નેલ્સન ફ્રેઝર પોતાના હિસ્ટરી ઓફ ઇંગ્લેન્ડ નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે ઇતિહાસવેત્તાએ ખરા દિલથી ખીન પક્ષપાતે જે “હકીકત તેણે મેળવી હોય તે લખવી. વળી પોતાના પક્ષની ચુક “હોય તો તે પણ કખુલ કરવી જોઈએ. આ સુંદર સલાહને દૃષ્ટિ “મર્યાદામાં રાખતાં મારા તરફથી (આ) કામ કરવામાં આવે છે.”

માસ્તર હાસમલાઈ બોધા વિષે આ પુસ્તકમાં આટલું લાંબું વિવેચન અમને કરવું પડ્યું છે તેનું કારણ માત્ર એટલુંજ કે, મીં કાળા કાલે ઉઠી એમ નહિ કહે કે, માસ્તર હાસમલાઈ બોધા જીવતા છે; કારણ કે, મીં કાળા સત્યને અસત્ય અને અસત્યને સત્ય કહેવામાં એક્કા છે. ખેર, તેનો કશો અંદેશો નથી. તેનો ઇન્સાફ કરવો એ જાહેર પ્રજાનું કામ છે. મરી ગયેલાઓ સાથે સવાલ જવાબ કર્યો હોય તો તે માત્ર એક, મીં કાળાજ છે. જુઓ મીં કાળાની હાતમદીલી અને જવાંમદી !!! કે જે એક પ્રમાણિક માણસને યોગ્ય નથી. હજરત સુલેમાને કહ્યું છે કે, “આ સૂરજના નીચે નવું કાંઈ થતું હોય એવું હું કાંઈ પણ જોતો નથી.”—“ઓહ ટેસ્ટામેન્ટ.”

મી. કાળા ‘ જોજી પંથ દર્પણુ ’ના પાંચમા ભાગને પાને બાવ-
 “ નમે ફરી ચોખવટની આશા રાખે છે કે હજી પણ અમો કહીએ છીએ
 “ કે જોજીઓનો જો અસલ ધર્મ ઇસમાઇલી હોય તો અમારા ‘ જોજી
 “ પંથ દર્પણુ ’ના ચાર ભાગો જે આ પહેલાં પડી ચુક્યા છે તેની દલીલોનો
 “ ન્યાયપુર્વક વાંચી ધીજોજી રહીત જવાળ આપો એટલે ચોખવટ
 “ થાય.”

અમો એક વધુ વખત તેમને સૂર્ય મિસાલ ચોખવટ અમારા
 મોસાળ પક્ષના ૩૫૦ વરસના વંશના વૃત્તાંતથી તેમજ મી. કાળાનું
 કુટુંબ વારંવાર ન્યાત બકાર થઈ ફરી ફરી ન્યાતમાં આવ્યું, તેમજ
 નવસારીની દરગાહવાળા સૈયદ મીર ખ્યારે સાહેબ તથા સદરૂદીન સાહેબ
 જેઓ સતપંથી તરીકે મશહૂર થયેલા છે તેમના મી. કાળાએ સેંકડો
 માણસોના સામે તેમનો ધર્મ અંગીકાર કરી તેમના મુરીદ તરીકે
 પોતાને જાહેર કર્યા તથા તેમના પુસ્તકો તથા તેના ઉપર અપાયેલા રીંચુ
 પરથી જોજી કોમનો અસલ ધર્મ શીઆ ઇમામી ઇસમાઇલી હતો
 અને છે, એ સિદ્ધ થાય છે. મી. કાળા હઠ ધર્મી મૂકી દેતો ઠીક, નહિ
 તો આગળ તેમના અખતીયારીની વાત છે.

મી. કાળાની એ પણ યુક્તિ છે, ‘ મુખમે’ રામ આંર બગલમે’
 છૂરી ” તે હવે દુનિઆની દૃષ્ટિ મયાંદામાંથી નીકળી શકે તેમ નથી.
 મી. કાળાએ પોતાના પુસ્તક “હસન બિન સખ્ખાહ” (૧૯૦૭ ની બીજી
 આવૃત્તિ) ના પાને ૯૬ થી જે લખાણ શરૂ કર્યું છે તેમાં પોતાનો
 મત દરેક પાને પાને આપતા આવ્યા છે, તે વાંચકોના ધ્યાનમાં
 રહે માટે અહિં તેનો ઉતારો લીધો છે.

નંબર ૧. “ હિન્દના વામમાર્ગીઓ પર ઇસમાઇલી મીશનનો
 “ પ્રયોગ, પરિણામે સતપંથની વિચિત્ર સ્થાપના. ” “ હસન બિન

“સખ્યાહથી રૂઠનુદીન ખુરશા સુધીના અલમુતના બાદશાહો તથા ત્યાર
 “ પછીના તે ધર્મના મુશીદોએ પોતાના મીશનની પદ્ધતિ એવી
 “ રામબાણુ રચી તથા ચલાવી હતી કે * તેની જગમાં પરધર્મીઓ
 “ સ્વપકાયા વિના રહેવા પામે નહિ. આવા રામબાણુ મીશનની
 “ બાંધણી માટે અસંખ્ય ઇસમાઈલી વિદ્વાનોએ પોતાની બુદ્ધિ વાપરી
 “ હતી એમ કહ્યા સિવાય રહી શકાતું નથી. આ પદ્ધતિ એવી
 “ અસરકારક તથા વિલક્ષણ હતી કે તેના જાદુએ લાખો લોકોને
 “ પોતા તરફ ખેંચી લીધા છે. ”

નંબર ૨. મજકુર પુસ્તકના પાને ૧૨૧-૧૨૨ માં લખે છે કે,
 “ નવ અવતાર તથા તેની પેઢીઓ ગણવાની રીત ઉપર મુજબની
 “ રીત બતાવવામાં આવી હતી. અને તે ખરેખર માર્ગીઓને સચોટ
 “ અસર કરે તેવી હતી એમ આપણાથી કહ્યા સિવાય રહી શકાશે
 “ નહિ. ”

નંબર ૩. મજકુર પુસ્તકના પાને ૧૪૨ માં લખે છે કે, “ દાઘ
 “ X સદરદીન તથા દાઘઓએ માર્ગીઓ સાથે મળી જવા માટે પોતાના
 “ નામો પણ પાધરાં કર્યાં નહોતાં. કેઘ ઠેકાણે હિન્દુ નામ તો કેઘ
 “ ઠેકાણે મુસલમાની નામ આપ્યાં હતાં. ”

નંબર ૪. મજકુર પુસ્તકના પાને ૧૫૧ માં લખે છે કે,
 “ માર્ગીઓ સલામને બદલે પોતે સ્વીકારેલા અવતારનું નામ લે છે.
 “ એટલે ‘રામ રામ’ શબ્દ બોલે છે. ઇસમાઈલી દાર્ઘઓ મુસલમાન
 “ હતા તેથી તેમણે સલામ મુસલમાની દાખલ કરવી જોઈતી હતી
 “ પરંતુ અનુકરણની પદ્ધતિને લીધે પોતાએ રામ રામનું ખરેખરનું

* તેની જગમાં એટલે લોકોને ઇસલામમાં લાવતાં.

X દાઘ સદરદીન એટલે પીર સદરદીન.

“ ઠબુલ કરી લીધેલું યાને અવતાર સ્વીકારેલું નામ સલામને બદલે
 “ દાખલ કર્યું. સલામ ઠહેનાર શબ્દ ‘યા અલી’ અને જવાબ
 “ આપનાર ‘માલાઅલી’ કહે છે.”

નંબર ૫. મજકુર પુસ્તકના પાને ૧૫૪ માં લખે છે કે, “ ઉપર
 “ મુજબ પુષ્કળ બાબતો છે, આ દાઈઓ મુસલમાન ઠરતા અને તેથી
 “ તેમના અઠાયદો મુસલમાની હોવા જોઈએ. લલે તે દીન ઇસ્લામના
 “ કાનુનોથી મુક્ત હતા પરંતુ તેમનામાં હિન્દુ દેવો તથા શાસ્ત્રોની
 “ વાતો ખીલકુલ નજ હોવી જોઈએ.”

નંબર ૬. મજકુર પુસ્તકના પાને ૧૫૭ માં લખે છે કે, “ જોબ
 “ લોકોની અસલ ઉત્પત્તિ સુન્નિમાંથી થઈ હતી એમ જે માનવામાં
 “ આવ્યું હતું, તે ખરું ન હતું. તેમજ મુંબઈમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી
 “ સજરાની ચોપડીમાં જોબ ધર્મની નિંદા કરી કે તે પણ ખરી નથી.
 “ વળી હિન્દુ મુસલમાન મિશ્ર મતનાં જ્ઞાનો એજ શીયાહ મત છે, એમ
 “ જે માનવામાં આવ્યું છે તે ખરું નથી. અથવા જોબને માટે સતપંથ
 “ એ નિરાજોબ પંથ છે એવી કેટલાકની સમજણ છે તે પણ ખરી નથી,
 “ પણ મુંબઈની હાઈ કોર્ટમાં કેસ ચાલી જોબજોનો અસલ ધર્મ
 “ શીયા ધર્મામી ઇસમાઈલી ઠરેલ છે એજ ખરી વાત છે.”

નંબર ૭. મજકુર પુસ્તકની પ્રસ્તાવનાના પાને ૩ લખે છે કે,
 “ અલમુતમાં સ્થાપન થયેલી ઇસમાઈલી નીજરી શાખાએ પોતાના
 “ દાઈઓ અને નકીઓ મોકલી *પોતાનો ધર્મ ફેલાવવાને જે બળવાન
 “ પ્રયત્નો કીધા છે અને તે પ્રયત્નોને લઈ હિન્દુસ્તાનમાં પણ લાખો
 “ લોકોને જેવા કે જોબ, મુમના, ગુમિ, સાજી, સવાઈ, મેઘવાળ, ઇત્યાદિ
 “ લોકોને યુક્તિસર બોધથી પોતાના ધર્મમાં શામીલ કીધા છે.”

* પોતાનો ધર્મ-એટલે ઇસલામનો ફીરકો, ઇસમાઈલી.

મી. કાળાએ મરહૂમ માસ્તર હાસમલાઇને સંબોધી લખ્યું છે તે ઉપલાં વચનો છે. મી. કાળા પોતાના વિચારો સ્પષ્ટ આપતા ગયા છે તે વાંચકોએ જોઈ લીધું છે. મી. કાળા પોતાના વિચારો લખ્યા છતાં એમ કહેવાની હિંમત કરે છે કે ઉપલાં વચનો મારાં નથી તે તો “ખોળ વૃત્તાંત”નાં વચનો છે. “હસન બિન સખ્યાહ” ના પુસ્તકના લખાણ અને “ખોળ વૃત્તાંત” ના લખાણમાં કેટલો ફેરફાર છે તે વાંચકો “ખોળ વૃત્તાંત” વાંચવા વિના પણ એણે અવાજે જોઈ શકશે કે ઉપલા નંબરવાર વિચારો “ખોળ વૃત્તાંત” ના કર્તાના નથી પણ “હસન બિન સખ્યાહ” ના લેખકના છે.

તવારીખકર્તાને એ યોગ્ય નથી કે તવારીખ લખતાં વચ્ચે પોતાનાં મતો ટાંકતો જાય અને પાછળથી સંકટામણમાં આવી જતાં એમ કહેવા મંડી પડે કે તે વિચારો મારા નથી, તો તેનું કહેવું વિચારશીલ પુરૂષ કોઈ દહાડે સાચું માની શકે નહિ; પણ તેના આવા ઢંગધડા વિનાનાં કૃત્યોને અજ્ઞાન લોકો મોજા સમાન ગણે તો તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. કારણ તે બિચારાઓને જ્ઞાન નથી કે તવારીખનું લખાણ ક્યાં સુધી છે અને લેખકના સ્વતંત્ર વિચારો ક્યાં સુધી છે. પણ મી. કાળાએ વિચારવું જોઈતું હતું કે તવારીખ લખતાં વચ્ચે વચ્ચે પોતાના અંગત વિચારો રજુ કર્યા છે તેના પરજ દુનિયા તોલ કરવાની છે. “ખોલેલા ખોલ, છૂટેલું તીર, ગયેલો વખત ફરી ફરી હાથ આવતો નથી.”

મુઝઈમાં છપાતાં અખબારે ઈસલામના છાપાના માલીક પાસેથી મી. કાળાએ પોતાની લખેલી બુક “ખોળ પંથ દર્પણ”ના પહેલા અને બીજા ભાગ ઉપર રીવ્યુ માંગેલો, તે ઉપરથી મજકૂર છાપાવાળાએ પોતાનો આપેલો રીવ્યુ અને તે ઉપરથી સિદ્ધ થતો ખોળખોનો અસલ ઈસમાઈલી ધર્મ.

(‘અખબારે ઇસલામ’નો ઉતારો તા. ૧૬ મી જુલાઈ ૧૯૧૪.)

“ ઉપલા નામની ચોપડીનો ભાગ પહેલો અને બીજો તેના કર્તા
 “ જોબ એકલજી ધનજીભાઈ કાબા તરફથી ‘રીઝુ’ માટે અમારી
 “ ઉપર મોકલવામાં આવ્યો છે, જેની પોહોંચ માન સાથે સ્વિ-
 “ ઠારીએ છીએ.

“ મી. કાબા હમણાં આશરે પાંચ વરસથી જોબ ‘શીઆ
 “ ઇસના અસરી’ પંથમાં ગયા છે અને અમરેલીના અસલ રહેવાસી
 “ હોય એમ લાગે છે. અઝા લેખક અને ગ્રંથકર્તા તરીકે આજ
 “ સુધી તેઓએ સારું નામ કાઢ્યું છે. થોડા વખત પર અમરેલીથી
 “ ‘જોબ પ્રકાશ’ નામનું પત્ર તેમનીજ માલિકી અને અધિપતી-
 “ પણાં હેઠળ નિકળતું હતું જેમાં આવતી અધિપતીની નોંધો ઉપરથી
 “ તથા જાહેર સવાલો, બાબતો તથા કોઈના ધરમ સંબંધીના
 “ લખાણો ઉપરનો તેમનો કાબુ, તેમના જ્ઞાનની સારી સાબીતી
 “ આપતું હતું. મી. કાબા તે ઉપરાંત ઉરદુ-ફારસી કીતાબોનું
 “ ગુજરાતી ભાષાંતર કરવાની પણ અઝી કાબેલીયત ધરાવતા
 “ માલમ પડ્યા છે. થોડો વખત થયા તેમના તરફથી પ્રગટ થતું
 “ ‘જોબ પ્રકાશ’ પત્ર બંધ પડ્યા પછી તેઓએ પોતાનું ધ્યાન ઇસ-
 “ લામી ધર્મને લગતા જુદા જુદા ફિરકાઓની શોધખોળ ચલાવવામાં
 “ રોક્યું છે. ખાસ કરી શીઆ મઝહબ પાળનારી જોબ કોમમાં
 “ ઇ. સ. ૧૯૦૧ માં ઉઠેલા મતલેહ ઉપરથી આગાખાન ‘શીઆ
 “ ઇમામી ઇસમાઈલી જોબ’ની મોટી જમાતથી કેટલાકોએ છુટા
 “ પડીને ‘શીઆ ઇસનાઅશરી’ ધર્મ અખત્યાર કર્યો છે. એ
 “ છુટા પડેલાઓ, પોતાની મુંબઈમાં એક જુદી મસજીદ ઉભી કરી
 “ પોતાના પક્ષને વધારવાની કોશીશ રાતદીન કરી રહ્યા છે. મી. એહ-

“લજ્જા ધનજી કાળા પણુ જોજી શીઆ ઇમામી ઇસમાઇલી જમાત-
 “માંથી નીકળી શીઆ ઇસનાઅશરી પંથમાં સામીલ થયા પછી પોતે
 “અખત્યાર કરેલો ધર્મ કેટલો દરોઅસ્ત છે તે ઉપર ગોયા પુસ્તક
 “મારફતે વાઢવિવાઢ ચલાવી રહ્યા છે. હાલમાં તેઓએ ‘જોજી
 “પંથ દરપણુ’ નામના પુસ્તકના બે ભાગો બહાર પાડ્યા છે. તે
 “પહેલાં એજ બાબતસર બીજી કેટલાક પુસ્તકો પણુ લખેલા છે.
 “રીઁયુવાલા અંથના બીજી ભાગની પ્રસ્તાવનામાં તેઓએ કરેલા
 “ખુલાસા ઉપરથી જણાય છે કે, તેઓએ હાલના પોતાના છેલ્લા
 “પુસ્તકો લખવામાં અપક્ષપાત વલણુ અખત્યાર કરેલી છે, પણુ
 “અમોને કહેતાં ખેદ ઉપજે છે કે તેઓએ પોતાના છેલ્લા રીઁયુવાલા
 “પુસ્તકોમાં કેટલેક ઠેકાણે ઘણું કાચું કાપી દીધું છે. રીઁયુવાલા
 “પુસ્તકના બંને ભાગ એક નજરે જોઈ જવાથી અમારી ઉપર તેની જે
 “અસર થવા પામી છે તે એટલીજ કે અંથના કર્તાએ, પોતે અખત્યાર
 “કરેલા ‘શીઆ ઇસનાઅસરી’ ધર્મનો કકો! ખરો કરવા માટે ઇસ-
 “લામના બીજી સઘળા પંથો કરતાં તેને શ્રેષ્ઠ બતાવવાની તાણી તોડી
 “તથા અનુમાન તથા અટકલોના આધારે ભુલાવામાં નાંખનારી કેટ-
 “લેક દરજે કોશીશ કરી દેખાડવા માંગ્યું છે કે, માત્ર ‘શીઆ ઇસના-
 “અશરી’ પંથજ એકલો ખરો છે! અને તેવી છેવટ ઉપર ગોયા
 “તેઓ આવી ગયા છે. અમારા આધીન મત પ્રમાણે એવું મત બાંધ-
 “વામાં તેઓએ લગાર ઉતાવળ કરેલી માલમ પડે છે. આજથી સાત
 “વરસ ઉપર એટલે ઈ. સ. ૧૯૦૭ માં મી. કાબાએ ‘હુસન બીન
 “સખ્ખાહ તથા ઇસમાઇલી મીશન પ્રયોગ’ નામનું પુસ્તક બહાર પાડ્યું
 “હતું, તેમાં તેઓએ ખુલ્લી રીતે લખ્યું હતું કે મુંબઈની હાય કોર્ટમાં
 “તપાસ ચાલી, તેમાં જોજીઓનો ધર્મ ‘શીઆહ ઇમામી ઇસમાઇલી’
 “કરેલ છે અને એજ વાત ખરી છે. આજે તેઓએ પોતાના

“જોજી પંથ દરપણુ’માં તેથી ઉલટી રીતે અસલ અપાયલા
 “ચુકાદાની વિરુદ્ધ ખયાલી અનુમાનો અને દલીલો ઉપરથી લખ્યું
 “છે. * * * મિ. કાળાજી, અગર કોઈ બીજા ઇસ-
 “લામી પંથોની શોધખોળ કરતાં તેના વધારે ઉંડાણમાં
 “ઉતરીને તેઓ સુન્ની, કે વોહરા, કે વહાબી, સુફી પંથ કાં
 “અખતયાર નહીં કરે તેની કશી જામીનગીરી રહેતી નથી ! આ
 “અનુભવેલું છે કે એક ખરા ધરમની શોધખોળ કરનારો, છેવટે કયો
 “‘ખરો ધરમ’ છે તેના અખતયાર કરવાના વીચારમાં પડતાં તેનું
 “મગજ ઠદી પણ એક ધરમ ઉપર છેવટ સુધી ઠેરાવ ભર્યું રહી
 “શકતું નથી. અમે જોઈએ છીએ કે મી. કાળાએ, પોતાના ‘જોજી
 “પંથ દરપણુ’ ના બંને ભાગોમાં ઘણા ઠેકાણે દાખલાઓથી અને
 “શીઆ સુન્નીઓના ‘અકાયદો’ની દલીલો ટાંકી આ બીના ઉપર
 “વધારે ભાર મેલ્યો છે કે ‘જોજી અસલ સુન્ની નહીં હતા, પણ
 “શીઆ ઇશનાશઅરી હતા, અને તેમને વટલાવનારા પીરો અસલ સુન્ની
 “નહીં હતા, પણ શીઆ ઇશનાશઅરી હતા અને જોજીઓના હાલના
 “ધરમગુરૂ નામદાર આગાખાન સાહેબના વડીલોનો પણ અસલ ધરમ
 “શીઆ ઇસનાશઅરીજ હતો.’ ઇત્યાદી. અમોને ભારે અજાયબી ઉપજે
 “છે કે ઇ. સ. ૧૮૬૬માં સુન્નીઓ વીરુદ્ધ શાઆ ઇસમાઇલી મુકદ્દમામાં
 “જોજીઓનો અસલ ધરમ શું હતો તે નક્કી કરવા માટે ઘણી ખારીક
 “તપાસ ચાલી હતી અને પરીણામે જોજીઓ ‘શીઆ ઇસમાઇલી’
 “હતા એવો ચુકાદો અપાયો હતો. તે વેળા હાલના ‘શીઆ ઇસના
 “અશરી’ ધરમ વીષે કાંઈ પણ ચરચા કરવામાં આવી હતી નહીં,
 “તેમજ જોજી કોમ ‘ઇસલામી ધરમ’ માં દાખલ થવા પછી તેઓ
 “જાણતા વટીક નહીં હતા કે તેઓ કયા મઝહબવાલા છે. તેથીજ

“ તેઓ મુ'ખર્થમાં સુન્નીઓની પાછળ પાછળ ચાલતા રહેતા હતા.
 “ કેટલેક વરસે જ્યારે તેઓમાંથી જે લોકો પાછળથી છુટા પડ્યા
 “ તેઓએ ‘સુન્ની ધરમ’ અખતયાર કર્યો હતો, કાં નહીં તેઓએ
 “ પોતાને વટલાવનારા અસલ ધરમગુરૂને ‘શીઆ ઇસનાઅશરી’
 “ ધરમ અખતયાર કીધો? મી. કાબા તરફની દલીલોમાં અગર કાંઈપણ
 “ વળુદ હોત કે, ‘જોજાઓને વટલાવનારા પીરો અસલ સુન્ની નહીં
 “ પણ શીઆ ઇસનાઅશરી ધરમ પાળનારા હતા’ તો તેમની દરેક
 “ ધારમીક અને સંસારીક ક્રીયાઓ અસલથી જે ‘સુન્ની ઉલ-
 “ માઓ’ કરતા રહેતા હતા, તેના બદલ ‘શીઆ ઇસનાઅશરી’
 “ ઉલમાઓ કરતા રહેતે; કારણ કે તે ઝમાનામાં શીઆ ઇસનાઅશરી
 “ પંથના ઉલમાઓનો હીંદમાં કાંઈ પણ તોટો હતો નહીં, અને હીંદુસ્થા-
 “ નમાં એ પંથ ઇસલામી શહેનશાહતની સ્થાપનાના વખતેથીજ
 “ ફેલાયલો હતો, જોજા કોમને વટલાવનારા પીરોની હાલની હયાત
 “ અવલાદ પોતાના ખુઝરગોને લગતી વંશાવળીની તવારીખ બહાર પાડી
 “ છે, તે ઉપરથી પણ પીરોને અસલ ધર્મ ‘શીઆ ઇસનાઅશરી’ હતો
 “ એવું કાંઈ પણ જણાતું નથી. વગી ઇ. સ. ૧૮૬૬ માં ચાલેલા
 “ મુકદ્દમા વખતે અગર તે વેળા આગા હસન અલીશાહ ઇછતે, તો તેમના
 “ તરફથી પણ પોતે જે ધર્મ કહેવાતો પાળતા હતા તે મુજબ બચાવ
 “ કરતે, તેથી ઉલટું તેઓએ પોતાને ‘શીઆ ઇસમાઇલી’ પંથના
 “ સાબીત કર્યા હતા. જોજાઓને અસલ ‘શીઆ ઇસનાઅશરી’
 “ ધર્મમાં વટલાવવામાં આવ્યા હતા, એવું છેક ઇ. સ. ૧૯૦૧ માં
 “ જોજાઓની મોટી જમાતમાં પડેલા મતલેદ પછીજ કહેવામાં આવે
 “ છે. તે પહેલાંના એક પણ એવો સંગીન દાખલો મી. કાબા
 “ પોતાના છેલ્લા રિવ્યુવાળા પુસ્તકો ‘જોજા પંથ દર્પણ’માં દેખાડી
 “ શક્યા નથી; માત્ર અનુમાન અને અટકળો તથા જતી વિચારો

“ ઉપરથી વિચારો બાંધી અભીપ્રાય આપ્યો છે કે, ‘ જોબાઓનો અસલ
 “ ધર્મ શીઆ ઇસનાઅશરી હતો, ’ જે કર્તાની એક ખુલ્લી એકતરફી
 “ હઠ ધર્મી દેખાડી આપે છે. એક તીરયાત મગહબ ધરાવતા અમારા
 “ જેવા એક પ્રેક્ષક માટે આ ઘણું મુશ્કેલીભર્યું છે કે જ્યાં સુધી એક
 “ તકરારી ધર્મ અખત્યાર કરવાની બાબતને કોઇ સંગીન દલીલોથી તેની
 “ સાચવટ સાબીત કરી આપવામાં નહિ આવે, ત્યાં સુધી તે પંથના
 “ ખરાપણના સંબંધમાં અભિપ્રાય આપવો એકતરફી જ ઠહી
 “ શકાયો. કોઇ પણ ધર્મ અખત્યાર કરવાનું છુટાપણું આપણા
 “ દેશમાં અને લગભગ આખી દુનિયામાં હસ્તી ધરાવે છે; પણ
 “ તેથી પોતે અખત્યાર કરેલો ધર્મ, બીજા સઘળા ધરમો અને પંથોથી
 “ શ્રેષ્ઠ છે એવું કહેવાની મગરૂરી લેનારાએ પ્રથમ પોતાના ‘ કત્તેહના ’
 “ નગારા વગાડવા વધારે વાજબી ગણાય. અમો ઘણા ખુશી થતે
 “ કે મીંઠ કાબા પોતાના ગ્રંથ મધ્યેની તકરારોને શીઆ ઇસનાશરી
 “ પંથની હઠ સુધીજ લાંબાવતે અને બીજા પંથોની ઉંડાણમાં ઉત-
 “ રવાથી દુર રહેતે; પણ મીંઠ કાબાએ તો પોતાના હરીફ પંથના
 “ મુકાબલામાં ઉતરવા ઉપરાંત, ગ્રંથના બીજા ભાગમાં વોહરા
 “ અને સુન્ની પંથના અકાયદોની ચર્ચા કરી પોતાની શોધખોળ
 “ અને જ્ઞાનનું મોટું પોકળ બતાવી આપ્યું છે. દાખલા તરીકે સુન્ની
 “ પંથ પાળનારાઓના અકાયદોનું વર્ણન આપતાં કેટલીક બાબતમાં
 “ તેઓએ ઘણીજ ગંભીર ભુલો કરી, પોતાના ગ્રંથના વાંચનારાઓને
 “ સુન્ની પંથના અકાયદોના સંબંધમાં બીલકુલ ખોટો માર્ગ દોરવવા
 “ જેવું કર્યું છે. અમો નથી સમજી શકતા કે જે પંથના અકાયદોનું
 “ તેમને સંપુરણ જ્ઞાન નહીં છતાં તેવા પંથના અકાયદોને પોતાના
 “ વિચારમાં આપ્યું તેવી રીતે ઠોકી બેસાડયાથી તેઓ પોતાને
 “ વિદ્વાનોના કયા દરજ્જામાં દાખલ થવાની આશા રાખી બેઠા

“છે? અથવા તેઓએ એવી સમજ લીધી છે કે તેમના અંથથી
 “બીજા પંથવાળાઓ પણ દોરવાઈ જશે? સુન્ની મઝહબ ધરાવનારા
 “મુસલમાનોના અકાયદો સંબંધી વરણુન આપતાં, મી. કાબાએ
 “મુખ્ય કરી બે ઘણી અગતની બાબતોમાં દેખીતી રીતે સુન્ની પંથ
 “વાળાઓને ઘણો મોટો ગેર ઈનસાફ કર્યો છે. ગોયા તેઓને એક
 “જંગલીઓ તરીકેના મઝહબ પાળતા ચીતરી દીધા છે.”

X

X

X

“રીઝુવાલા પુસ્તકના સંબંધમાં અપક્ષપાત રીતે એટલું કહી
 “શકાશે કે, અંથના ઠરતાએ પોતે ધારણ કરેલા શીઆ ઇશના-
 “અશરી ધર્મને શ્રેષ્ઠ બતાવવા સાફ શીઆ ઇમામી ઇસમાઇલી
 “ધર્મનું એક તરફથી પોકળ બતાવતાં બીજા હાથ ઉપર સુન્ની અને
 “વોહરા જેવા શરીઅતના શાની મુસલમાનોના અકાયદોનું શરાગત-
 “ભર્યું વર્ણુન આપી, પોતાની મતલબને ઘણી અર્થસુચક રીતે પાર
 “પાડવાને ભેદ દાખી રાખ્યો છે. ઘણાજ ખેદ સાથે કહેવું પડે છે કે,
 “મી. કાબાએ પોતાના અંથના બીજા ભાગમાં પ્રસ્તાવનાવાળા
 “લખાણના પાના ૧૨ માં લખ્યું છે કે:—

“મી. જે. નેલસન ફેઝર પોતાના ‘હીસ્ટરી ઓફ ધી ઇંગ્લંડ’
 “નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે, ઇતિહાસવેત્તાએ ખરા દિલથી બીન-
 “પક્ષપાતે જે હકીકત તેણે મેળવી હોય તે લખવી; વળી પોતાના
 “પક્ષની ચુક હોય તો તે પણ કબુલ કરવી જોઈએ. પણ મી.
 “કાબા તો ઉપલી મી. જે. નેલસનની શિખામણથી કેટલે દરજે
 “વેગળા જઈ ઉલટી રીતે વર્ત્યા છે. દેખીતી નજરે તેઓ સુન્ની
 “મુસલમાનોના અકાયદો લખતાં જેમ તાઅસુબથી દોરવાઈ ગયા
 “છે, તેમ પોતે અખત્યાર કરેલા શીઆ ઇસનાઅશરીજ ધરમને
 “શ્રેષ્ઠ દેખાડવા માટે તેના મધેની ખાસ ખામીઓ અને ચુકોને

“ દેખાડવાના અખાડા ઠર્યા છે. દાખલા તરીકે, તેઓ પૌતાના ગ્રંથમાં
 “ શીઆ ઇસનાઅશરીનાં અકાયદાનું વરણન આપતાં એ પંથવાળા
 “ કુરાન પાઠના ફરમાનો વિરૂધ ‘હીંદુ-લો’ ઉપર ચાલે છે તે
 “ લખ્યું નથી, અને ‘તખરરા’ જેવી એક નીંદા કરનારી ભુલને દેખા-
 “ ડવાના અખાડા ઠર્યા છે; તથા ‘તખરરા’ની જે સમજ આપી છે
 “ કે ચહારદા માસુમોના દુશમનોથી બેઝરી રાખવી એ દુશમનો
 “ કયા પંથના લોકો છે તે દેખાડ્યું નથી, અને તે પંથવાળાઓના
 “ અકાયદોનું પણ વર્ણન આપ્યું નથી, પણ તેમના લખવાના
 “ ભાવાર્થ ઉપરથી અને સીરાજુલ-મુનીર નામની એક સુન્નીઓના
 “ અકાયદો વિરૂધ ખોટી નીંદા કરનાર ‘નોવેલ’ના વાંચન ઉપરથી
 “ એવું ખુલ્લી રીતે અનુમાન થાય છે કે, તે પંથવાળાઓ સુન્ની
 “ મુસલમાનોજ હોવા જોઈએ છે; કારણ કે મી. કાખાની જાણ
 “ પ્રમાણે એજ પંથવાળાઓ ‘ચહારદા માસુમો’ને માનતા નથી.
 “ એ દલીલના ટેકામાં તેઓએ સુન્નીઓની કોઈપણ કીતાબનો દાખલો
 “ આપવો જોઈતો હતો. ઇસલામના તમામ શીરકાઓમાં આ હદીસ શરીફ
 “ મશહુર છે કે, ‘જે ઉપર તમે જે વિચારોસર લાનત મોકલો,
 “ તે લોકો તેવા વિચારના નહીં હોય, તો તે લાનત તમારી ઉપર પાછી
 “ ફરે છે.’ હવે સુન્ની મુસલમાનોનો શું અકાયદ છે તે નીચલી ‘ચાર
 “ બેતો’ ઉપરથીજ સમજી શકાશે.

“ બંદોએ પરવર દીગારમ ઉમ્મતે અહમદનળી,
 દોસ્તદારે ચાર ચારમ તા-બ અવલાદે અલી;
 મઝહબે હનફી દારમ મીલલતે હઝરતે ખત્રીલ,
 ખાફપાયે ગોસે આઝમ ઝેર સાયે હર વત્રી. ”

“ અવલાદે અલીમાં બારા ઇમામો તથા તમામ સય્યદ સાદાતો
 “ પણ સમાઈ જાય છે. સુન્ની મુસલમાનોના સંબંધમાં એ એ

“ પંથવાલાઓના મઝહબમાં કોઈને પણ ખુફું ઠહેવામાં આવ્યું નથી;
 “ કારણ કે ગીબતના કરનારાઓ માટે કુરાન પાઠમાં તેમને ‘ઝીનાથી
 “ બદતર ગુનાહ કરનાર’ અને હદીસમાં ‘પોતાના ભાઇનું’ માંસ
 “ ખાનારા’ તરીકે ઓળખાવવામાં આવ્યા છે. હદીસ પાઠને ખરી
 “ માનવામાં આવે, તો જે પંથોમાં ‘તખરરા’ જેવી ચીજ દાખલ
 “ થયેલી હોય અને તે પંથવાળાઓ પોતાને ખીન્ન પંથોથી શ્રેષ્ઠ
 “ ગણે, તો ધારમીક દલીલોની તકરારથીજ નહીં, પણ સાધારણ
 “ અકલથી પણ તેમનો પંથ ટકી શકતો નથી. અમો જોઈને ઘણા
 “ ખુશી થયા છીએ કે, આગાખાની પંથવાલા શીઆ ઇમામી
 “ ઇસમાઈલી અને વોહરાઓના અકાયદો જે વર્ણવામાં આવ્યા
 “ છે તેમાં ‘તખરરા’ જેવું કંઈ નથી.

ઉપરના રીવ્યુ ઉપરથી અમારા સુસ્ત વાચકોને જણાઇ આવશે
 કે, ખોળાઓનો ધર્મ ઇસમાઈલી છે. એ ખાળત ખોળા પંથના
 પૂર્ણ દ્વેષી મી. કાખાના લખાણ ઉપરથી ઉપરના લેખકે સિદ્ધ થયું છે.

ત્રતીય દર્શન.

ઇસમાઈલી પેદા સતપંથ ધર્મના મુરીદ મીંઠ કાખા.

આંધળા આગળ હીરા અને કાંકરા સરખા, બહેરા આગળ કોય-
 લનો સૂર અને ઠાગડાનો સૂર સરખો, મુંગા આગળ સુખ અને દુઃખની
 વાતો કરવી સરખી છે, તેમજ જેનો મુદ્રાલેખ હસદ, નિંદા અને કીનો
 છે તેને સત્ય અસત્યનો સાર સમજાવવો સરખો છે.

ઇસમાઇલી મઝહબ એક ઇસ્લામનો શીરકો છે. તેના વાસ્તે કોઈ પણ ના પાડી શકે તેમ નથી. ઇસ્લામના સ્થાપક મહાન પેગંબર રસુલ સં હતા અને તેમનાથીજ ઇસ્લામ હસ્તીમાં આવ્યો. પાછળથી ઇસ્લામમાં શીરકા પડવા શરૂ થયા, પણ તે અગાઉ માત્ર સત્ય ઇસ્લામ હતો. જેમ જેમ આલીમો પોતાના મતો જાહેર કરતા ગયા અને લોકોને જે સાચું લાગતું ગયું તેમ તેમ તેમાં છુટા થતા ચાલ્યા. છેવટે જેમ જેમ શીરકા વધતા ગયા તેમ તેમ ફરેક શીરકાના માણસો પોતા-પોતાના શીરકાપર મુસ્તકીમ રહી ઢ્યુપચુ મનના માણસોને પોતા તરફ વળાણ કરાવતા થયા અને શીરકાના સ્થાપકો આલમો પોતાના મત પર વધુ અને વધુ મુસ્તકીમ રહી પુષ્ટ બન્યા. તેમાં લોકોની જ હાલહવાલી થઈ. એકમાંથી નીકળી બીજામાં અને બીજામાંથી ત્રીજામાં ઢ્યુપચુ થઈ લોકો ફરતા રહ્યા છે, પણ સ્થાપકો તો પોતાના શીરકાપર જેવા ને તેવા મુસ્તકીમ છે; અને જે કાંઈ ખમવું પડ્યું છે અને પડે છે તે માત્ર અફઝાતફઝીમાં પડેલાઓજ ખમે છે.

ખોજ, ગુપ્તી, મોમના કે સતપંથીઓ જે અસલમાં હિન્દુ હતા તેમને રસુલ સં આલ નસલ બ નસલથી ઉતરતા આવેલા ઇમામો જે ઇસમાઇલીઓના નામે મશહૂર છે, તેમના હુકમથી ઇસમાઇલી પીરોએ તેમને ઇસમાઇલી મઝહબમાં દાખલ કીધા હતા. તેમને ઇસ્લામના બીજા શીરકાઓ સાથે કશો સંબંધ હતોજ નહિ. પણ, ઇસમાઇલી મહાન પીર હસન કળીફદીનની વફાત પછી સમજુતીની ગેરહાજરીમાં તેઓમાંના ઉપર વાંચી ગયા તેમ કેટલાકો અહિં પણ અફઝા તફઝીના ભોગ થઈ પડ્યા, અને છેલ્લે ઇસમાઇલી મઝહબ મૂકી (પોતાના ઇમામથી ફરી) ઇસનાઅસરી મઝહબમાં વટલાણાં, તેઓએ તો પોતાના ઇમામો, મુશ્શિદો, પીરોને વગોવવાની હદ કરી મૂકી છે.

પોતાની માને વગોવવાની આલા હીંમત તેમના જેવી બીજા લોકોમાં કદાચજ નેવામાં આવી હશે!!

બુઝો કુરાને શરીફ સુરે ફતેહ આ. ૧૦

“ ખરેખર, જેઓ ત્હારી સાથે ઐયઅત કરે છે, તેઓ
 “ માત્ર ખુદા સાથે ઐયઅત કરે છે, ખુદાનો હાથ તેઓના હાથ ઉપર
 “ છે. પછી જે કોઈ વચન તોડે છે, તે માત્ર પોતાના વિરુદ્ધ વચન તોડે
 “ છે, અને જે કોઈ તે વચન પૂરું પાળે છે કે જે, તેણે ખુદાને આપ્યું
 “ છે તેને ખુદા જલ્દીથી મોટો બદલો આપશે. ”

અમો જે કાંઈ બોલવા માંગીએ છીએ તે ખોજમાંથી નીકળી ગયેલાઓના આલમ મી. એદલત ધનત કાળા તથા અજ્ઞાન લોકોના અંગે છે.

વીરોધીઓ તેમજ અજ્ઞાન લોકો એમ બોલી ઉઠે છે કે ઇસમાલીઓમાં નમાજ, રોજા, કુરાન નથી. ત્યારે હાલના ઇસમાલી હાજર ઇમામ મૈલાના પીર સુલતાન મહમદશાહ પોતાના સુરી-દોને શું કહે છે? તે તરફ વાંચકોનું લક્ષ્ય ખેંચીએ છીએ.

મૈલાના હાજર ઇમામનાં ફરમાનો.

૧. તમારામાં કેટલાક એવા ઇમાનદાર માણસોની જરૂર છે કે જેઓ કુરાને શરીફ પઢ્યા હોય, તેમજ જ્ઞાનમાં પણ બરાબર વાકેફગાર હોય.

૨. તમારામાં કેટલાક એવા છે કે જ્ઞાન પઢે છે, પણ તેનો મફ-સદ સમજતા નથી. જ્ઞાનનો માયનો સમજતા નથી. જે ઇનસાનને સમજણ નથી તે જાનવર મીસાલ છે.

૩. હિન્દુઓની વાતો ઇલમમાં પઢે છે તે વાજબી નથી. જ્યારે તમે હિન્દુ હતા તે વખતે પીર સદ્ગુરૂને તમોને રસ્તો દેખાડ્યો, તે

વખત વહી ગયો. હવે મૌલાની તારીફ તથા ઓલાદ હાજર ઇમામની તારીફ પઢો. (ખેહેરે રહેમત.)

ઇસમાઇલી પીરો તથા દાઇઓ તથા વઠીલોએ પોતાના શિષ્યોને સત્ય ઇસ્લામ તથા તેના રાહબર ઇસમાઇલી ઇમામો તરફ નીશાન તાકી બતાવ્યું છે. ઠલમો, નમાજ, રોજા અને કુરાન વિષે વીરોધીઓ લખાણ કરી લોકોને ઉંધું સમજાવી ધર્મખ્રિષ્ટ કરવાનો કોશીશ કરે છે. પણ અમો તેવા લોકોને પૂછીએ છીએ કે, ચિતરાલ, બદકશાન, ખોરાસાન, અફઘાનીસ્થાન, ઇરાન, અરબસ્થાન, સામ તથા મીસરના ઇસમાઇલીઓ શું ક્રિયાઓ કરે છે? તે લોકો ઇસ્લામના ઠાનુનો મુજબ ચાલે છે અને પોતાના હાજર ઇમામ તરફ પૂર્ણ ભક્તિભાવ રાખે છે. ત્યારે તેઓ શું ઇસમાઇલીઓ નથી?

ઇસમાઇલી પીરોએ હિન્દુસ્થાનની અનુકૂળતા પ્રમાણે દુઆ, ગટપાટ તથા જ્ઞાનો બતાવેલાં છે તેનો ખાસ હિન્દુસ્તાનમાં આવશ્યકતા છે અને તે તેજ છે.

તેનાથી કદી પણ ઇસ્લામને ઘોડો પહોંચ્યો નથી અને પહોંચશે પણ નહિ. જેના વાસ્તે અમો વધુ બોલવા માંગતા નથી. એ વિષય દર્વેશો, સુફીઓ અને વિજ્ઞાનીઓ સારી રીતે સમજે છે. અને જે પુરૂષ આ વિષયને સમજે તે કદી પણ તેના ઉપર ચુંચરા કરે નહિ. આ બાબતો કેટલી અગત્યની છે, તે ઇસમાઇલી ફીરકાના માણસો સારી રીતે જાણતા હોવા જોઈએ, જે ઇસમાઇલી મજકુર પીરોની નસીયતની વિરૂધ્ધ મનસા, વાચા, અને કર્મણાથી જાય છે તે ખરો ઇસમાઇલી નથી. તેટલુંજ નહિ પણ તે ઇસલામનો શત્રુ છે.

જુઓ, કુરાને શરીફ સુરે બકર આ. ૨૬૯.

“જેને તે ચાહે છે તેને તે જ્ઞાન આપે છે, અને જેને જ્ઞાન આપ-

“વામાં આગ્યું છે, તેને ખરેખર પુષ્કળ ફાયદો આપવામાં આગ્યો.
“છે. પણ ડાહ્યા માણસો સિવાય બીજું કોઈ શીખામણ લેતું નથી.”

વળી જુઓ કુરાને શરીફ સુરે અઅરાફ આ. ૭૬.

“પછી તેણે તેઓની તરફથી મોંઠાં ફેરવ્યું અને કહ્યું. હે લોકો,
“ખરેખર મેં તમને મહારા પરવરદેગારના સંદેશા પહોંચાડ્યા છે,
“અને મેં તમને શીખામણ આપી છે; પણ તમે સલાહ આપનારને
“ચાહતા નથી.”

ઇસમાઇલી વિદ્વાન મહાત્મા નુરુદ્દીન મહમદ (સતગુરુનુર) એ
ખેતર ખેડી તેમાં બી નાખ્યાં અને પીર સમશે કુમળા મોલમાંથી
નીંદણી* ઠરી ઠરપણી ફેરવી. પીર સદરદીને તૈયાર પાકને જોયો એટલે
તેને ભરી રાખવાની જરૂર જણાઈ એટલે વાડો બાંધ્યો અને પીર હસન
કબીરદીને વાડામાં ખીચોખીચ પાક કાપીને ભરી દીધો તે ભંડાર જગ-
તના સામે ખુલ્લો પડ્યો. તેથી લૂંટારાઓ ધાડ પાડી લૂંટવા લાગ્યા.
પાક ઉગાડવાની અને સંભાળવાની વિધિ એક હોઈ શકે નહિ. ખેડવા
ઉગાડવાનાં હુથીઆરો તેા તેમના આગલા વિજ્ઞાનીઓએ ઘણુંજ મજબૂત
અને સારાં તૈયાર કરી આપ્યાં હતાં. તેને સંભાળવાને મીસરનાં
હુથીઆરોની જરૂર પડશે તે તેઓ જાણતા હતા તેથી પાછલાઓને
માર્મિક વચનોમાં સમજાવી ગયા હતા. અને તેઓ એકજ હુથી
આરથી ખેડવા અને સંભાળવા લાગ્યા તેથી ખેડ ઘણી સારી થતી અને
પાક ઘણુંજ ઉત્તમ પાકતો અને પાકે છે. પણ સંભાળવાની બાબ-
તમાં મીસરનાં મજબૂત હુથીઆરો નહિ વાપરે ત્યાં સુધી લૂંટારાઓના

* નીંદણી--પાકના આજીબાજીમાં ઘાસ નીકળે છે, તેને સાફ કરવાથી પાક સારો
થાય તેને નીંદણી કહે છે.

સામે થવામાં અને ગયેલો માલ પાછો મેળવવામાં જેવું જોઈએ તેવું પરિણામ આવી શકે નહિ.

ઇસમાઇલી ફીરકાના પેટા ફીરકાઓ પણ હિન્દુસ્તાનમાં સર્વે ઠેકાણે છે તે પેટા ફીરકાવાળાઓના મત કેવા છે તે અમે તેમનાજ બોલોથી ટાંકી બતાવીશું.

“તવારીખે પીર”ના કર્તા સૈયદ સદ્દુદ્દીન નવસારીવાળા મજકુર પુસ્તકની પ્રસ્તાવનાના પાના બીજે લખે છે કે, “કેટલોકોનું માનવું “ એવું છે કે જે કોમમાં તે મહાન પુરુષ થયો હોય તે કોમને તેના “ અરિત્ર બાણવાં ઉપયોગી છે; પરંતુ તેજ અરિત્રો અને વિચારો બીજા “ પંથવાળાઓને કાયદાકારક નથી. પણ અમારા વડીલ પીરો કે જેમની “ તરફ આજે આખી દુનિયા હિરતની નજરથી જોઈ રહી છે, તેમનાં “ અરિત્રો હિન્દુ, મુસલમાન તો શું પણ સામાન્ય આખી સૃષ્ટિના મનુ- “ બ્યને એક સરખી રીતે ઉપયોગી થઈ પડે એવાં છે.”

આગળ ચાલતાં મજકુર પુસ્તકના પાને વીસમે નીચે મુજબ લખાણ કરેલું છે:—“પીર સૈયદ નૂરુદ્દીન સાહેબ.....આપ હિન્દુસ્થાન “ પધાર્યા તે સમયે લોકોની સ્થિતિ ઘણીજ વિચિત્ર પ્રકારની હતી. “ લોકો આપણી મૂર્તિપૂજા અને ન્યાતિબંધનોમાં ફસાયેલા હતા. “ તેઓમાં આવા સમયે ખરા ધર્મનો પ્રકાશ કરનાર કોઈ હતું નહિ. “ હજરતે પોતાના ઉપદેશનું કામ ઘણીજ મિત્રતા અને ભાતૃભાવ “ સાથે આરંભ્યું અને લોકોમાં પરમાત્માની પાઠ જાતની પીછાણ “ અને આજ્ઞાના શિક્ષણનો પ્રચાર કર્યો. ત્યાર પછી તેમની “ એલાહમાં થયેલા સુપ્રસિદ્ધ પીરોએ હિન્દુસ્થાન દેશને પોતાનું “ ક્ષેત્ર ઠરાવ્યું અને હજારો લોકોને સત્ય પંથથી મુસર્ફ * કરી એવો

“ પ્રકાશ આપ્યો કે, જે આજ સુધી જેવા ને તેવોજ કાયમ છે.
 “ આ મહાન્ પીરોની મુખ્ય નેમ સાચા પંથનો પ્રચાર કરવાની હતી.
 “ જેવા પ્રકારે વડે એ ધર્મ પ્રચારની યોજના તેઓએ ચોજી છે તે
 “ પ્રકારે મહાન્ બુદ્ધિવિશાળ પુરૂષના લેખમાં સમાઈ શકે, એવા
 “ હોવાથી સામાન્ય બુદ્ધિનાં માણસોને એ ધર્મ સંબંધી જૂદી
 “ જૂદી કલ્પનાઓ કરવાનું કારણ મળે છે.”

આગળ ચાલતાં મજકુર પુસ્તકના ત્રેતાલીસમે પાને “ પીર
 “ સૈયદ સદરૂદ્દીન સાહેબ, આપ નાનપણથી ઘણીજ બુજૂર્ગીવાળા
 “ નીવડ્યા હતા તેથી આપના વડીલોના મુરીદોમાં આપે ઘણોજ
 “ સુધારો વધારો કરી ઇશ્વરની પાક જાતનો મહીમા સમજાવવામાં
 “ આપ ઘણા ફત્તેહમંદ થયા હતા.” તેજ લેખમાં પાને પીસ્તાલી-
 “ સમે “ લુવાણા જાતીના લોકો પૂર્વે પીર નૂર સતગોર તથા પીર
 “ સમસુદ્દીનના વખતથી અનુયાયી થયેલા હતા, પરંતુ તેઓએ
 “ માનવંતા પીર સદરૂદ્દીનના વખતમાં પુરણ રીતે ઇસ્લામની ખોજ
 “ કરી તેનો અંગીકાર કર્યો ત્યારથીજ એ માનવંતા પીરે તેઓને
 “ ખાજનો ખેતાબ આપ્યો છે.”

વંશાવળીના મથાળા હેઠળ વંશાવળી લખેલી છે કે, “ હજરત-
 અલી, ઇમામહુસેન, ઇમામ જેનુલ આબેદીન, ઇમામ મહમદ બાકર,
 ઇમામ બકર સાદક, ઇમામ ઇસમાઇલ અલઆરેજ, સૈયદ મહમદ,
 સૈયદ ઇસમાઇલ રબ, સૈયદ મનસુર મહમદ, સૈયદ ઠાલીફ, સૈયદ
 અબ્દુલ મજીદ, સૈયદ મુસ્તફા, સૈયદ અહમદ હાદી, સૈયદ હાસમ,
 સૈયદ મહમદ, સૈયદ મહમુદ, સૈયદ ખાલીલ, સૈયદ મોઅમીન, સૈયદ
 ઇસલામુદ્દીન, સૈયદ સળાહુદ્દીન, સૈયદ શમસુદ્દીન, સૈયદ નસીરુદ્દીન,
 સૈયદ શાહબુદ્દીન, સૈયદ સદરૂદ્દીન, સૈયદ કળીરૂદ્દીન,” આ પ્રમાણે
 વંશાવળી આપેલી છે.

વાંચનારાઓએ જોઈ લીધું છે કે, ‘તવારીખે પીર’ના લખનાર સૈયદ સદ્દુદ્દીન ઇસમાઇલી મઝહબના પેટા ફીરકાના છે. તેઓ પોતાને પહેલા ઇમામ મૌલાના અલીથી લઈ છઠ્ઠા ઇમામ મૌલાના ઇસમાઇલીનો ઓલાદ પીર સૈયદ મહમદ (સદ્દુરુનુર) ના નસલથી લઈ પીર શમ્સ, પીર સદ્દુદ્દીન અને પીર હસન કબીરુદ્દીનના ફરજદ ઇમામશાહના વંશના કહી પોતાનું ગૌરવ દાખવે છે.

“અમારા વડીલો પીરો કે જેમના તરફ આજે આખી દુનિયા “હુરતની નજરથી જોઈ રહી છે, તેમના ચારિત્રો હિન્દુ મુસલમાન તો “શું પણ સામાન્ય આખી સૃષ્ટિનાં મનુષ્યોને એક સરખી રીતે ઉપ-
“યોગી થઈ પડે એવાં છે.”

તેમનાં એ વચનો યથાર્થ છે.

‘અખબારે ઇસ્લામ’ના અધિપતિ ખાનસાહેબ કાજી ઇસમાઇલ કાજી મહમદ મીયાં પોરબંદરી હીજરી સન ૧૩૩૨ શાબાન તા. ૨૩ મી ૬૦ સ. ૧૯૧૪ જુલાઈ તા. ૧૮ મી ને વાર શનિના અંકમાં અધિપતિની નોંધનાં મથાળાં હેઠળ ખોળાઓને હિન્દુમાંથી વટલાવનારા પીરોની ‘તવારીખે પીર’ નામની ચોપડીનો રિંચુ લેતાં પોતાનો સ્વતંત્ર મત નીચે પ્રમાણે આપે છે:—

“તવારીખમાં વર્ણવેલા પીરોની વંશાવળી (સીજરો) હજરત “બાબા આદમના વખતથી રજુ કરવામાં આવી છે. તે ઉપરથી “જણાય છે કે ઇમામ હજરત બક્ર સાદીક ૨૦ થી એ પીરોનો “વંશવેલો જુદો પડી હજરત ઇમામ ઇસમાઇલ અલઆરેજ, પછી “સૈયદ મહમદથી શરૂ થાય છે. જે હાલની હુયાત નવસારી દરગાના “સજ્જાદા નસીન સૈયદ ખ્યારે સાહેબ અને તેમના પછીના ગાદી “વારસ સૈયદ બાપુમીયાં સાહેબ સુધી પહોંચ્યાડવામાં આવ્યો છે.

“ આ ઉપરથી ઉપલા પીરોના હાલની ઓલાદના મઝહબ સંબંધી
 “ એવું સીધું અનુમાન નીકળી શકે છે કે, તેઓ શીયા ઇસમાઈલી
 “ ધર્મના પાળનારા હોવા જોઈએ. પણ ‘ખોજ પંથ દર્પણ’ના કત્તા
 “ મીંઝ એદલજી ધનજી કાખા જેવી રીતે અનુમાન કરે છે કે ઉપલા
 “ પીરો શીયા ઇસનાઅસરી મઝહબ ધરાવતા હતા, તેનો પત્તો રીંચુ-
 “ વાળી આખી તવારીખમાં કોઈથી ઠેકાણે લાગ્યો નથી.” તથાસ્તુ.

ખાન સાહેબનો ઉપરનો ખેંચેલો સાર સત્ય છે. સૂર્યને કોઈ
 હજાર વાર ઢાંકવાનું કરે પણ તે ઢાંકાતો નથી. મીંઝ કાખાનાં વાક્યો
 આપણે વાંચીશું ત્યારે સંપૂર્ણ ખાતરી થશે કે, મીંઝ કાખાના દિલમાં
 હસદની આગ સળગેલી છે. તેથી દંભ કરે છે. ખાન સાહેબે જે
 સાર ખેંચેલો છે તે “ મીંઝ એદલજી ધનજી કાખા જેવી રીતે અનુ-
 “ માન કરે છે કે ઉપલા પીરો શીયા ઇસનાઅસરી મઝહબ ધરાવતા
 “ હતા તેનો પત્તો રીંચુવાળી તવારીખમાં કોઈ પણ ઠેકાણે લાગ્યો
 “ નથી” તે અક્ષરે અક્ષર સત્ય છે.

મીંઝ કાખા ‘ખોજ પંથ દર્પણ’ ભાગ પાંચમાના ખેંતાલી-
 સમે પાને લખે છે કે “ અમોએ જે પુસ્તકમાં અમારો ધાર્મિક
 “ એતેકાદ જણાવ્યો હોય તેજ અમારો ધાર્મિક એતેકાદ છે એમ
 “ માનવું જોઈએ. અમારા તરફથી બહાર પડેલ ઇસના
 “ અસરી મઝહબની ખુબીઓને વાંચો કે જેથી આપને ખાતરી થાય
 “ કે અમારા ધાર્મિક વિચારો જણાવતું તે પુસ્તક છે.”

આગળ આપણે તેમના મઝહબના વિચારોનું અવલોકન કરીશું.
 પણ હાલ આ પ્રસંગે તેમના મઝહબમાં પીરો વિષે કેવી માન્યતાઓ
 છે તે તપાસી જોઈએ.

‘જોજી પંથ દર્પણ’ના બીજા ભાગના ઇસના અસરીઓના અકાયદવાળા પ્રકરણ છઠ્ઠાનાં બાવનમે પાને મી. કાખાએ ઇસના અસરીઓનો મત નીચે મુજબ આપેલો છે, “ પીરી મુરીદીનો રીવાજ (ઇસના અસરીઓમાં) નથી.” પીરો વિષે ઇસના અસરી ધર્મની માન્યતાનો નમૂનો પહેલો.

ઇસના અસરી મઝહબનું શિક્ષણવાળા મથાળા હેઠળ છઠ્ઠીસમે પાને, “ ઇસના અસરી ઇદમ નામના પુસ્તકમાં મી. કાખા નીચે મુજબ લખે છે. “ ઇસના અસરી સાદાતોને પીરી મુરીદી કરવાનો બિલકુલ હક નથી. આ બાબતમાં હઝરત પેગમબર સાહેબની દુરઅંદેશી “ બહુજ વખાણવાળો છે. કેમકે જે જે કોમમાં પીરી મુરીદી આલે “ છે, ત્યાં ત્યાં સ્વાર્થી પીરો પોતાના મુરીદોને કાષ્ટની પુતળીઓ “ બનાવી તેમનું સર્વસ્વ લુંટી ખાય છે. કોઇ પણ ઇસના અસરી “ સ્વાર્થી ધર્મશુદ્ધિથી લુંટાતો નથી, તેમજ લુંટાવાની તેને દહેસ્તજ “ નથી.” નમૂનો બીજો.

મી. કાખાના ઉપલા લખણથી આપણે જાણ લીધું છે કે, ઇસના અસરીઓ કોઇને પીર તરીકે કબૂલ કરનાર નથી. જ્યારે જોજીઓને બોધ આપનાર પીર સદ્શુદ્ધિનુર પીર શગસ, તેમજ પીર સદ્શુદ્ધિન, તેમજ પીર હસન કબીરુદ્દીન અને હાલના પીર શાહ સુલતાન મહમશાહ છે.

ઉપલી બીનાઓ ધ્યાનમાં લેતાં મી. કાખાનો ઠહેવાનો હેતુ છે કે ઇસના અસરીઓમાં પીરની હસ્તીનો રીવાજ નથી. ત્યારે ઉપર વર્ણવેલા પીરોને ઇસના અસરી પીર તરીકે ગણે છે તે મોટી તાઅજીબીની વાત છે ! જ્યારે ઇસના અસરીમાં પીરો નથી ત્યારે મજકુર પીરો

કેવી રીતે કહી શકાય ? ત્યારે સાફ ચોખ્ખું સૂરજના જેમ રૌશન થઇ જાય છે કે તે પીરો ઇસમાઇલી હતા અને છે.

મીંઠ ઠાળા ખુલ્લી રીતે કબૂલ કરી ચુક્યા છે કે, “હું અને મારા સાથીઓ જે પીરા છીએ,” પણ મીંઠ ઠાળાના દીલમાં હસદની આગ સળગેલી છે જેથી અજ્ઞાન લોકોને ઘોઠો આપી ખોટો ખોટું સમજાવે છે કે પીરો ઇસના અસરી હતા. એ વાત દેખતાઓ તો કદી પણ કબૂલ કરે નહિ, તેટલુંજ નહિ પણ આંખના આંધળાઓ કબૂલ કરે નહિ, કદાચ દિલના આંધળાઓ એ વાત કબૂલ કરે તો ભલે ! જુઓ ઠલામે રખાની તથા હજરત રસુલ સં અં નાં ફરમાનો.

સુરે જની ઇસરાઇલ આ. ૭૧

“એક દિવસે (કયામતને દિવસે) હું દરેક કોમને તેઓના ઇમામની સાથે બોલાવીશ.”

સુરે રસૂલ આ. ૭.

“યા રસુલલ્લાહ તું ચેતવાળી આપનાર છે, અને દરેક કોમને માટે હિદાયત કરનાર આવે છે.”

સુરે આલ ઇમરાન. આ. ૧૦૧

“તમે સઘળા ખુદાવંદ તાલાની રસૂલીને પકડી રાખજો, જૂઠા પડી જતા નહિ. ”

રસુલ સં અં હદીસો.

નં. ૧—“હું તમારે વાસ્તે જે ભારે ઉત્તમ ચીજો મૂકી જાઉં છું, “ તે જે રસૂલીની માફક એક જીજ સાથે વીંટાએલી રહેશે. તેઓ કોઇ પણ વખતે ઠપાઇ જશે નહિ. તેમ એકલી પડશે નહિ. છેવટે તે “ ચીજો મને હૈજકૌસર ઉપર આવીને મળશે. ”

નં. ૨—“હયાત અને કાયમ ઇમામ વગર, ખાલી આ જમીન
“રહી શકે નહિ.”

નં. ૩—“જે શખ્સે આખર હમ, મરતાં સુધી પોતાના
“જમાનાના હાજર ઇમામને ઓળખ્યો નહિ, તે અજ્ઞાનમાં મરી
“ગયો. એવો જાહેલ અજ્ઞાન શખ્સ જહન્નમની આગમાં પડે છે.”

નં. ૪—“જે મરે છે અને મરતી વખત સુધી પોતાના જમાનાના
“ઇમામની શનાખત મેળવી શકતો નથી, તે અંધકાર ભરેલાં મોતથી
“મરે છે.”

નં. ૫—જે મરે છે, અને મરતા વખત સુધી પોતાના જમાનાના
“ઇમામની ખૈયત પોતાની ગરદન ઉપર લેતો નથી, તે અંધકાર ભરેલાં
“મોતથી મરે છે.”

નં. ૬—જે માણસ ઇમામની સહાયતા વગર શરીઅત તથા
“હકીકત જાણવા પ્રયાસ કરે છે, તે કાફર છે.”

નં. ૭—જેઓને માટે મુરશિદ નથી, તેઓને માટે દીન નથી.
“જેઓને માટે મુર્શિદ નથી તેઓનો મુરશિદ શયતાન છે.”

આ વિષે ઘણું લખી શકાય તેમ છે, પણ આ પ્રસંગે તો આપ-
ણને એટલીજ ખાખત જોવાની હતી કે, જોજામાંથી વટલી ઇસના
અસરી થયેલાઓમાં પીરી મુરીદી છે કે નહિ? વાંચકોએ જોયું
છે કે મી. કાબાએ પૂરવાર કર્યું છે કે જોજામાંથી વટલેલા ઇસના અસ-
રીઓ મુરશિદ વગરના છે. મી. કાબા, તમો તો ઘણા ચાલાક લાગો
છો. તમે કુરાન અલ્લાના કલામ પ્રમાણે તેમજ હઝરત રસુલ સં અં ના
હુકમ પ્રમાણે ભટકી ભટકી આખરે નવસારીવાળા મીર ખ્યારા સાહેબને
મુરશિદ કરી લીધા, એ પણ ઠીક કર્યું. હવે ઇમામની શનાખત પણ
કદાચ તમોને થાય. તમારા કહેવા મુજબ તમારા સાથીઓ અંધકા-
રમાં અથડાય છે તેનું કેમ?

જીએ સુરે સફ. આ. ૮.

“ઠાકરો ખુદાવંદ તાલાના નૂરને પોતાના મોઢાથી ખુઝાવી
“નાંખવા ચાહે છે, પણ ઠાકરો જો કે નાખુશ થાય તો પણ ખુદા-
“વંદ પોતાના નુરને ભરપૂર રાખનારો છે.”

વાંચકો જાણી ચુક્યા છે કે નવસારીવાળા સૈયદ મીર ખ્યારે
સાહેબ તથા તેમના ભાઈ સદ્ગૃહીન સાહેબ ઇસમાયલી મઝહબના પેટા
ફીરકાના છે. તેમણે હાલ પાંચ વર્ષ થયાં ‘સતપંથ પ્રકાશ મહા
મંડળ’ નામની સંસ્થા ખોલી છે અને દર વર્ષે ‘સતપંથ પ્રકાશ
મહા મંડળ’ તરફથી કોન્ફરન્સ ભરે છે. તેમના મુરીદો પાટીદાર,
ઠાણી, કાછીઆ, કોળી અને કેટલાક મોમના પણ છે. ૧૯૧૬ ના
વર્ષમાં જ્યારે તેમની કોન્ફરન્સ ભરાઈ હતી ત્યારે હું પણ ત્યાં હાજર
હોતો. મારી હાજરી મારા મિત્રો મીર ખ્યારે સાહેબ તથા મીર
સદ્ગૃહીન સાહેબના ખાસ આમંત્રણને લઈને હતી મારા મોસાળ
પક્ષના આજે પચ્ચીસ વર્ષ થયાં નવસારીમાં રહે છે તેથી મારું
પણ આવવું જવું ત્યાં વિશેષ થાય છે.

મજકુર સભામાં મારી હાજરી દરમિયાન મારી નજરે ખોળ
ગૃહસ્થના લેખાસમાં એક ગૃહસ્થ બેઠેલા જોવામાં આવ્યા. તેઓ
કોણ હશે તેની પૂછપાછ કરતાં મારા મિત્રો તરફથી મને જણાવવામાં
આવ્યું કે, તેઓ મી. એલલજી ધનજી કાળા છે. મી. એલલજી
ધનજી કાળા સાથે પુસ્તક દ્વારા તેમની મુલાકાત થઈ ચુકી હતી. પણ
તેમનાં સાક્ષાત્ દર્શન થયાં નહિ હતાં તે થતાં એક પળે ખુશી થઈ
અને બીજી પળે દિલગીરી થઈ. વાંચનાર પૂછશે કે ખુશી શામાટે
થઈ અને દિલગીરી શામાટે થઈ? તેના જવાબમાં એટલું જ જણા-
વવાનું કે, ખુશી એટલા માટે થઈ કે તેઓ અસલ ખોળ એટલે

(ઇસમાઈલી) હતા અને કેટલાક અંગત કારણોને લઈને જૂદા જૂદા ધર્મોમાં વટલી છેવટે ઇસના અસરી થયા હતા અને ઇ. સ. ૧૯૧૨ અને ૧૯૧૫ માં તેમણે ખોળખોનો અસલ પંથ કયો ? તેની જાણા દેખાડેલી હતી તેની તપાસ અર્થે ઠઠાચ આળ્યા હોય અને ઇસમાઈલી મઝહબના પેટા શ્રીરકાનાં લાખણો સાંભળી તેઓ પોતાના અસલ શીયા ઇમામી ઇસમાઈલી મઝહબ તરફ ફરે.

દિલ્લીરી એટલા માટે થઈ કે તેમણે ઇ. સ. ૧૯૧૦ માં ‘ઇસના અસરી મઝહબની ખૂબીઓ’ નામનાં પુસ્તકમાં પોતાને તે શ્રીરકાના જાહેર કરેલા. તે સિવાય તેમનાં પુસ્તકોથી તેમના વિચારો ઘણાજ વિચિત્ર પ્રકારના તેમજ ઇસમાઈલી મઝહબના શત્રુ તરીકેનાં તેમનાં લખાણો મારા જાણવામાં આળ્યાં હતાં જેથી રખેને મીં કાખા દંભ ઠરી આ સલામાં આળ્યા હોય અને તેમની નફસાની ખાસીયતો હસદ, નિંદા અને કીનો, જે તેમનો મુદ્રાલેખ છે કે જેને વાસ્તે દરેક માણસ જે તેમના પુસ્તકોથી સમાગમમાં આળ્યાં હશે તેઓ સારી રીતે જાણતા હશે. ખોળ તથા ગુપતીઓને તેમણે આર્થ સમાજોમાં ઘડેલી મારવા ઘણી કોશીશ કરેલી પણ તેની અસર ઘણીજ જુજ થવા પામી. ગુપ્તી મુરીદોએ જે જે જગ્યાપર એ પવન ફુંકાયેલો જોયો તે તે જગ્યાપર જાહેરમાં આવી ખુલ્લા દિલથી “ લાઇલાહા, ઇલ્લાહા ”નો ઠલમો પઢી બતાવ્યો અને ખોળ લકખ અખિતયાર કર્યો.

સુખાનઅલ્લા, શું ઇસ્લામની ખૂબી, પણ નવસારીવાળી ઇસમાઈલી પેટા શાખા વાસ્તે મને એમ લાગ્યું કે રખે મીં કાખા પોતાનો દાવ આ તરફ ફેંકી લોકોને લડકાવે ! જો મી. કાખા પોતાની નફસાની ઇચ્છા અહિં વાપરે તો હું ખાતરીથી ઠહું કે, નવ-

સારીવાળી ઇસમાઇલીઓની પેટા શાખાના મુરીદો મીર ખ્યારા સાહેબ તથા મીર સદ્ગૃહીનના હાથમાં એક ઘડી વાર પણ ટકે નહિ. જો કે હું મજકુર સલામાં બેઠો હતો, પણ માફ ધ્યાન તો તેજ વિચારમાં હતું અને મારા ખરા અંતઃકરણથી ઇચ્છતો હતો કે મી. કાખાને ખુદા સદ્બુદ્ધિ આપે.

મજકુર કૉન્ફરન્સના વક્તાઓનાં ભાષણો પૂરાં થયાં બાદ ‘સતપંથ પકાશ મહામંડળ’ તરફથી તેમના કરતા કારવતાઓને તે સલાના પ્રેસીડેન્ટના હાથે તેમના કામ ઉપર પ્રશંસા કરી ચાંદ આપવાની ક્રિયા ચાલુ થઇ. સોનાના ચાંદો અપાયા બાદ મજકુર મંડળ તરફથી મીર સદ્ગૃહીન સાહેબ એક રૂપાનો ચાંદ હાથમાં લઇ ઉભા થયા અને તેમણે તે ચાંદ સુરતના પ્રખ્યાત વકીલ રા. રા. ગુલાબદાસ ભાઈદાસના હાથમાં મૂકવા અગાઉ નીચે મુજબ દુકં ભાષણ કર્યું:—

“પ્રેસીડન્ટ સાહેબ તથા ગૃહસ્થો, મજકુર રૂપાનો ચાંદ મી. “એદલજી ધનજી કાખાને આપવાનો છે. તેઓ આ સતપંથ મહામંડળના સભાસદ તેમજ એક બાહોશ વક્તા તથા એક અચ્છા લેખક છે.” એમ કરી ચાંદ પ્રેસીડન્ટ સાહેબના હાથમાં મૂક્યો. રા. રા. ગુલાબદાસ ભાઈદાસ વકીલે તે ચાંદ હાથમાં લઇ એક ઘણુંજ અસરકારક ભાષણ મી. કાખાને સંબોધીને કર્યું તે નીચે મુજબ હતું:—

“મને એક વિદ્વાનને ચાંદ આપતાં ઘણીજ ખુશાલી ઉપજે છે. હું “તમોને ભલામણ કરું છું કે તમો તમારા મુરશિદ પીર તરફ જે ભક્તિ-“ભાવ ધરાવો છો, તે ચુસ્તપણે ધરાવશો. તમો વિદ્વાન છો વળી લેખક “છો અને વક્તા પણ છો. તમારી વિદ્યાનો લાભ તમારા મંડળવાળાને “આપજો અને તમો સતપંથના અનુયાયી છો માટે સંતપંથને દીપાવે “એવાં કામ કરજો.”

પ્રેસીડન્ટે હાથ ઉંચો કરી ત્યાં ભેગા થયેલા સર્વે જણાઓને ચાંદ દેખાડી કહ્યું કે, “આ ચાંદ આપવામાં આવે છે તે માત્ર છાતી ઉપર “લટકાવવાને માટે અથવા મોટાઈને માટે નથી, પણ તે ચાંદ લટકાવ્યા “પછી તેને શોભે તેવાં કામ કરવાનાં છે.” એમ કહી મી. એઢલજી ધનજી કાખાને પોતાની પાસે બોલાવીને રૂપાંનો ચાંદ તેમના હાથમાં આપ્યો.

મી. કાખાએ તે ચાંદ પ્રેસીડન્ટને નમન કરી પોતાના હાથમાં લીધો અને સતપંથના ભગતને છાજે તેવી રીતે પોતાના નવા પીંશને નમન કરી પોતાની જગ્યાએ બેઠા. તે વખતનો દેખાવ જોવા જેવો હતો. મને તે વખતે સ્પષ્ટ દૃષ્ટિગોચર થતું હતું કે એ ખુબી સર્વે પવિત્ર ઇસમાઈલી વીર પુરૂષોની છત્ર છાયાની હતી.

મીર ખ્યારે સાહેબના તથા મીર સદરૂદ્દીનના મુરીદ તરીકે તેમને (મીં કાખાને) જોઈ અમોને ખુશી ઉત્પન્ન થઈ, જો કે તેઓ વચમાં પોતાના ઇમામથી ઘણા દૂર ગયા હતા, પણ ઇસમાઈલીની પેટા શાખામાં આવવાથી કોઈ દીને પણ તેઓ પાછા પોતાના ઇમામની તાબેદારી કરે એ સંભવિત છે, પણ જો તેઓ દાંભિક વૃત્તિથી તેમાં જોડાયા ન હોય તો. મીં કાખા ઇ. સ. ૧૯૧૦ માં ખોળાઓના અસલ પંથ ઇસમાઈલી સતપંથમાંથી નીકળી ઇસનાઅસરી થયા હતા, ત્યારે ખોળાઓમાંથી વટલેલા નવા ઇસના અસરીઓનો શું અકાયદો છે તેનું ચિત્ર તેમણે ઇસના અસરી ઇલમના પુસ્તકમાં ચીતરેલ છે, તે ખાસ અમારા વાંચનારાઓના ધ્યાનમાં રહે માટે લખી તેના ઉપર ટુંક વિવેચન કરેલું છે. જેથી ઇન્સાફી વાંચનારાઓના મોઢેથી એજ બોલો નીકળશે કે કોઈ પણ ધર્મના આવા હલકા વિચારો હોઈ શકેજ નહિ અને મીં કાખાએ જે ધર્મ ૧૯૧૦ માં અખિતયાર કીધો તે

ધર્મના આવા હલકા વિચારો જાણી ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં ઇસમાઇલીઓના પેટા નવસારીવાળી શાખામાં જોડાયેલા હોવા જાહેર.

ચતુર્થ દર્શન.

મી૦ કાખાનું કુટુંબ ન્યાત ખાહાર.

મી. કાખા પોતાનો હઠ ધર્મ મૂકતા નથી માટે હમારે ફરજિયાત તેમના ખુનીયાતની શોધ કરી ઉઘાડી પાડવી પડે છે. તેમના આપ દાદાઓ ક્યાં સુધી ખોજાઓ હતા અને તેમને કેવી રીતે ન્યાત ખાહાર મૂકવામાં આવ્યા અને ફરી તેમને ન્યાતમાં લેવામાં આવ્યા તે અહેવાલ હેઠળ સત્તાવાર સાધનથી અહીં રજુ કરીએ છીએ.

જુઓ કુરાને શરીફ સુરે-બકર આ. ૧૬૧.

“ખરેખર! જેઓ ઠાકર (નિમકહરામ-ગુણચોર) થયા છે અને “ઠાકરપણામાં મરી ગયા છે, તેઓની ઉપર ખુદાની પ્રીત્તાઓની “અને સઘળા માણસોની લાનત (ફીટકાર) પડે છે.”

કેમ મી૦ કાખા, તમારાં બાપ ધનજી ભીમજી સંવત્ ૧૯૪૧માં અમરેલી જમાતખાનામાં નાંધી† લઈ પૈસા આપ્યા વગર ચાઉં કરી ગયા તેના વાસ્તે ઠામડીઆ જેઠાભાઈ ધનજીએ તમારા બાપને ભર જમાત વચ્ચે ફજેત કર્યા તેથી તમારા બાપે આવેશમાં આવી

† નાંધી—ફાતીયા વગેરેની તૈયાર રસોઈ અથવા ફળફળાદી જમાતખાનામાં લઈ જવામાં આવે છે અને તે વસ્તુઓને જમાત તરફથી જમાતમાં જાહેર વેચવામાં આવે છે તેને નાંધી કહે છે.

જઘ કામડીઆ જેઠાભાઈ ધનજીની સાથે તકરાર કરી તે વખત તમારા કુટુંબીઓ જમાતખાનામાં હાજર હતા તે બાબત જુનાગઢના વારસ સાહેબ શેઠ ઠાસમલાઈ ઇસમાઈલ પાસે જુનાગઢમાં કેસ ચાલ્યો અને તમારા બાપને રૂ. ૧૦ નો દંડ કરવામાં આવ્યો. તે દંડ તમારા બાપ તરફથી ભરવામાં ન આવતાં જમાતે તમારા બાપને ન્યાત બહાર મૂક્યા. ત્યાર પછી રૂ. ૧૦ દંડના ભરી માફી માંગી જેથી પાછા ન્યાતમાં લેવામાં આવ્યા. આ પહેલી ટીલી તમારા કુટુંબના કપાળે થઈ.

મી. કાળાજી સંવત ૧૯૫૨ માં કામડીઆ જમાલભાઈ મેઘજી અમરેલીમાં મજલસમાં આવેલા તે વખતે પણ તમારા કુટુંબીઓએ આગળના જેવી નાલાયક ચાલ ચલાવી તેના વાસ્તે તમારા આખા કુટુંબને જમાતે ન્યાત બહાર મૂક્યા અને તમારું આખું કુટુંબ એક વરસ લગણુ ન્યાત બહાર રહ્યું, અને છેવટે જમાત પાસે આની માફી માંગી ત્યારે જમાતે તમારા કુટુંબને રૂ. ૧૦ નો દંડ કરી એવી નાલાયક ચાલ તમારા કુટુંબ તરફથી ન ચલાવવામાં આવે તેનું વચન લઈ જમાતના દફતરમાં તેની નોંધ લઈ એક વધુ વખત તમારા કુટુંબને ન્યાતમાં લીધા. આ બીજી ટીલી તમારા કુટુંબને કપાળે થઈ. ત્યારથીજ તમારા દિલમાં ખોળાઓને માટે હસદની આગ સળગેલી છે.

જુઓ કુરાને શરીફ સુરતલ—હોમઝા.

“ દરેક નિંદા કરનાર (અને ખીજના) દોષ કાઢનાર ઉપર આકૃત
 “ (૧) કે જેણે દોલત એકઠી કરી અને તે ગણી રાખી, (૨) તે ધારે
 “ છે કે તેની દોલત તેને અમર કરનાર છે, (૩) નહિ, તેમ નથી. તેને
 “ ખચિત હોતમાની અંદર નાંખવામાં આવશે, (૪) અને તું શું જાણે
 “ છે કે હોતમાં શું છે? (૫) તે ખુદાની સળગાવેલી આગ છે. (૬) કે

“જે હુદયો ઉપર ચઢી બેસે છે, (૭) ખરેખર તે આગ તેઓના ઉપર
 “બંધ કરવામાં આવી છે, (૮) (કે જે) લાંબા થાંભલાથી મજબૂત
 “કરવામાં આવી છે.

ઇ. સ. ૧૯૦૧ માં ગુનાગઢના વારસ સાહેબ શેઠ કાસમભાઈ
 ઇસમાઈલને તમારા કુટુંબના સાથે બીજાઓ મળી કુલ અમરેલીના
 બાર જણાઓ શીયા ઇમામી ઇસમાઈલી ધર્મ મૂકી દેવા સંબંધી
 નોટીસ આપી ઇસના અસરીમાં દાખલ થયા.

મી૦ કાબા, તમારા કુટુંબના આમાલનામાનું લખાણ અમોએ
 સત્તાધારી અધિકારીઓ પાસેથી મેળવી રાખેલું છે, તે તમોને જોવું
 હોય તો મારે ઘેર પધારજો, એટલે ઘણી ખુશાલી સાથે બતાવીશ.
 કારણ કે, તમારા સાથે મારે કાંઈ પણ અંગત વેરભાવ નથી.

સવાલ—જે લોકોએ પોતાની પ્રથમની જમાતથી પોતાનો સંબંધ
 તોડી નાંખી નવી જમાત ઉભી કરી છે તે પૈકી કોઈ કાંઈ ભૂલ કરે તો
 તે નવી જમાત તેને ન્યાત બહાર મૂકી શકે કે નહિ?

જવાબ—અલબત્ત મૂકી શકે. કારણ કે તે પોતાની કોમનો
 ગુનેહગાર છે તેથી તેને ન્યાત બહાર મૂકવાને તે કોમને અધિકાર છે.

એ વાત તો સા કોઈ સ્વીકારશે કે એક ન્યાતના માણસને બીજી
 ન્યાત, ન્યાતબહાર મૂકી શકે નહિ.

ખોજમાંથી વટલીને કેટલાક માણસો ઇસના અસરી થઈ ગયા
 છે તે બધાઓ કાંઈ ન્યાત બહારની ટીલીથી ઉત્પન્ન થયેલી હસદનું
 પરિણામ નથી. તેમજ ખોજ જમાતે તેમને ન્યાત બાહર મૂક્યા
 નથી પણ તેઓ ખુશીથી પોતાનો મઝહબ મૂકી બીજા મઝહબમાં
 ગયા છે. તેમને કોઈથી એમ નહિ કહી શકાશે કે તેઓને ન્યાત
 ન્યાત બહાર મૂક્યા છે. પણ તેના બદલામાં એમ કહી શકાશે કે તે
 લોકો પોતાનો ધર્મ મૂકી વટલી ગયા છે. કાબા જેવા લોકોને ખોજ

ન્યાત ન્યાત બહાર મૂકેલા છે તેથી તેમના દિલમાં હસદની આગ સળગવાથી તે ધર્મ તણ બીજા ધર્મમાં ગયા. તેમને તો એમજ કહેવાશે કે અમુક માણસોને ન્યાત બહાર મૂકેલા છે.

ન્યાત બહાર મૂકાયેલા અને પોતાની ખુશીથી પોતાનો અસલ ધર્મ તણ ગયેલાઓમાં ઘણાજ ફરક છે. તે ધીક્કારાયેલો અને હડ-સેલી મૂકેલો ગણાય છે. તેની પ્રતિષ્ઠા કોઈ કરી શકતો નથી. માત્ર તેના જેવાજ કરી શકે.

પોતાનો ધર્મ મૂકી બીજા ધર્મમાં ગયેલાઓની પ્રતિષ્ઠા તેમના નવા જથ્થાવાળામાં ઓછી થતી નથી. જો કે ધીક્કારાયેલાઓ નવા જથ્થામાં લેવાય તો તે નવા જથ્થાવાળા મોટાથી કાંઈ બોલે નહિ, પણ તેમના હૃદયમાં તેને હમેશાં ધીક્કારાયેલોજ જીવે છે.

એ વસ્તુ પસંદ કરવા જોગ નથી કે પોતાનો ધર્મ મૂકી બીજા ધર્મમાં જવું. કેટલાક લોકો એમ માને છે કે પોતે જે ધર્મમાં છે તે કરતાં બીજા ધર્મો સારા છે અને તેમાં જવાથી મુક્તિ મળશે અથવા બહિષ્ત મળશે અથવા દુનિયામાં અયશઆરામ મળશે અથવા તો તે એમ પણ માને છે કે મારા ધર્મ કરતાં બીજાના ધર્મમાં કે જેમાં પોતે વટાલયેલો છે તેમાં દુનિયાદારીના સુગમ ભરેલા કાયદાકાનુનો છે પણ હું તેને મૂર્ખ સિવાય બીજું કશું કહેતો નથી. હું સારી રીતે સમજું છું કે ધર્મઅંધ લોકો આ મારી વાતને વખોડી કાઢશે પણ મને તેની જરા પણ દરકાર નથી. સત્ય જે મારા સામે ઉભું છે, તેને જોઈનેજ હું સત્ય લખું છું.

“ જ્ઞાની પોતાના ધર્મમાં ખૂબ રહે મજબૂત,
છાનો માનો પિયુ શોધી લે મન રાખી સાબૂત. ”

(અનવર)

વિષયઅંધ માણસ એક રૂપવંતી સ્ત્રીને જોઈ તેના પર મોહિ છે, પણ તે વિષયમાં અંધ બનેલો છે તેથી તે તેને દેખાતું નથી કે તેની પોતાની સ્ત્રી અને જેનાપર તે મોહી રહ્યો છે તે સ્ત્રી તેમાં કશો ફેર નથી.

જૂઓ કે એક પાણી છે. તે પાણીને જૂદા જૂદા રંગનાં પાત્રોમાં ભરીશું તો શું તે પાણીના સ્વાદમાં ફેર પડશે? તેની લહેજત તેજ રહેવાની છે. પછી સુફેદ, ગુલાબી, લીલો, પીળો કે પછી જોઈએ તે રંગનું પાત્ર હોય તો પણ સ્વાદ તો તેજ આવવાનો છે, માત્ર જે દ્રાવ્ય થયો છે, તે દ્રષ્ટિનો છે. એ વસ્તુને જ્ઞાની પુરૂષો સારી રીતે સમજે છે.

જે માણસ પોતાનો ધર્મ મૂકી બીજા ધર્મમાં કોઈ પણ કારણને લીધે જાય છે, તે જવાવાળાને ખરું જોતાં પોતાના ધર્મનું જ્ઞાન હોતું નથી. જો તેને સ્વધર્મનો ખ્યાલ હોય તો તે સમજી શકે કે મુક્તિ અથવા બહિષ્ત અથવા ઉચ્ચ નીચમાં જવાનું પોતાના કર્મોથી થાય છે. જેવું બીજ વાવશો, તેવું ફળ ઉગશે. અનેક ધર્મમાં વટલાવાથી પવિત્ર થવાનું હોય તેવું કોઈ ઠેકાણે જોવામાં આવતું નથી. એ વસ્તુ દરેક જીવ સમજી શકતો નથી, અને તેથીજ સ્થૂળને માની બેઠેલા તેમાં પતંગીયાંની માફક પડીને ફસાય છે.

જેને જ્ઞાન થયું છે, તે સારી રીતે સમજી શકે છે કે વસ્તુ દરેક ઠેકાણે એકજ છે. તેને વધુ ચોક્કસ પ્રમાણમાં મેળવવાને યોગ્ય કર્મની જરૂર છે, પણ જે સ્થૂળને માની બેઠા છે કે આજ દેહ બહિષ્ત અથવા જહનમમાં જશે અને જેને કર્મોનું જ્ઞાન નથી તે એક નહિ પણ અનેક ધર્મોમાં વટલાઈ જાય તો તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. આટલું તો ચોક્કસ છે કે જ્યાં સૂક્ષ્મની માન્યતા છે. ત્યાં સ્થૂળને માની લેવામાં આવે છે. કે પરમાત્મા કોઈ એક જગ્યાપર બેઠેલો છે, તે આ દુનિયાથી જૂદો છે, તો તેવાઓની

સાથે કોઈ પણ બુદ્ધિશાળી જીવ રહી શકે નહિ અને કદાચ તેવા મંડળમાં તેની ઉત્પત્તિ થઈ હોય તો પણ તે પોતાને ઉંચે લઈ જશે, પણ જે ઉંચી સ્થિતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા હોય છતાં પોતાના હાથે ઉંચ દશાને મૂકી, સ્થૂલ માન્યતાઓમાં પડે તો તેની કમનસીબી સિવાય બીજું કશું નથી. આ સંબંધી ઘણું લખી શકાય તેમ છે, પણ પુસ્તકના કદનો વિચાર કરી, આટલુંજ બસ થશે. વંળી કોઈ અનુ-કૂળ પ્રસંગે એ વિષય લખીશું.

જુઓ કુરાને શરીફ સુરે માએદા આ. ૧૩.

“યહી તેઓને પોતાનું વચન તોડવા માટે અમે લાઅનત કરી, અને અમે તેઓનાં અંતઃકરણ કઠોર કર્યાં તેઓ શબ્દોને તેની જગ્યા-એથી ફેરફાર કરે છે, અને જે વડે તેઓને ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો હતો, તેનો મોટો ભાગ તેઓ ભૂલી ગયા; અને તું હમેશ તેઓનું અપ્રમાણિકપણું જાણીશ. પણ તે ઓમાંના જુજ માણસો અપ્ર-માણિકપણે વર્તશે નહિ; માટે તેમને માફ કર, અને તેમના તરફથી મોં ફેરવ. ખરેખર, ખુદા સારાં કામ કરનારાઓને વાહે છે.”

મીઠા કાખા, તમો તમારું પેટ ભરવા સાફ તમારા નવા ધર્મમાં આલમ થવાનું ડોળ ઘાલી જૂની અને નવી જમાત વચ્ચે સુલેહનો ભાગ કરવાની તમારી અંગત વેરભાવનાને લીધે તજવીજ કરી રહ્યા છો, તે વાત હવે ઢાંકી રહેલી નથી. તમારી લગાવેલી આગ આસ્તે આસ્તે પજળી રહેલી છે તે કોઈ દિવસ જરૂર ભડકે લઈને ઉઠશે, એ નક્કી માનજો. તમો અમારા સીરતાજ હાજર ઇમામ ઉપર તેમજ અમારા અસલ ઇસમાઇલ ધર્મ ઉપર તેમજ અમારા ઇસમાઇલી મહાત્માઓ ઉપર તેમજ અમારી ન્યાત ઉપર ન છાજતા હુમલા કરી રહ્યા છો તેના સામે અમારા લોકો ચુપ હતા, અને એમ આશા

રાખતા હતા કે, તમારી નવી ન્યાતના ઉપરીઓ તમારી નાલાયક ભરી ચાલ તપાસી તમોને તેમ કરતાં અટકાવશે અને તેઓ કોમ કોમ વચ્ચેનો મીનાકેસો વધવા દેશે નહિ. પણ તેના ઉપર હજુ સુધી કશું ધ્યાન તમારી ન્યાતનું ખેંચાયેલું લાગતું નથી. તમારા નીચ હુમલા અમારા લોકોએ મુંઝે મોઢે પોતાનું મોટું દિલ બતાવી સહન કર્યાં છે. હવે તેમની સુખુરીના અંત આવ્યો છે અને તમારા ઠનીષ્ટ નિંદક હુમલાઓ સાંભળી પોતાની ઠલમ સત્ય રીતે બચાવમાં ઉપાડી છે. અમો ખાતરીથી કહીએ છીએ કે, તમો તમારા ધર્મની શ્રેષ્ઠતા બતાવવાનાં પુસ્તકો લખીને તે પુસ્તકોથી લાયગ્રેરી ભરી નાંખી હોતે તે તેના સામે અમારા લોકો માથું ઉંચું કરી જોતે પણ નહિ. મી. કાખા, યાદ રાખજો કે જ્યારે તમારી ન્યાતના સુલેહને જાળવનારા અને સમજી કારભારીઓને તમારાં ઠનીષ્ટ નિંદક લખાણો તપાસવાનો વખત આવશે ત્યારે તમને કેવી શીક્ષા કરશે, તેનો તોલ તમેજ કરશો.

કુરાને શરીફ સુરે માએદા આ. ૬૪.

“ જ્યારે તેઓએ લડાઈને માટે અગ્નિ સજાગાવ્યો ત્યારે ખુદાએ “ તે ઓલવી નાંખ્યો અને તેઓ પ્રથ્વીમાં ફસાદ કરવા દોડે છે અને “ ખુદા ફસાદ કરનારાઓને ચાહતો નથી.”

પંચમ દર્શન.

ખોજઓમાંથી કન્વર્ટ થયેલા ઇસનાઅસરીઓ અને તેમના મઝહબની ખૂબીઓ.

‘ઇસનાઅસરી મઝહબની ખૂબીઓ’ના પુસ્તકના કર્તા મી. કાખાએ મજકુર પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં નીચે પ્રમાણે લેખ લખેલો છે,

જે અમો અહિં ઉતારી લઇએ છીએ, જેથી વાંચકો ખરા ખોટાનો તોલ કરી લેશે.

“ આજકાલ વરસાદના ક્રીડાઓની પેઠે ધર્મ વધી પડ્યા છે. “ દીનપ્રતીદિન તેની સંખ્યાઓમાં ઉમેરો થતો જાય છે. દરેક ધર્મના “ સિદ્ધાન્તોમાં અન્યોઅન્ય તફાવતો છે. વિચારો એકબીજાથી વિરુદ્ધ “ છે. સત્ય ધર્મ શોધક મુસાફરને આવા અગણીત ધર્મોમાંથી સત્ય “ ધર્મ પારખી કાઢવો એ અતી કઠણ છે. પરંતુ તે વીના મનુષ્યની “ ઉન્નતિ થઇ શકતીજ નથી, તેથી ધર્મની આવશ્યકતા તે મુશ્કેલી- “ ઓને નહિ ગણુકારતાં તેની પ્રાપ્તિ કરવાને હમેશાં તત્પર રહે છે. “ સત્ય ધર્મ શો, અને શી રીતે પારખવો, એ સંખ્યા મારી તપાસ “ દરમ્યાન જુદા જુદા ધર્મના લોકોએ મને પોતાના ધર્મમાં ઘસડી “ લઇ જવાની કોશિષો કીધી. તેઓએ તેમ કરવા માટે મારી સાથે “ ઘણીજ વખાણવા લાયક વર્તન ચલાવી, મારી સાથે વિવેકથી “ વર્તવા અને તેમ કરી માફ અંતઃકરણ જીતવાને તેમના તર- “ ફથી જે કોશીષ થતી તે મને બહુજ આનંદ પમાડતી હતી. “ હું સત્ય ધર્મ પારખવાની ખરી કસોટીથી અજાણ હોવાના “ કારણે તેઓ પોતાની ઇચ્છામાં થોડા દહાડા માટે ફાવી જતા “ હતા; પરંતુ તેવી સ્થિતિ વધુ મુદત ટકી શકતી ન હતી. જે જે “ ધર્મવાળાઓએ મને પોતાના ધર્મમાં લઇ જવાની કોશિષો કીધી “ તેમણે પોતાના ધર્મના ખરાપણા વિષે ઘણું ઘણું જણાવ્યું. આવા “ જુદા જુદા ધર્મોના મિત્રોને લઈને હું ઘણાજ વિચિત્ર વિચારોવાળા “ ધર્મનાં ભોપાળાં બેવાને ભાગ્યશાળી થયો; તોપણ સત્ય ધર્મ મેળ- “ વવાના કામમાં મારી મુજવણનો પાર રહ્યો નહિ. ખરેખર, હુનિ- “ યામાં ઘણા ઢોંગી ધર્મશુરૂઓએ પોતાના સ્વાર્થ બળને ધર્મને બહાને

“ટકાવી રાખેલી છે. જો મને ખુદાતાલાએ સત્ય ધર્મ શોધવાના
 “કામમાં હિદાયત નહિ કીધી હતે તો હું કદી પણ મારી ઇચ્છામાં ફતે-
 “હમંદ નીવડતે નહિં.”

“હું કેટલીક વાર ધર્મગુરુઓ સાથે ધાર્મિક સિદ્ધાંતોમાં મને જે
 “જે શંકાઓ હતી તે તે જાહેર કરતો ત્યારે તેઓ આંટી ગુંટીવાળી
 “ચુકતીઓથી પોતાનો કંઠે જરો કરવાને અને તેમ કરી પોતાના
 “ધર્મનો કલમો પઢાવવાની કોશિશ કરતા. મારા વતનમાં વસ્તા
 “એક બે સુન્ની મુસ્લિમોએ તો તેવા પ્રશ્નો કરવાની બિલકુલ મનાઈ
 “કીધી. હવે જ્યારે મારા મનનું સમાધાન નહિં થાય ત્યાં સુધી
 “અમુક વાત જખરાઈથી કેમ કબુલ થઈ શકે એ મુજબણમાં હું
 “પડ્યો. આવી સ્થિતિમાં વારંવાર શોધક જીગતાસાએને દબાવી
 “દેવી પડતી.”

“ઘણા ધર્મમાં અનેક જાતના ગોટાળા અને ભોપાળાં જોયાં.
 “હવે સત્ય ધર્મ કેવી રીતે શોધી કાઢવો તેના વિચારમાં રાત્રી દિવસ
 “મશગુલ થયો. છેવટે જગતકર્તાએ મને અશક્ત જોઈ મારી સહા-
 “યતા કીધી અને નીર્ણય પર આવ્યો કે ખુદાતાલાએ (મને)
 “જે ખુદિ આપી છે તે કાંઈ જરૂર માટેજ આપી હશે એમ ધારી
 “તેનાથીજ કામ લેવા માંડ્યું, અને અનેક ધર્મોનાં પુસ્તકોને અક્ક-
 “લની ઠસોટીથી પારખવા લાગ્યો.”

“ખુદા ખુદા ધર્મના પુસ્તકો અને જલસાઓ જોવા તથા
 “સાંભળવાથી જણાયું કે લોકો સત્ય ધર્મ શોધવામાં ભુલ થાપ
 “ખાઈ ખોટે રસ્તે દોરાઈ ગયા છે.....ખુદાતાલાને મારી હિદાયત
 “મંજૂર હતી, તેથી આવા સમયમાં મને એક ઈસનાઅસરી
 “ઈસલામ મુજતેહદની સેવામાં હાજર થવાનો પ્રસંગ મળ્યો.
 “મેં મારી સઘળી હકીકતો જણાવી. મારા વતનના મુસ્લિમોની

“વાત કીધી. મુજતેહદે ભાર આપીને જણાવ્યું કે ઇસનાઅસરી
 “મજહૂબ તેવા પ્રશ્નો કરવાની અને દરેક પ્રશ્નોના જવાબ આપવાની
 “રજા આપે છે. જેઓએ તમોને આવા પ્રશ્નો નહિ કરવાની વાત
 “જણાવી છે તેઓ ખરેખરા મુદલાંઓ નથી.....

* “ઇસનાઅસરી મજહૂબ એ ઇસલામનો એક શુદ્ધ સ્વરૂપમાં
 “રહેલો શીરકો છે. તેનાં વચનો એ ઇસલામનાંજ વચનો છે, પણ
 “ઇસલામના બીજા શીરકાઓ કરતાં તેના અઠાયદો ઘણોજ સંગીન
 “અને જગતને અનુસરતા છે. અને એકંદર એક સત્ય ધર્મ તરીકે
 “હોવાની જે જે દલીલો જોઈએ તે તેમાં છે અને મેં તેથીજ તેને
 “ગ્રહણ કીધો છે.

“જ્યારે આજકાલ ઘણા લોકો સત્ય ધર્મ શોધવાની ખાલેશ
 “ધરાવે છે અને ધર્મની ખરી કસોટી શોધવાની કોશેશ કરે છે તેવા
 “સત્ય ધર્મના શોધક મુસાફરો તેમજ મારા હમદીન ઇસનાઅસરી
 “લાઈએને, મારા વિચારના થોડા ફકરાઓ ઉપયોગી થઈ પડશે
 “એમ ધારી મેં આ ઇસલામી લઘુ ગ્રંથ લખી છપાવવા પ્રયત્ન
 “કીધો છે આ પૃષ્ઠોના લખાણમાં નોવેલની પેઠે કલપીત અને
 “સહરાગત ભરેલ બાબતોના રંગ ચડેલો નથી, પરંતુ આ લોક
 “તથા પરલોકની ઉન્નતિ મેળવવા માટેના અમૃતમય પાઠો છે.

* (કુરાને શરીફ સુ. હોજેરાત આ. ૧૬)

“કહો, શું તમે ખુદાને તમારા ધર્મ વિષે ખબર આપો છો? (તમે
 સાચા મોમેન છો એવું કહેવાથી અને જુડી રીતે સોગંદ ખાવાથી ખુદાને છેતર-
 વાનો તમારો ઇરાદો છે?) અને ખુદા તે જાણે છે, કે જે આકાશમાં અને જે
 પૃથ્વીમાં છે, અને સર્વ ચીજ જાણે છે.”

“હે મોમેનો, એક કોમે બીજી કોમની મશકરી કરવી જોઈએ નહિ. કદાચ તેઓ
 તેઓના કરવાં વધારે સારા હોય.”

કુરાને શરીફ સુ. હોજેરાત. આ. ૧૧.

“અને તે બુદ્ધિપૂર્વક સત્ય ધર્મ શોધનારાઓ માટે એક અતી
“ઉપયોગી શાળા છે.”

વાંચકો, મી. કાળા કૃત ‘ઇસનાઅસરી મઝહબની ખુશી’, એ નામના પુસ્તકની પ્રસ્તાવના વાંચી ગયા છે, હવે તેનો સાર શું નીકળે છે તેનું અવલોકન કરીએ. મી. કાળા લખે છે કે, “સત્ય ધર્મ શો અને શી રીતે પારખવો એ સંબંધી મારી તપાસ દરમિયાન” મી. કાળા ધર્મની શોધમાં પડેલા છે તે તેમનું ઉપરનું લખાણ સિદ્ધ કરે છે, તેટલા વખત સુધી તેઓ ઇસના અસરી મઝહબ પાળવાનો દંભ અને ડોળ દેખાડતા હતા તે મઝહબ તેમણે ઇ. સ. ૧૯૧૦ માં અખિતયાર કરેલો હોય એમ તેમનું લખાણ પુરવાર કરે છે. કારણ કે, ઇ. સ. ૧૯૧૦ માં મઝહુર પુસ્તક લખી પ્રગટ કરેલું છે ત્યાં સુધી તેઓ જુદા જુદા ધર્મો અખિતયાર કરતા હતા. અથવા એમ પણ કહી શકાય કે તેઓ ત્યાં સુધી નાસ્તિક અથવા ધર્મખ્રિષ્ટ હતા, તે તેમનાં વાંચ્યોથી સિદ્ધ થાય છે કે “હું સત્ય ધર્મ પારખવાની ખરી કસોટીથી અજાણ હોવાનાં કારણે તેઓ પોતાની ઇચ્છામાં થોડા દહાડા માટે ફાવી જતા હતા.” મી. કાળા જુદા જુદા ધર્મો અખિતયાર કરતા હતા, તે તેમનાં વચનો સિદ્ધ કરે છે. છતાં મી. કાળા પોતાની વલણ બદલી અજ્ઞાની લોકોને એમ થાપ આપે છે કે, “જુદા જુદા લોકોએ મને પોતાના ધર્મોમાં ઘસડી લઈ જવાની કોશીશ કીધી” જુઓ લેખકના લેખનો સાર ખુલ્લો છે અને વળી કબુલ કરે છે કે “સત્ય ધર્મ શો અને શી રીતે પારખવો તે સંબંધી મારી તપાસ દરમિયાન,” તે બીજા ધર્મો અખિતયાર કરતો હતો. ત્યારે જે જે ધર્મમાં તે વટલાતો હતો તે ધર્મના લોકો તેની સાથે સારી રીતે વિવેકથી વર્તતા હતા.

મી. કાળા ચાર કોટવાલને દંડે તેવો ઘાટ લાવી ઉલટા જે ધર્મમાં વટલતા તે ધર્મના લોકો ઉપર તોહમત મૂકે છે કે જુદા જુદા ધર્મના

“લોકોએ મને પોતાના ધર્મમાં ઘસડી લઈ જવાની કોશેશો કીધી.
 “તેઓએ તેમ કરવા માટે મારી સાથે ઘણીજ વખાણવા લાયક વર્તન
 “ચલાવી મારી સાથે વિવેકથી વર્તવા અને તેમ કરી મારું અંતઃ-
 “કરણી જીતવાને તેમના તરફથી જે કોશેશો થતી તે મને બહુજ
 “આનંદ પમાડતી હતી.”

મીં કાળા આ લખાણથી આવું અભીમાન ધરાવે છે કે
 જ્યારે મીં કાળા તે ધર્મમાં હોય અથવા તેમના ધર્મમાં રહે
 ત્યારે તે ધર્મ વખાણવા લાયક! અને સારો કહેવાય એવું અભી-
 માન બરેહું લખાણ કરી પોતે મહાન વિદ્વાન કોઈ કોમનો
 આગેવાન અથવા કોઈ પ્રજાનો રાજા અથવા એવો કોઈ મહાત્મા
 પુરૂષ હોય તેવો ડાળ ઘાલી લોકોને બતાવે છે કે જેથી હુન્નરો
 લાખો માણસો કાળા જે ધર્મમાં વટલે તે ધર્મ અખિતયાર કરી મોટો
 જુંડો ઉભો કરી શકે, અને જે ધર્મમાંથી તે નીકળી જાય તે ધર્મનાં
 માણસો પણ નવો સ્વીકારેલો ધર્મ મૂકી દેય. આવાં વાક્યોથી કાળા
 પોતાની મોટાઈ દર્શાવવા પ્રયત્ન કરે છે. હવે છેલ્લે કાળાએ ઇસના-
 અસરી ધર્મ અખિતયાર કરેલો છે, તેથી શું ઇસનાઅસરી ધર્મને પુષ્ટિ
 મળેલી છે? અને ખોળમાંથી વટલેલાનો દારોમદાર કાળા ઉપર લટ-
 કેલો છે?

મીં કાળાનાં આવા લેદબરેલાં વાક્યો ખોળમાંથી વટલેલા
 ઇસનાઅસરીઓ નથી સમજી શક્યા તેના માટે ખરેખર અફસોસ
 થાય છે. જો કે નવા વટલીને થયેલા ઇસનાઅસરીઓ ખરેખર બાહોશ
 કોમનો એક ભાગ છે, તે લોકોએ પોતાનો ધર્મ બદલેલો છે તેથી
 આવાં લેદબરેલાં મીં કાળાનાં વચનો સમજવાની તેમની શક્તિ જતી
 રહી નથી. છતાં આલમનો ડાળ ઘાલી સર્વ મોટાઈ મીં કાળા ભૂલ-
 ભૂલામણીમાં નાંખી મેળવે છે.

મી० ઠાળા પોતાની ભવિષ્યની કોમ માટે આવું મૂકી જાય છે કે જેમ નવા હિન્દુ ધર્મના અધ્યક્ષ દયાનંદ સરસ્વતી મૂકી ગયા છે. તેમના શિષ્યો સમાજોએ કે જેઓ ઢેડા, ભંગી, ચમાર, નાડીયા વગેરેને બ્રાહ્મણ બનાવી રહ્યા છે. તે સમાજનું નામ ‘આર્ય સમાજ’ આપેલું છે. તે ધર્મના નવા શિષ્યો પોતાના સ્વામી તરીકે દયાનંદને કબુલ કરે છે અને તે નવા ધર્મના સ્થાપક દયાનંદ છે. તેમ જોજામાંથી નવા વટલીને થયેલા ઇસનાચસરી ધર્મના અધ્યક્ષ મી० ઠાળા હતા એવું ભવિષ્યમાં કહેવાય એવી તેમની ઇચ્છા છે, તેથી પોતાની મતલબનો ઘણી અર્થ સૂચક રીતે પાર પાડવાનો ભેદ તેમણે ઢાળી રાખ્યો છે.

મી. ઠાળાની આ ભૂલભૂલામણી તેમના લોકો સમજી શકતા નથી, પણ ભવિષ્યમાં તો તેમનાં લખાણો એમજ સિદ્ધ કરશે.

મી. ઠાળાએ તીર આબાદ તાફીને મારેલું છે. તેમના લોકો પાછળથી બુંસાડવા માંગશે તો તે કદી બુંસાડી શકશે નહિ. તેનું કારણ એ કે તેમણે પોતાનું સર્વોપરીપણું એક ધાર્મિક પુસ્તકમાં ટાંકી દીધું છે.

“મારા ઇસનાચસરી ભાઈઓને આ લોક તથા પરલોકની “ઉત્પત્તિ મેળવવા માટે આ અમૃતમય પાઠો છે.”

વાંચનારે જોઈ લીધું છે કે મી. ઠાળા ધર્મજિષ્ઠ અથવા નાસ્તિક પણ થયા હતા તે તેમના બોલો સિદ્ધ કરે છે કે “પોતાના ધર્મનો કલમો પઢાવવાની કોશિશ કરતા.” ઇસ્લામ ધર્મનો જાહેરમાં એકજ કલમો છે. “લા ઇલ્લાહા ઇલ્લલા મહમદન રસુલીલ્લા” તે ઇસલામના સર્વે ફીરકાઓ જાહેરાતમાં પઢે છે. ત્યારે મી. ઠાળા કહે છે કે જૂદા જૂદા ધર્મના લોકો પોતાનો કલમો પઢાવવાની કોશિશ કરતા. એ ઉપરથી મી. ઠાળા કેટલોક વખત ઇસ્લામમાંથી પણ વિમૂખ થયા

હોય એમ સિદ્ધ થાય છે. નહિ તો મીં કાળા એમ લખતે નહિ કે
 “ જૂઠા જૂઠા લોકો પોતાનો કલમો પઢાવતા. ”

મીં કાળાએ દુનિયા પરના તમામ ધર્મોને વગોવેલા છે, પણ
 જે પુસ્તકની પ્રસ્તાવના ઉપર અમો વિવેચન કરીએ છીએ તેમાં
 માત્ર સુન્નત મઝહબના ઉપર ટીકા કરેલી છે જેથી અમો બીજા ધર્મના
 ઉપર તેમની કરેલી ટીકાઓ આ ઠેકાણે તેનું લખાણ લઈ કરી શકતા
 નથી. મીં કાળા મજકુર પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં લખે છે કે “ મારા
 વતનમાં વસ્તા એક બે સુન્ની મુલ્લાઓએ તો તેવા પ્રશ્ના કરવાની
 બિલકુલ મનાઈ કીધી ! અને જ્યારે ઇસનાઅસરી મુજતેહદની
 મુલાકાત કીધી ત્યારે તે મુજતેહદે કહ્યું કે, “તેઓ ખરા મુલ્લા નથી. ”

મી. કાળા પરખારા ને પોણાખાર કરવામાં ઘણા હોશિયાર છે.
 ઉપલાં વાઠ્યોને માટે મી. કાળા કહે છે કે ઇસનાઅસરીઓ સુન્નત
 જમાતના માટે આવા હલકા વિચાર ધરાવે છે, પણ અમારી ધારણા
 પ્રમાણે મીં કાળાની નફ્સાની ખાસ્યત તો જે હસદ નિંદા અને કીનો
 છે, તે હોવી જોઈએ. મીં કાળાની આકાંક્ષાઓ જેમ અમો સમજી ગયા
 છીએ અને જાહેર પ્રજા સામે તેમના મનના વિચારોનું પ્રયત્નકરણ કરી
 બતાવેલું છે તેવી રીતે બીજાઓ પણ મીં કાળાના નફ્સી મનના
 વિચારો હવે સમજી ગયા હશે.

* જૂઓ નિંદા માટે કુરાને શરીફમાં શું ફરમાન છે : “ હે મોમિનો, તમે ઘણીખરી
 દુષ્ટ કલ્પનાઓથી અલગ રહો. ખરેખર ફેટલીક કલ્પના પાપ છે, અને તમે (માણસોના
 કામ વિષે) તપાસ કરો નહિ, અને તેમજ તમારામાં એક બીજાની નિંદા કરવી જોઈએ
 નહિ, શું તમારામાંનો કોઈ એવું ઇચ્છે છે કે તે પોતાના મુએલા ભાઈનું માંસ
 ખાય ? માટે તમે તે કામ ઘિકકરો અને ખુદાનો ડર રાખો. ખરેખર ખુદા પશ્ચાતાપ
 સ્વીકારનાર અને દયાળુ છે. ”

કુરાને શરીફ સુ. હોજોરાત. આ. ૧૨.

મી. ઠાળાએ પોતાનાં પુસ્તક ‘ઈસનાઅસરી મઝહબની ખૂબી-ઓ’ના પાને બસે ને બારથી નીચે મુજબ લખાણ શરૂ કરેલ છે કે,
 *તબર્કીની ખુબીઓ. “ઈસનાઅસરી મઝહબની ૧૦ મી શાખા
 “તબર્કીના નામથી ઓળખાય છે. તેની વ્યાખ્યા એવી કરવામાં
 “આવે છે કે ચહારઘા માઅસુમ અં ના શત્રુઓથી બેઝારી રાખવી,
 “દરેક ઈસનાઅસરી ચહારઘા માઅસુમ અં ના શત્રુઓ સાથે બેઝારી.
 “રાખે છે, આ શાખા અનેક ખુબીઓથી ભરપૂર છે..... દુર્ગુણો.
 “અને દુર્ગુણીઓને ધીકારવું એ સદ્ગુણ કહેવાય છે. તેવા દુષ્ટ
 “લોકો પ્રત્યે બેઝારી રાખવાથી પોતે કબૂલ કરે છે કે તેમનાં કાર્યો
 “ઘણાંજ ખરાબ હતાં હું તેને બીલકુલ પસંદ કરતો નથી. આ ઉપ-
 “રથી તે તેવાં કાર્યો કરતો નથી તેમજ બીજાઓ કરે તે પણ
 “તેને પસંદ નથી, જ્યારે દુર્ગુણી લોકો જોશે કે બુદ્ધિ
 “શાળી લોકો અમારા કર્તવ્યોને હલકી દૃષ્ટિથી જુઓ છે ત્યારે
 “તેને ગેરત ઉત્પન્ન થતાં તે નીતિવાન થઈ જાય છે.....

“ સૃષ્ટિ ઉપર સ્થાપીત થતા દરેક ધર્મનો કાયદો છે, બલકે
 “ કુદરતી ખાસીયત છે કે, જ્યાં સુધી તે પર ધર્મવાળાની ખરાબીઓને
 “ અંતઃકરણપૂર્વક માન્ય કરી ન લે ત્યાં સુધી તે પોતાના ધર્મમાં
 “ ચુસ્ત ગણાઈ શકશે નહિ. ભલે તેની માન્યતા તેની બુદ્ધિની
 “ કોતાર્થ યા તાઅસ્સુખનું પરિણામ હોય. ચાહોદી જ્યાં સુધી ઇસાઈ
 “ ધર્મની ખરાબીઓનો, ઇસાઈ જ્યાં સુધી ઇસ્લામની ખરાબીઓનો,
 “ ઇસ્લામીઓ જ્યાં સુધી અન્ય ધર્મનાં ખરાબીઓનો અકીદો ન રાખે

*તબર્કી—ધિકારવું, નફરત કરવું. ખાબમાંથી વટહીને થયેલા ઈસનાઅસરીઓ તમામ દુનિયાના ધર્મોને તથા તમામ ધર્મના સ્થાપકોને પોતાના અંતઃકરણપૂર્વક ધિક્કારી તેમની નિંદા કરે છે તેને પોતે સ્વીકારેલા મઝહબને ખૂબી તરીકે ગણે છે.

“ ત્યાં સુધી તે ચાહુદી, ઇસાઈ અને મુસલમાન ગણાઈ શકાશે નહિ.
 “ આટલા ધર્મપરજા કાંઈ આ વાત અટકી રહેતી નથી. જગતપરના
 “ એકંદર ધર્મના લોકો જ્યાં સુધી બીજા ધર્મને ભૂલપર ન સમજી
 “ લેય ત્યાં સુધી તે પોતાના ધર્મપર ટકી શકતો નથી.....શીયા
 “ જ્યાં સુધી સુન્નીના અકીદો ભૂલભરેલો ન સમજી લેય ત્યાં સુધી
 “ તેને શીયાપણથી શો વાસ્તો? સુન્ની જ્યાં સુધી શીયાના અકીદામાં
 “ ખોંચ ન કાઢે ત્યાં સુધી તેને સુન્નીયતથી શું સરોકાર? એવીજ રીતે
 “ મુકદ્દસીદ, ગેરમુકદ્દસીદ જ્યાં સુધી એક બીજા ઉપર પોતાની ફજલત
 “ સાબીત ન કરે યા પોતાના અકાયદાની ઉત્તમતાનો સ્વીકાર ન કરે
 “ ત્યાં સુધી તે પોતાના મતપર કેવી રીતે કાયમ રહી શકે છે?

“ એ તો આપણે જોઈ લીધું છે કે દરેક ટોળું પોતા વિરુદ્ધ
 “ ટોળાથી યા તેમના વિયોગથી અણગમો યા બીજા શબ્દોમાં બેઝારી
 “ તબર્રા હાંસેલ ન કરે ત્યાં સુધી તે પોતાના મઝહબનો અનુયાયી
 “ ગણાઈ શકતો નથી. ”

ધન્ય છે મી. કાળા તમારી વિદ્વતાને! શું કરવા તમો તમારી
 નફ્રસાની ખાસીયતો હસદ, નિંદા, અને કીનો જે તમારો મુદ્રાલેખ
 છે, તે લેખ ઇસનાઅસરી મઝહબનો છે એમ લખી ઇસનાઅસરી
 મઝહબને વગોવો છો? અરે! આ પેટનો ખાડો પશુ પક્ષી પણ ભરે
 છે તો શું માણસને તે ખાલેક રોજી નથી આપવાનો? શું ધર્મના નામે
 પુસ્તકો લખી તેની કમાઈમાંથી તમો પેટ ભરવા માંગો છો? જરા
 વિચાર કરો. ઇસનાઅસરી મઝહબ પણ ઇસલામનો એક શીરકો છે.
 તમો તેને નિંદો નહિ. આવા તમારા નફ્રસાની વિચારો કોઈ પણ
 ધર્મમાં હોઈ શકેજ નહિ. ત્યારે શું ખોજમાંથી વટલેલા નવા ઇસ-
 નાઅસરીઓના ધર્મના આવા અધમ વિચારો છે? તમોએ જે મઝહબ

અખિતયાર કર્યો છે તે મઝહબની ખૂબીઓમાં લખ્યું છે અને તેના સામે તમારી જમાતના લોકોએ આજે સાત વરસ થયાં ચૂપ બેસી તે પુસ્તકને ધાર્મિક પુસ્તક તરીકે સ્વીકાર્યું છે, એટલે નવા વટલેલા ઇસનાઅસરીઓનો તમેએ લખ્યો છે એ અકીદો હોય તો કહી શકાય નહિ !

મીં ઠાખાનું લખાણ આપણે વાંચી ગયા છીએ છતાં વાંચનારના ધ્યાનમાં રહે માટે તેમના ફરરા નીચે ટાંકી લીધા છે. હવે તેનું પ્રથકકરણ કરી તપાસીશું. મીં ઠાખા કહે છે કે “દુર્ગુણો અને દુર્ગુણીઓને ધિકારવું એ સદ્ગુણ છે.” “સૃષ્ટિપર સ્થાપીત થતા દરેક ધર્મનો કાયદો છે બલકે કુદરતી ખાસીયત છે.” ‘બલે તેની માન્યતા તેની ખુદ્દિની કોતાહી યા *તાઅસુબનું પરિણામ હોય.’ “તબર્રા હાંસલ ન કરે ત્યાં સુધી તે પોતાના મઝહબનો અનુયાયી ગણાઈ શકાતો નથી.”

મી. ઠાખાનો મુદ્રાલેખ હસદ, નિંદા અને કીનો છે, તે સમજી વાંચનારાઓ જાણ ગયા છે. તેમના અધમ વિચારોથી અમારી કલમ ધૂળે છે. જો કદાચ તેમણે ખોજમાંથી નવા વટલેલા ઇસનાઅસરીઓના ઉપર વાંચી ગયા તે અકીદો છે એમ મી. ઠાખા લખતે તો અમે વાંચનાર પર તેનો હવાલો સોંપતે. મી. ઠાખાએ પોતાના મોઢાંની દુર્ગંધ દુનિયાના તમામ ધર્મો તરફ નાંખી દુનિયા પરના તમામ ધર્મ સ્થાપકોને વગોવ્યા છે. તેટલાથીજ નહિ અકટતાં ખુદા વિષે પણ જુઠાણું ઘડી કાઢ્યું છે ! (આઉઝો ખીદ્લા) જેથી અમારી ફરજ છે કે, તેમના હવસી મનના થોડા પણ વિચારો ઉઘાડા પાડવા. મી. ઠાખા લખે છે કે, “સૃષ્ટિપર સ્થાપીત થતા દરેક ધર્મનો કાયદો છે બલકે કુદરતી

“ ખાસીયત છે કે બીજા ધર્મોને અંતઃકરણપૂર્વક ખરાબ કહેવા. તેના
 “ સિદ્ધાંતમાં મીઠા કાળા આગળ લખે છે કે ચાહૂદી જ્યાં સુધી ઇસાઈ
 “ ધર્મની ખરાબીઓનો, ઇસાઈ જ્યાં સુધી ઇસ્લામની ખરાબીઓનો,
 “ ઇસ્લામીઓ જ્યાં સુધી અન્ય ધર્મની ખરાબીઓનો અક્રીદો ન રાખે
 “ ત્યાં સુધી ચાહૂદી ઇસાઈ, અને મુસલમાન ગણાઈ શકાશે નહિ.”

વાહ ! કેવું સુંદર તોહમત ! કાળાજીનાં પ્રપ્રુદિલત લેખની
 કેવી મહાન્ શોધ !! ખુદાની ઇચ્છા તેમજ રસુલોની ઇચ્છાઓ
 પણ કાળાજીએ શોધી કાઢી છે. મીઠા કાળા તમો સત્ય ધર્મની શોધમાં
 પડ્યા ત્યારે ખુદાઈ કારખાનાનાં લેદો પણ તમોને મળ્યા. એ લેદો
 તમોએ તમારા વખાણવાવાળાઓ પાસે રજુ કર્યા તેના બદલામાં માન
 પાન પણ મળ્યા હશે. અમો પણ અમારા વાંચનારાઓને ઠહીએ
 છીએ કે એવો કેઇ દુનિયામાં માઈનો પુત છે કે.....!!

અમો કાળાજીને પૂછીએ છીએ કે હજરત રસુલે ખુદા સં એ
 કયા ધર્મોને ઘિઝારેલા છે ? કયા ધર્મોના સ્થાપકોને ખોટા કહેલ છે ?
 તેમાંના એકનું નામ તો લખવું હતું ? બલકે હજરત રસુલે ખુદા સં
 દરેક ધર્મને સારા અને સાચા કહેલા છે તેમના સ્થાપકોને પેગંબરો
 કહેલા છે અને તે પેગંબરો ખુદાના મોકલેલા સાચા હતા અને
 સાચા રસ્તાપર લોકોને ચલાવતા હતા, ને ખુદાના હુકમથી ખુદાના
 કલામ સંભળાવતા હતા. કલામે રખ્યાની, જે આસમાની કિતાબ
 છે, જેને કલામે શરીફ કુરકાનના નામથી ઓળખવામાં આવે છે કે
 તેમાં સાફ ચોખ્ખું લખેલું છે કે:—

કુરાને શરીફ સુરે સીજદા. આ. ૪૩.

“ તને તે સિવાય કંઈ કહેવામાં આવ્યું નથી, કે જે પયગમ્બરોને
 “ ત્હારી અગાઉ કહેવામાં આવ્યું છે. ખરેખર તારો પરવરદેગાર
 “ માફીનો ધણી (અને) દુખદાયક શિક્ષા કરનાર છે.”

ત્યારે તમે મી. ઠાળા, શું સમજીને લખ્યું છે કે “ સૃષ્ટી પર સ્થાપીત થતા દરેક ધર્મનો કાયદો છે, કે ઇસ્લામીઓ અન્ય ધર્મની ખરાબીઓનો અકીદો ન રાખે ત્યાં સુધી મુસલમાન ગણાઈ શકાશે નહિ.”

આજે પણ ખરા ઇસ્લામીઓ એક લાખ ચોવીસ હજાર પયગમ્બરને ખરડક માને છે. તે ખુદાના મોકલેલા રસુલો હતા. તે વખતે તેમણે જે જે ધર્મ સ્થાપ્યા હતા તે સર્વે સાચા હતા. જો કદાચ કોઈ ઇસ્લામીઓ આગલા પયગમ્બરોને ખોટા માને તો તે કદી પણ હજરત રસુલે ખુદાને માનવાવાળાઓ રહી શકેજ નહિ.

હજરત રસુલ સં ને માનવાવાળા જો આગલા ધર્મસ્થાપકોને ખોટા કહે તો પછી ખુદાના કલામ પણ ખોટા ઠરે. મીં ઠાળા, તમે શું સમજીને એમ કહો છો કે “ બલકે કુદરતી ખાસીયત છે.” આ વાક્યોથી તમેએ તમારી કોમના માણસોને શું સમજાવ્યા ? અને જે લોકો મીં ઠાળા તમારાં વચનોને કૂલોથી વધાવે છે તેઓ આ વાક્યોથી શું સમજ્યા ? હસદ, નિંદા અને કીનો-તે સિવાય બીજું કંઈ નહિ.

મીં ઠાળા, તમે લખો છો કે “ બલકે કુદરતી ખાસીયત છે ” શું તમેએ આ જુઠાણું ખુદા સામે જોડી નથી કાઢ્યું ? કુદરત કોની ? ખુદાની. ત્યારે શું ખુદાએ પોતાના મોકલેલા પયગમ્બરોમાં તમેએ લખ્યું તેવી ખાસીયત મૂકી હતી ? મી. ઠાળા તમે લખતાં ભૂંડી ગયા. તમેને એમ લખવું જોઈતું હતું કે સૃષ્ટી પર સ્થાપીત થતા આર્ય સમાજીઓનો કાયદો છે બલકે આ નવા પંથના સ્થાપક દયાનંદની નફસાની ખાસીયત છે કે દુનિયા પરના તમામ ધર્મને અંતઃકરણપૂર્વક ધિક્કારવા. આ વાક્યો અલબત્તા તમારી માન્યતાને બંધબેસતા છે. અમે ધારીએ છીએ કે તમે દયાનંદના પૂજારી હોવા જોઈએ. નહિ, નહિ; તોખા

કરો ખુદા ગકુર્ રહીમ છે. તેના ઘરથી કોઈ નાઉમેદ થયો નથી. તેના બન્ને હાથો ખુલ્લા છે.

જુઓ સુરે બની ઇસરાઈલ. આ. ૭૨.

“ જે આ દુનિયામાંજ આંધળો છે, તે આખરતમાં પણ આંધળોજ

“ રહેશે તે રસ્તામાં ભટકતોજ રહેશે.”

સુરે બકર. આ. ૧૬૦

“ પણ જેઓ પશ્ચાતાપ કરે છે અને પાછા સુધરી જાય છે અને
 “ (હક) વર્ણુ ન કરે છે, તેઓનો પશ્ચાતાપ હું કબૂલ કરીશ. ખરેખર, હું
 “ પશ્ચાતાપ કબૂલ કરનાર અને દયાળુ છું.”

હસદ એ એવી આગ છે કે તેની ખરોખરની કોઈ આગ નથી. તેણે ઘરોનાં ઘરો—શહેનશાહતની શહેનશાહતો—ગામોનાં ગામોને પોતાની આગથી બાળીને ભસ્મ કરી નાંખ્યાં છે. તે એવી આગ છે કે જેવામાં ઘણીજ મુલાઇમ અને ખુબસુરત તેમજ નાનુક દેખાય છે, પણ બાળવામાં તેનો મુકાબલો દુનિયાની કોઈ આગ કરી શકતી નથી. વિજળી તીક્ષણ આગ છે, છતાં તે પોતાના સપાટામાં આવતાં તેટલીજ જગ્યાનો નાશ કરી શકે છે, આબુબાબુને નુકસાન કરી શકતી નથી; પણ કીનાખોરની સળગાવેલી હસદની આગ કયામત સુધી લોકોને બાળી ભસ્મ કરતી રહેશે.

વાંચનાર પૂછશે કે, હસદખોર તો મરી જશે એટલે આગ લગાડવા ક્યાં આવશે, અને કેવી રીતે તે કયામત સુધી પજળતી રહેશે? હા, તેનાં કર્તવ્યો જે તે જોટે જોટું પોતાનો કીનો લેવા મૂકી ગયો છે તેના ઉપર વાદવિવાદ લોકો કરશે અને પોતપોતામાં

લડી એક બીજાનો નાશ કરતા રહેશે. હસદખોર કીનો લેવા સાફ કેવી રીતે આગ સળગાવે છે તેના માટે બુદ્ધિ મીં કાળાનાં વચનો, “બલે તેની માન્યતા તેની બુદ્ધિની કોતાહી યા તાઅસ્સુબનું પરિણામ હોય,” આ વાક્યોથી વાંચકો સમજ્યા હશે કે હસદની આગ કેવી છે. મીં કાળા ન્યાતબહાર થયા પછી તેમને ખોળાઓ તરફ-ઇસમાઇલી ધર્મ તરફ-ઇસમાઇલી ધર્મામો તરફ-ઇસમાઇલી પીરો તરફ-હસદ પેદા થયો છે, તેથી અનેક રીતે દુનિયામાં તેમને વગોવવા ધર્મને બહાને પ્રયત્ન આરંભ્યા છે. હિન્દુઓને એમ સમજાવવાની તેઓ કોશીશ કરી રહ્યા છે કે ઇસમાઇલીઓ તમોને યુક્તિથી વટલાવી મુસલમાન બનાવે છે.

કુરાને શરીફ સુરે નેસાઅ આ. ૧૬૭.

“ખરેખર, જેઓ કાફર થયા છે, અને જેઓએ બુદ્ધિને રસ્તેથી (માણસોને) અટકાવ્યા છે, તેઓ ખરેખર આડે માર્ગે જઈ લાંબી (મ્હોટી) ભૂલમાં પડ્યા છે.”

ઇસ્લામના બીજા ફીરકાવાળાઓને સમજાવવાનો પ્રયત્ન આરંભ્યો છે કે, ઇસમાઇલીઓ (ખોળ) હિન્દુ શાસ્ત્રો પ્રમાણે ચાલે છે, હિન્દુઓના દેવોને માને છે, એ લોકો ઇસ્લામી નથી. એવી એવી અનેક યુક્તિઓ વાપરી દુનિયામાં હલકા પાડવાની કોશિશો કરે છે. પણ મી. કાળાએ યાદ રાખવું જોઈએ કે સૂર્ય સામે ધૂળ ફેંકવાથી પોતાનાજ મોઢા ઉપર ધૂળ પડે છે.

મી. કાળા પોતે પોતાના માટે સિદ્ધ કરે છે કે, ઇ. સ. ૧૯૧૦ સુધી તેઓ એકથી બીજા અને બીજાથી ત્રીજા એમ અનેક ધર્મો અખિતયાર કરી ભટકતા રહ્યા અને ૧૯૧૦ માં તેમણે ઇસનાઅસરી

ફીરકો ઠપ્પૂલ ઠર્યો. તે મઝહબની ખૂબીઓનાં ધામિઠ પુસ્તક તૈયાર કરી પોતાના લોકોને સમજાવ્યું કે, તમારો મઝહબ ક્યારે ટકશે કે જ્યારે તમે આ દુનિયા પરના તમામ ધર્મોને ઘિસ્કારશો. મી. કાબા પોતાના લોકોને સંબોધીને કહે છે કે, “મારા હુમદીન ઇસનાઅસરી “લાઇઓને મારા વિચારના થોડા ફકરાઓ ઉપયોગી થઇ પડશે એમ “ધારી મેં આ લઘુ ગ્રંથ લખી છપાવવા પ્રયત્ન કરીએ છે. આ પૃષ્ઠોનાં “લખાણમાં નોંવેલની પેઠે કલ્પીત અને સહરાગત ભરેલી બાબદનો “રંગ ચડેલો નથી; પરંતુ આલોક તથા પરલોકની ઉન્નતિ મેળવા “માટેના અમૃતમય પાઠો છે.”

અમો ખુદા પાસે દુઆ ગુજારશું કે, ખુદા મી. કાબાનાં આ વચનો તેમને તથા તેમના સાથીઓને મુબારક કરે.

કુરાને શરીફ સુરે નેસાઅ. આ. ૧૫૦-૧૫૧.

“ખરેખર જોઓ ખુદા અને તેના પયગમ્બરોને માનતા નથી,
“અને ઇચ્છે છે કે તેઓ ખુદાને અને પયગમ્બરોની વચ્ચે જુદાઇ રાખે,
“અને કહે છે કે અમે કેટલાકને માનીએ છીએ અને કેટલાકને માનતા
“નથી અને વળી ઇચ્છે છે કે તેઓ આ જો વચ્ચે કાંઈ રસ્તો લે (૧૫૦)
“તેઓજ પૂરેપૂરા કાફર છે. અને અમે કાફરો માટે હલકાઇ પમાડનાર
“સજા તૈયાર કરી છે. (૧૫૧)”

કાબાના આંતરિક વિચારો ઉઘાડા પાડી તેમને વગોવવાનો અમારો હેતુ નથી. તેમના સાથે અમને કોઈ પણ જાતનો અંગત વૈરભાવ નથી. તેઓ પોતાના અસલ ધર્મ શીયા ઇમામી ઇસમાઇલી મુકયા પછી પોતાના ઇમાન ને ગાંધીની દુકાન સમજી અનેક ધર્મોમાં ફરતા રહ્યા છે, તેના સાથે પણ અમોને લેવું દેવું નથી. પણ તેમણે છૂટથી

અમારા અતિ પ્રિય ધર્મ પર હુમલાઓ કીધા ત્યારે અમેને તેમના અંતઃકરણોના વિચારો જાહેર કરવાની ફરજ પડી છે. દરેક માણસ પોતાની માન્યતાને માટે સ્વતંત્ર છે અને તેને જે કાંઈ પસંદ પડે તે કરે તેના વાસ્તે કોઈને પણ કાંઈ બોલવાનો હક્ક નથી. તે પોતાની માન્યતાને માટે જવાબદાર છે. મીં કાબાને જે જે ધર્મો પસંદ પડતા ગયા તે તે ધર્મો અખિતયાર કરી તે તે ધર્મની ખૂબીઓ લખતે તો અમેને કાંઈ પણ બોલવાનો હક હતો જ નહિ, પણ મીં કાબાએ પોતાનો અસલ ધર્મ બદલી પોતાના અસલ ધર્મ પર ન છાજતા પ્રહારો કર્યા અને તે હકીકતથી અમે માહિતગાર હોવા છતાં ચુપ બેસી રહ્યા હોત તો અમે અસત્યને ટેકો આપવાવાળા છીએ એમ ઠરતે. તેથી ન છૂટકે અમેને બહાર આવવું પડ્યું છે અને તેમનું લોપાળું જગતને દેખાડવું પડ્યું છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે, All well that ends well ” “ જેનો છેડો સારો તેનું બધું સારું ” તેવી રીતે છેવટે મી. કાબાએ પોતે લેખીત કબુલાત આપી છે કે તેઓ સત્ય ધર્મની શોધમાં હતા. ઇ. સ. ૧૯૦૧ માં તેમને પોતાના અસલ ધર્મ ઇમામી ઇસમાઇલી ઉપર અભાવ થયો અને દુનિયાને દેખાડવા જાહેરમાં ઇસનાઅસરી ધર્મ અખિતયાર કર્યો. પણ તેમની લેખીત કબુલાત પ્રમાણે આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ કે ઇ. સ. ૧૯૧૦ સુધી તેમને ઇસનાઅસરી ધર્મ ઉપર અકીદો નહિ હતો. અને છેલ્લે ૧૯૧૦ માં તેમને જૂદા જૂદા ધર્મો તપાસતાં ઇસનાઅસરી ધર્મ ઠીક લાગ્યો. પણ છેવટે ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં વાંચકોના ધ્યાનમાં છે કે તેમને એટલે મી. કાબાને ઇસનાઅસરી ધર્મ તેમની શોધમાં ઠીક ન જણાતાં તેઓ ઇસમાઇલી ધર્મની નવસારીવાળી પેટા શાખામાં જોડાયા છે. તેથી ઉમેદ છે કે

તેઓ પોતાના ઇમામ તરફ પણ કઠાચ પાછા ફરે. મી. કાબાને ખુદા સદ્બુદ્ધિ આપે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

ઇસમાઇલી ધર્મનો મુદ્રાક્ષેપ છે કે, કોઈને પણ ખરાબ કહેવું નહિ, દુનિયામાં સુલેહ અને શાંતિ પાથરવી, દરેક જીવને પોતાની ઠરણીનો હિસાબ પોતાના ખાલેકને આપવાનો છે. કયામતના ન્યાયાધીશ આપણે નથી. છેવટે ખુદા પાસે દુઆ માંગીશું કે તું અમોને સીધો રસ્તો દેખાડ અને કુલ દુનિયાના જીવોને અમનો અમાનમાં રાખ.

“લોભથી સદા દૂર રહે, નહિ તો મેળવેલી પ્રતિષ્ઠા ખોશે.”

“ઉપકાર કદી વીસરીશ નહિ, જો આત-સનો વરસાદ વરસે.”

“ઠગનાર ઠગાય છે, ઠગાનારો ઠગાતો નથી.”

“ખુદા જે ઇચ્છે, તે કરે છે. માટે તું ધીરજ અને સત્ય જાળવી રાખજો.”

વીરજ પ્રેમજ પારખીઆ.

ગજલ.

- ૧ઝાહદા ૨પરહેજ ઉતકવા ૪હકને તુજકો તો દીયા;
 મુજકો ૫બહરે ૬એખુદીમે ઇશકને હૈ દૂખો દીયા. ૧
 ૭નાસહા મુજકો નસીહત કર ચુકે બસ ચુપ રહો;
 અકલકા ૮દફતર શરાબે ઇશકસે મે ઘો દીયા. ૨
 ૯માસેવલ્લા દિલસે અપને ફૂર કર બયઠા હું મૈય;
 ૧૦તુખય ઇશક અલ્લાહકા મૈ દિલમે અપને ૧૧ખો દીયા. ૩
 મૌલવી સાહેબ કીતાબે પઢકે ઠયા પાયા તુમે?
 ઇદમ ંહો સીખો ખુદાને ૧૨આરકુંકો ને દીયા. ૪
 ઇદમ એઠ ૧૩નુકતા હૈ સીખો ૧૪પીરસે તુમ ઉસકા લેદ;
 ઇદમ ૧૫ઝહેર હૈ ૧૬હીજબ ૧૭અકબર ચે તુમકો સો દીયા. ૫
 ૧૮લા, હૈ ઠયા, ઐર કયા હૈ ૧૯ઇલા ઐર હૈ ૨૦ઇલલ્લા ઠયા?
 લેદ ઉસકા ૨૧ખોલ દો ને ઇદમ હકને હો દીયા. ૬
 ૨૨મન અરફકે કીતને ૨૩અરઠાં ખોલ દો મવલાનાં તુમ;
 ૨૪રાસ્ત ૨૫ગોઇઠા ૨૬ઇદમ અલ્લાહને તુમકો ૨૭ગો દીયા. ૭

૧ ઝાહેદ-ભગત. ૨ પરહેજ-કોઇ ચીજથી બચવું. ૩ તકવા-ડરવું. ૪ હક-ખુદા. ૫ બહર-દરિયા. ૬ એખુદી-મસ્ત. ૭ નાસહા-નસીહત કરવાવાળા. ૮ દફતર-ચોપડા. ૯ માસેવલ્લા-ખુદાની જાત સિવાય. ૧૦ તુખમ-ખીજ. ૧૧ ખોદીયા-વાવી દીધું. ૧૨ આરફ-ઓળખવાવાળો. ૧૩ નુકતો-મીઠું. ૧૪ પીરસે ગુરૂથી. ૧૫ ઝાહેર-ખુલ્લો. ૧૬ હીજબ-પડદો. ૧૭ અકબર-મેટો. ૧૮ લા-નથી. ૧૯ ઇલાહ-ખુદા. ૨૦ ઇલલ્લા-સિવાય ખુદા. ૨૧ ખોલદો-ઉગાડો પાડો. ૨૨ મન અરફ-હદીસ રસુલ સં-મન અરફ નફસ હુ કંકત અરફ રખ્ખહુ યાને જેણે પોવાને ઓળખ્યો તેણે ખુદાને ઓળખ્યો. ૨૩ અરઠાં-કાયદા. ૨૪ રાસ્ત-સાચું. ૨૫ ગોઇઠા-ખોલવાનું. ૨૬ ઇદમ-શિક્ષણ. ૨૭ ગો-જોકે.

ઇલમ ૨૮ બાતનકો ન સીખા પીરસેં અથ ૨૯ બેનસીખ !
 ઇલમ અહિરમેં તેં ૩૦ ગાફીલ ઉમ્ર અપની ખોં દીયા. ૮
 ૩૧ કંઝકે હર ૩૨ મસઅલે પર ખૂબ ૩૩ ઝઘડા ૩૪ શૌઠસે,
 ૩૫ ગંઝકો પાયા નહિ ઔર ૩૬ રંજ તેં દિલકો દીયા. ૯
 નહોમેંકી અઝલ સહો ઔર ૩૭ સરફમેં ૩૮ ઇસરાફ ૩૯ ઉમર;
 ૪૦ મહો જખતક નહી હુઆ શીર બનકે મુસગીફ રો દીયા. ૧૦
 ૪૧ નહોઅકબર પઢકે કયું ભૂલા ફીરેતું ૪૨ દરબદર ?
 નહોઅકબર ઔસા હૈ જયું ૪૩ ગુલકે તંઈ ખુશખો દીયા. ૧૧
 છોડ દે ૪૪ સીરકો દોઈ ઔર દેખ હરબ ૪૫ વજેહ ૪૬ ચાર;
 હો ૪૭ મીસલ ૪૮ પરવાના ૪૯ આશઠમેં ૫૦ નસીહત વેહો દીયા. ૧૨
 અનવરે ૫૧ સરમસ્ત અપને ૫૨ પિયુસેં રંગ ખેલકર;
 ૫૩ સરસેં ૫૪ પાતક ૫૫ ખુદકો રંગે ૫૬ મારફતમે ૫૭ ભીગો દીયા. ૧૩
 સમાપ્ત. (અનવર.)

૨૮ બાતન-છાનું. ૨૯ બેનસીખ-કમનસીખ. ૩૦ ગાફીલ-ભૂલમાં. ૩૧ કંઝ-
 હદીમે કુફસી-કુન્તો કંઝન મકફીયન ફ અહબખતો અંચ ઉમરફા ફ ખલ્કતુલ ખલ્ક—
 યાને ખુદાએ કહું કે હું છુપા ખબનામાં હતો ત્યાર પછી મેં આશું કે હું આજખાક પછી
 મેં દૂનિયા પચદા કરી. ૩૨ મસઅલે-પ્રશ્નો. ૩૩ ઝઘડા-લડયો. ૩૪ શૌઠસે-ખુશીથી.
 ૩૫ ગંઝ-ખબનો. ૩૬ રંજ-દુઃખ. નહો-એક જાતનું વ્યાકરણ. ૩૭ સર્ફ-
 ગુમાવ્યું. ૩૮ ઇસરાફ-નકમો ખર્ચ. ૩૯ ઉમ્ર-જીંદગી. ૪૦ મહો-ચાહના.
 ૪૧ નહો અકબર-કુરાને શરીફની આયાત છે. નહો અકરખો અલેહી મીન બલીલ
 વરીફ-યાને હું તમારી સુફમણાથી પણ નજદીક છું. ૪૨ દરબદર-જગજગ.
 ૪૩ ગુલ તંઈ-ફૂલને. ૪૪ સીર્ક-ફૈતખુદ્દિ. ૪૫ વજેહ-ચહેરા. ૪૬ ચાર-દોસ્ત
 ૪૭ મીસલ-માફક. ૪૮ પરવાના-પતંગીયું. ૪૯ આશઠ-મોહિત થવું. ૫૦ નસીહત-
 શિક્ષણ. ૫૧ સરમસ્ત-ખુદાના ઇશકમાં મતવાલો. ૫૨ પીયુ-ધણી. ૫૩ સરસે-
 માથાથી. ૫૪ પાતક-પગસુધી. ૫૫ ખુદકો-પોતાને. ૫૬ મારફત-ઇસ્લામની ચોથી
 સીરી. ૫૭ ભીગો-ભીજવું.

